

૩૧

॥ પરોપકારાય સતા વિભૂતયઃ ॥

॥ શ્રીઝમાસ્ત્રાતિવાચકવિરચિતમ્ ॥

॥ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રમ્ ॥

(રહસ્યાર્થ સાધે.)

સ્વર્ગર્થી ભા.ઓ-જીનેને વાયવા ભણવા નિમિત્તે

છપાવી પ્રસિદ્ધકર્તા

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મહા તરકથી.

શાહ વેણીચ દ સુરચંદ — મહેસાણા

ઝવેરી હીરાભાઈ મહુભાઈ-મુરત.

શાહ રાયચ દ ઉગચ દ-ધસઈ.

આવૃત્તિ ખીટ

પ્રત ૨૦૦૦

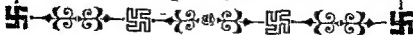
સંવત્ ૧૯૮૦

મને ૧૯૨૪

વીર મં ૨૪૫૦

ધી આનંદ પ્રીતીંગ પ્રેસમા ગાહ ગુવામચ દ લલિતુભાઈએ
છાપ્યુ — ભાનનગર

મૂલ્ય ૦-૬-૦

સૂચના

પુસ્તકને જેમ તેમ જ્યાં ત્યાં રખડતું મુકવું નહિ,
અશુદ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવું નહિ, તેમજ
ઉપાડે મુખે પુસ્તક વાચવું નહિ.

પૂર્ણપુણ્યનયમમાળરચના-પુણ્ય. સદાસ્પારસૈ.
તત્ત્વજ્ઞાનફલે સદા વિજયતે સ્યાદ્વાદકલ્પદ્રુમ ।
एतस्मान् पतिर्न प्रवादकसुमै पददर्शनारामभू-
र्भूयः सोरभमुद्रपत्पभिर्तैर वात्पवार्तान्वै ॥ ૧ ॥

પૂર્ણ પવિત્ર માત્ર નથ અને ચાર પ્રમાણની રચનારૂપ કૃત્તે,
નિરતર શ્રદ્ધારૂપ ગ્રંથ અને તત્ત્વ જ્ઞાનરૂપ કૃત્તે, બે
મતરૂપ - પવૃક્ષ મદા જથવત વતે છે એ શ્રદ્ધાદ મતરૂપ
કલ્પવૃક્ષથી ખરી પડેલા પ્રવાદરૂપી કૃત્તે, બે
ચાની ભૂમિ પોતે માની લીધેલા અધ્યાત્મની વાર્તાઓના લેશવડે
વાર વગર સૌગંધ્યને પ્રકટ કરે છે

-ચ ચાત્મમારે

ઉપોદ્ધાત

જન્મ મરણરૂપ સ સારથ્યના ભ્રમણવડે શ્રાત થયેલ જીવોના સતતે દૃષ્ટોને શાંતિ આપી, તેની આધ્યાત્મિક ભાવનાઓને મતેજ કરી, તે ભાવનાદ્વારા પરમપદને અતુલ્ય પ્રવૃત્તિમા તેને જોડી, અપવર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવનાર મદ્દશાન છે. પુસ્તકો તેના સદ્ગુણની પ્રાપ્તિના સાધનભૂત હોવાથી પૂર્વકાળના મહા મમર્થ જ્ઞાની પુરૂષોના રચેલા ગ્રંથો-મૂળ અથવા ચાલુ જમાનાની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા તેના ભાષાતર (વિવેચન) સાથે અથવા નવીન પદ્ધતિથી નિદ્ધાન મુનિ-મર્થ તથા આવકવર્ધના લખેલા કે મ શોધન કરી મગહુ જોડેલા ગ્રંથો ઉદાર સદ્ગુણસ્થોની કલ્પ સહાયથી ઇપાવી નિના મૂલ્યે કે અલ્પ મૂલ્યે આપી જામોનામ અને ઘરેઘર તેનો લાભ આપવાનો અમારો આ પ્રયામ નરો થયા ચાલુ છે.

તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિદ્વારા મોનપદ સંજ્ઞાતાથી મેળવી નકાય એ વાત મિદ્ધ હોવાથી તત્ત્વજ્ઞાનમય મોક્ષમાર્ગ—“તત્ત્વ-ચાલિગમ” નામનો આ ઉત્તમ દાર્શનિક ગ્રંથ તેના ગુરુત્વ સાથે અમારી ગ્રંથમાળાના ૩૧ મા મહુકા તરીકે અમારે પ્રકટ કર્યો છે.

૩ આ ગ્રંથમા મિદ્ધાતના ગલીર અર્થોનો નાના મરુત મૂત્રોમા બહુ સંજ્ઞા રીતે સમાવેશ કરેલ હોવાથી દરેક મુમુક્ષુ ભ-યાત્માઓને ખાસ અભ્યાસ કરના લાયક આ ગ્રંથ છે, તેથી મૂળ મૂત્રો, તેનો ભાનાર્થ અને ભાષ્યનો ટૂંક સાર સંજ્ઞા રીતે ગુજગતી ભાનામા આપનામા આવેલ છે. અન્ય સરસ્થા તન્ત્રી

આ અથ મહાપ્ય ભારાનર સાથે જ્ઞાનનામા આવેન છે, પરંતુ તે હિની ભાષામા હોનાથી તેમજ ભારાન્તર ગાઝરદસ્યના અ-
ગણ પાસે કરાવેન હોનાથી તાત્વિક આખતની તેમા ઘણીએક
અખવનાઓ થયેલ છે તેવી નનીન અવ્યાસીઓને તેના અવ્યા-
મની અરણતાને ખાતર અમાએ આ અથ સજી ગુર્જરભાષામા
તેપાર કરી છપાવ્યો છે

૪ આ અથના દશ અધ્યાય છે શરૂઆતમા પ્રસ્તાવનારૂપે
૩૧ કારિકાઓ અથકારે પાતેજ ભાષ્યની ભામિકામા રચેન છે, જે
ખાસ મનન કરના લાયક છે તે પછી પહેલો અધ્યાયમા સમ્ય-
કત્વ, તત્ત્વો, નિદ્રોપાદિ, નિર્દેશાદિ તથા સદાદિકારો, જ્ઞાન અને
સાત નયનુ સ્વરૂપ વર્ણવેન છે બીજા અધ્યાયમા જીવોનુ વક્ષણ,
ઔપશમિકાદિ ભાનના પડ ભેદ, જનના ભેદ, ઇદ્રિય, ગતિ,
ગરીન, તેના પ્રયોજનો-હેતુઓ, આયુષ્યની હીયમાન અને
અન્યથા રિયતિ વિરે વર્ણવેન છે ત્રીજા અધ્યાયમા નરક પૃથ્વી
નારક જીવોની વેના તથા આયુષ્ય, મનુ યદ્દેનનું વર્ણન અને
તિર્થચના ભેદ તથા રિયતિ નગેરે આવે છે ચોથા અધ્યાયમા
દેનલોક અને દેનતાઓની ઋદ્ધિ, જ્વન્યોત્કૃષ્ટ આયુષ્ય વગેરે બાખ-
તો ખતાની છે પાચમા અધ્યાયમા ર્માસ્તિમાયાદિ અજનનુ તથા
દ્રવ્યના લક્ષણનુ, ઝૂંઝૂમા આસનનુ, સાતમામા દેશ અને સર્વ
નિરતિનુ; આઠમામા મિથ્યાત્વાદિ હેતુધી થતા ખનનુ, નવમામા
સવન તથા નિર્જનનુ અને દગમા અવ્યાયમા મોક્ષતત્ત્વનુ
વર્ણન છે તે પછી આખા અથના મારરૂપ મોક્ષમાર્ગ રૂકમા
વર્ણવેન છે ઉપસહારમા ૩૨ શ્લોકવડે સિદ્ધનુ સ્વરૂપ બહુ મારી
ગીતે વર્ણવેન છે અને પ્રાતે અથકારની પ્રગસ્તિ આપનામા
આવેન છે

૫ પાચથે પ્રવરણના કર્તા પૂર્વવારી શ્રીમાન ઉમાસ્નાતિ

વાચકે આ અથ તેના ભાષ્ય સહિત રચ્યો છે આ અથમા સૂત્રો-
ના માર્ગ ન્યુન બસો શ્લોક અને ભાષ્યના ૨૨૦૦ શ્લોક છે
શ્રી સિદ્ધમેન ગણિકૃત (૧૮૨૦૨ શ્લોક પ્રમાણ) ટીકા અને
શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત (૧૧૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ) ટીકા આ સૂત્ર
ઉપર થયેલ લખ્ય છે આ બને ટીકાઓ ભાષ્યાનુસારી છે એટલે
સૂત્ર તથા ભાષ્ય ઉપર ટીકા છે શ્રી સિદ્ધમેન ગણિકૃત ટીકામા
દેવગુપ્તાચાર્યે ગદ્યાત્મની ૩૨ કારિકાઓ ઉપર ટીકા રચી છે અને
બાકીની આખી ટીકા સિદ્ધમેન ગણિકૃતે રચી છે —

ત્રીતીય કારિકાટીકા શાસ્ત્રટીકાં ચિકીર્ષુણા,
મત્ત્યા દેવગુપ્તેન પ્રીતિધર્માર્થિના મતા

હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકામા હરિભદ્રસૂરિકૃતે પાઞ્ચ અધ્યાયની ટીકા
કહેલી છે, અને બાકીની યજ્ઞભદ્રે પૂર્ણ કરી છે મલયગિરી
મહારાજ પ્રજાપના (પત્તનજ્ઞા) સૂત્ર ઉપરની પોતાની ટીકામા
કહે છે કે—*યથા ચ પ્રમાણપ્રાપ્તિસ્ત્વ તથા તત્ત્વાર્થટીકાયા ભાવિત-
મિતિ તત્તોડકાર્ય ॥ આ ઉપરવી સંલખિત છે કે મલયગિરિ
મહારાજે પણ તત્ત્વાર્થ ઉપર ટીકા બનાવી હશે

૬ નિગમગ્ર આસ્નાયમા આ અથ ઘણો પ્રચલિત હોવાથી
સૂત્રોના કેટલાક ફરદાન માથે આ અથ તેઓ પોતાના સ પ્રધાયમા
થયેલા ઉમાસ્વામીજીનો બનાવેલ માને છે આ સૂત્રની સમ્પૂર્ણ
તથા ભાષ્યા ટીકાઓ તેમનામા પણ વણી રચાયેલ છે

૭ આ અધિકારે ૫૦૦ પ્રકરણ રચ્યા કહેવાય છે તે પૈકી તત્ત્વાર્વાચિગમ સુત્ર, પ્રશમરતિ પ્રકરણ અને જળુદ્વીપ સમાસ પ્રકરણ માત્ર હાલમાં લભ્ય છે ક્ષેત્રનિચાર જેના ઉપર હરિભદ્ર-સુરિએ ટીકા રચી છે, તે પણ ઉક્ત અધ્યાયનો લભ્ય છે એમ માનનાને ધારણ છે

૮ કવકતાની રાયવ એસીયાટીક સોમાઈટી મારફત છપાયેલ તત્ત્વાર્થ ભાષ્યની એપેન્ડીક્ષ ડી (પૃષ્ઠ ૪૪-૪૫) મા બીજા અધ્યાયમાં ઉમાસ્વાતિ મહારાજના વચનો (જે લભ્ય અધ્યાયમાં નથી તે) કહીને જે ફક્ત આપ્યા છે તેથી ૫૦૦ અધ્યાય ઉમાસ્વાતિ મહારાજે બનાવેલ કહેનામાં આવે છે તે વાતને દેખે મળે છે તેમાં આપેલ ઉપરાત નીચેના ફક્તઓ પણ તેમના અધ્યાયમાં હોય એમ જણાય છે આ ફક્તઓમાં નાચક મજ્જ નાપર્ષો છે તેથી ઉમાસ્વાતિ મહારાજના આ વચન છે એમ માની આ ફક્ત ઓળખાઈ છે—

(એ) ભાવનિજયણ નિરચિત ઉત્તરાર્ધ્યન મૂલનો વૃત્તિમાં નીચે મુજબ લખાણ છે

અધ્યયન ૧૦, શ્લોક ૧, પૃષ્ઠ ૨૪૪ બી (૨)

ઉક્ત વાચનમુર્યૈ—

પરિભવસિ કિમિતિ લોકં, જરસા પરિર્જર્જરીકૃતશરીરમ્ ।

અચિરાત્ત્વમપિ અવિપ્યસિ, યૌવનગર્વં કિમુદ્ગ્રહસિ ॥ ૧ ॥

(બી) શાન્ત્યાચાર્ય નિરચિત ઉત્તરાર્ધ્યન સુત્રની વૃત્તિમાં નીચે મુજબ લખાણ છે—

૧ અધ્યયન ૨, શ્લોક ૧૩, પાલુ ૯૩ એ (૧)—

सम्यक्तत्त्वज्ञानशीलानि, तपश्चेतीह सिद्धये ।

तेषामुपग्रहार्थाय, स्मृत चीवरधारणम् ॥ १ ॥

जटी कूर्ची शिखी मुण्डी, चीवरी नग्न एव च ।

तप्यन्नपि तपः कष्ट, मौढ्याद्धि सो न सिद्ध्यति ॥ २ ॥

सम्यग्ज्ञानी दयावास्तु, यानी यस्तप्यते तपः ।

नग्नश्चीवरधारी वा, स सिद्ध्यति महामुनिः ॥ ३ ॥

इति वाचरुवचनम् ।

२ अध्ययन २, श्लोक १३, पातु ६५ भी (८)

उक्त च वाचकैः—

शीतवातातपैर्दणैर्मेशकैश्चापि खेदितः ।

मा सम्यक्तत्वादिषु ध्यान, न सम्यक् सविगस्यति ॥ १ ॥

३ अध्ययन ४ ५४ १८० (२५) “मूरिभिरुक्तम्—”

धर्मोपकरणमेवैतत्, न तु परिग्रहस्तथा ॥

जन्तवो बहवस्सन्ति, दुर्दशा मासचक्षुषाम् ।

तेभ्यः स्मृत दयार्थं तु, रजोहरणधारणम् ॥ १ ॥

आसने शयने स्थाने, निक्षेपे ग्रहणो तथा ।

गात्रसङ्कोचने चेष्ट, तेन पूर्वं प्रयार्जनम् ॥ २ ॥

तथा—सन्ति सम्पातिमाः सत्त्वाः, मूढमात्र व्यापिनोऽवरे ।

तेषा रक्षानिमित्तं च, विज्ञेया मुखवस्त्रिका ॥ ३ ॥

किंच-भवन्ति जन्तवो यस्मा-दन्नपानेषु केषुचित् ।

तस्माच्चेषां परीक्षार्थं, पात्रग्रहणमिष्यते ॥ ४ ॥

अपर च-सम्यक्त्वज्ञानशीलानि, तपश्चेतीदृ सिद्ध्ये ।

तेषामुपग्रहार्थाय, स्मृत चीवरधारणम् ॥ ५ ॥

शीतवातातपैर्देहै-र्मशकैश्चापि रोदितः ।

मा सम्यक्त्वादिषु ध्यान, न सम्यक् सविधास्यति ॥ ६ ॥

तस्य त्वग्रहणं यत् स्यात्, जुष्टप्राणिविनाशनम् ।

ज्ञानध्यानोपघातो वा, महान् दोषस्तदैव तु ॥ ७ ॥

४ अध्ययन ४, श्लो६ पात्र १८१ अ० [३]

आह च वाचकः—इह चेन्द्रियप्रसक्ता निधनमुपजग्मुः
तद्यथा-गार्ग्यं सत्यमिन्द्रिगुणं प्राप्तोऽनेकशास्त्रकुशलोऽनेक-
विश्रावलसम्पन्नोऽपि ॥

५ अध्ययन ४, श्लो६ १, पात्र १८१ अ० (८)

उक्तं च वाचकैः—

ગુરૂની અપેક્ષાએ ક્ષમણુમુ ડપાન્ના પ્રગિળ્ય અને મૂળ વાચકાચાર્યના શિષ્ય તેઓ હતા તેમના જન્મ ન્યુઝોપિકામા થયો હતો વિહાર કરતા કરતા કુસુમપુર (પાટલીપુત્ર-પટના) નામના નગરમા આ અંથ રચ્યો તેમનુ ગોત્ર કૌલીપણિ અને તેમની માતાનુ ગોત્ર વાત્સી હતુ તેમના પિતાનુ નામ સ્વાતિ અને માતાનુ નામ ઉમા હતુ.

૧૦ ઉમાસ્વાતિ મહારાજકૃત જબદ્વીપ સમાસ પ્રકરણના દીકાકાર વિજયસિંહસુરિ તે દીકાની આદિમા જણાવે છે કે-ઉમા માતા અને સ્વાતિ પિતાના સંબંધથી તેમનુ ઉમાસ્વાતિ નામ પડયુ વાચકનો અર્થ પ્રવંધર લેવો કેમકે, પત્રવણા સૂત્રની દીકામા કહેલ છે કે-વાચકાઃ—પૂર્વવિદઃ

૧૧ નન્દીસૂત્ર, ચન્દ્રગચ્છપદ્માવલી, તથા કલ્પસૂત્ર પ્રમાણે મહાવીર પછી લગભગ ૧૦૦૦ વરસ સુધીની નન્દીસૂત્રના કર્તા દેવવાચકની, ચન્દ્રગચ્છના સુગ્ધિઓતી તથા કલ્પસૂત્રવાળા દેવર્ધિ-ગણિક્ષમાશ્રમણની પદ્માવલી નીચે મુજબ છે

શ્રીમન્મહાવીર વીરાત

૧ મુનર્મસ્વામી (૨૦)

૨ જબૂસ્વામી (૬૪)

૩ પ્રભાસસુરિ (૭૫)

૪ ગચ્છભાન (૯૯)

૫ યગોભદ્ર (૧૪૮)

किंच-भवन्ति जन्तवो यस्मा-दन्नपानेषु केषुचित् ।

तस्मात्तेषां परीक्षार्थं, पात्रग्रहणमियते ॥ ४ ॥

अपर च-सम्यक्ज्ञानगीलानि, तपश्चेतीह सिद्धये ।

तेषामुपग्रहार्थाय, स्मृत चीवरधारणम् ॥ ५ ॥

शीतवातातपैर्दशै-र्मेशकैश्चापि रोदित ।

मा सम्यक्त्वादिषु ध्यानं, न सम्यक् सविधास्पति ॥ ६ ॥

तस्य त्वग्रहणं यत् स्यात्, जुष्टमाणिविनाशनम् ।

ज्ञानध्यानोपघातो वा, महान् दोषस्तदैव तु ॥ ७ ॥

४ अध्ययन ४, श्लोक ५, पात्र १६१ अ ३]

आह च वाचकः—इह चेन्द्रियप्रसक्ता निधनमुपजग्मु
तद्यथा-गार्ग्य सत्यकिनैरुद्दिशुण प्राप्नोऽनेरुशास्त्रकुशलोऽनेक-
विश्राबलसम्पन्नोऽपि ॥

५ अध्ययन ४, श्लोक १, पात्र १६१ अ ४]

उक्तं च वाचकै —

मङ्गलै कौतुकैर्योगै-र्विद्यामन्त्रैस्तथोपधै ।

न शक्ता मरणात् घातु, सेन्द्रा देवगणा अपि ॥

६ उभास्त्वानि महागजाना समयने शिष्यस निष्कृति नथी
तत्त्वार्थं भाष्यनी प्रशस्तिताना छ श्लोक ते अभ्यसे आ अभ्यने प्राते
अर्धे साधे आपिय छ तेनी भतयण अ ॥ ६-शिनथी वाचकना
प्रशिष्य अत घाननक्षिभयना शिष्य उच्य नागरी गाथाभां
थये ६ उभास्त्वानि वाचके तत्त्वार्थाविगम शान्त्र दभ्यु वाचना

ગુરૂની અપેક્ષાએ ક્ષમણુમુ ડખાડના પ્રગિય્થ અને મૂળ વાચકાચાર્યના શિષ્ય તેઓ હતા તેમનો જન્મ ન્યુગ્રોવિકામા થયો હતો વિહાર કરતા કરતા કુસુમપુર (પાટલીપુત્ર-પટના) નામના નગરમા આ અથ રચ્યો તેમનુ ગોત્ર કાલીપણિ અને તેમની માતાનુ ગોત્ર વાત્સી હતુ તેમના પિતાનુ નામ સ્વાતિ અને માતાનુ નામ ઉમા હતુ.

૧૦ ઉમાસ્વાતિ મહારાજકૃત જળદીપ મમાસ પ્રકરણના ટીકાકાર વિજયસિંહસૂરિ તે ટીકાની આદિમા જણાવે છે કે-ઉમા માતા અને સ્વાતિ પિતાના સંબંધથી તેમનુ ઉમાસ્વાતિ નામ પડયુ વાચકનો અર્થ પૂર્વ નર લેવો કેમકે, પત્રવણા સૂત્રની ટીકામા કહેલ છે કે-વાચકાઃ-પૂર્વવિદઃ

૧૧ નન્દીસૂત્ર, ચન્દગમ્, પટ્ટાનલી, તથા કલ્પસૂત્ર પ્રમાણે મહાવીર પછી લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ સુધીની નન્દીસૂત્રના કર્તા દેવવાચકની, ચન્દગમ્ના મુનિઓની તથા કલ્પસૂત્રવાળા દેવર્ષિ-મણિકમાદમણની પટ્ટાનલી નીચે મુજબ છે

શ્રીમન્મહાવીર વીંગત

૧ મુનર્મસ્વામી (૨૦)

૨ જળૂસ્વામી (૬૪)

૩ પ્રભાનસૂરિ (૭૫)

૪ ગયલન (૯૯)

૫ યગોભદ્ર (૧૪૮)

(૧૦)

યશોભદ્ર

૬ સભૂતિવિજય (૧૫૬)

૬ ભદ્રબાહુ (૧૭૦)

૭ સ્થૂળભદ્ર (૨૧૫)

ગોદાસ

૮ આર્યમહાગિરિ (૨૪૫)

૮ આર્યમુહસ્તિ (૨૬૧)

૯ બહુલ

બલિસ્સહ

૯ મુસ્તિત (૩૭૨)

૯ મુખતિષ્ઠ

૧૦ સ્નાતિ (હારીત ગોત્ર)

૧૦ ધંત્રદિન (૪૨૧)

૧૧ સ્વામાર્ય (હારીત ગોત્ર)

૧૨ શાન્તિલ્ય (જીતવર)

૧૧ દિત્ર

જીતવર

૧૨ શાન્તિમેલિક
(હિંચ નાગરીગાખા
નિમ્ણી)

૧૨ સિ હગિરિ
(૫૪૭)
૧૩ વજ (૫૮૪)

સમુદ્ર

મયુ

વર્મ

ભદ્રગુપ્ત

વજ

આર્યમુસ્તિ

૧૪ વજસેન (૬૨૦)

પદ

૨૫

૧૫ ચંદ્ર (વિગેરે)

પુષ્પગિરિ

૧૬ સામતભદ્ર

ફલ્ગુમિત્ર

૧૭ વૃદ્ધવસુરિ

વનગિરિ

૧૮ પ્રદ્યોતનમુરિ

ગિવભૂતિ

(૧૧)

પ્રઘોતનમુનિ

૧૯ માનદેવ

૨૦ માનવુગ

૨૧ વીર

૨૨ જયનંદ

૨૩ દેવાનંદ

૨૪ નિકંભસુનિ

૨૫ નરમિહુમુરિ

૨૬ સમુદ્રમુરિ

૨૭ માનદેવ

૨૮ વિષ્ણુપ્રભ

૨૯ જયનંદ

૩૦ રવિપ્રભસુરિ

૩૧ યજ્ઞદેવમુરિ

શિવભૂતિ

કુળધ્ય કૃષ્ણ કોટિક

ભદ્ર

નક્ષત્ર

નાગ

ગેહિલ

વિષ્ણુ

કાવક

મ પલિત

ભદ્ર

કૃષ્ણ

મધપાલિત

હુન્તિન (કાશ્યપગોત્ર)

૪૩ (મુમ્તગોત્ર)

હુરેત

૪૪

નંદિલક્ષ્મણ

નાગહરિત

ઝેવતિ

સિંહ (બ્રહ્મદ્વીપિકશાખા) ૨૨ જયનંદ

સ્કન્દિલાચાર્ય (વાચના માયુરી)

હિમવત

નાગાભુન

ગોવિંદ

ભતદિત્ર

લોહિત્ય

દૃષ્યગણિ

દેવવાચક (ન દીક્ષત્ર ના કર્તા)

॥
 सिद्ध
 र्भ
 शाब्दिक

(जम्बू नन्दित द्वेगिरिषि स्थिरशुभ कुमारवर्भ द्वेगिरिगिरिभूमाभ्रमण्ड)

१२ युगप्रधान प्रथम विषय (वीरात्)

१ भुवर्भा	२०
२ जम्बू	६४
३ प्रभव	७५
४ शर्यभन	८८
५ यगोलाद्र	१४८
६ स लूति विजय	१५६
७ लद्रप्याद्र	१७०
८ रथुललद्र	२१५
९ महागिरि	२४५
१० गुहस्ति	२६१
११ गुण (वन) सुद्र	३३५
१२ ग्याभार्थ	३७६
१३ रज्जिवाथार्थ	४१४
१४ रैनति भिन	४५०

સ વળ

૧૫ ૪મી	૨૪ (૪૩૪)
૧૬ ભાગ્યુમ	૧૩ (૫૩૩)
૧૭ ગુપ્ત	૭૮ (૫૪૮)
૧૮ વજ	૧૧૪ (૫૮૪) છેલ્લા દગ પૂર્વધર
૧૯ આર્થ રક્ષિત	૧૨૭ (૫૯૭)
૨૦ પુષ્પમિત્ર	૧૪૭ (૬૧૭)
	દ્વિતીય ઉદય
૨૧ નજમેન	૧૫૦
૨૨ નાગહસ્તિ	૨૧૬
૨૩ રેવતિમિત્ર	૨૭૮
૨૪ સિ હ	૩૫૬
૨૫ નાગાત્મન	૪૩૪
૨૬ ભૂતન્તિ	૫૧૩
૨૭ કાર્તિક	૫૨૪ (ત્રીજા તાલિકાવાચે વિધાવર ગચ્છે પાચમની ચોથ વીરાત્ ૬૬૩ ૪થે દક્ષિણમા પૈઠણપુરે કરી)
૨૮ સાય મિત્ર	૫૩૧ (અહીંઆ મુધી ૧ પૂર્વતુ જ્ઞાન હતુ)
૨૯ હાગિલ	૫૮૫
૩૦ જિનભદ્ર	૬૪૫
૩૧ ઉમાન્વાતિ	૭૨૦
૩૨ પુષ્પમિત્ર	૭૮૦
૩૩ સ ભૂતિ	૮૨૯
૩૪ માઠર સ ભૂતિ	૮૮૯
૩૫ વર્મ ગ્લા	૯૨૯

૩૬ જ્યેષ્ઠાન્	૧૦૦૦
૩૭ રુદ્રાન્	૧૦૪૯
૩૮ વર્માન્	૧૧૦૭
૩૯ નિનયમિત્ર	૧૨૧૩
૪૦ શીવમિત્ર	૧૨૬૦
૪૧ રેવતિમિત્ર	૧૩૭૦
૪૨ સ્વર્ણમિત્ર	૧૪૪૮
૪૩ અહર્મિત્ર	૧૪૯૩

૧૩ તત્વાર્થાધગમ લાભ્યમા ઉમાસ્વાતિ ઉચ્ચ નાગરી ગ્રામાના હતા તેમ લખાણુ છે ઉચ્ચ નાગરી શાખા મીમંસાહાવીર પર-માત્માની પાટે થયેલા આર્યાત્તિના શિષ્ય આર્ય રાતિ ટ્રેસિકના વખતમા નીચ્છી છે, તેથી મહાનીરસ્વામીના નિર્ણય, પછી પાથમા છૂટા સેકા પહેલા ઉમાસ્વાતિ થયેલા નથી એમ માનવાને ઘણા કાન્ધુ છે આ સિનાય ઉમાસ્વાતિ નાચ્છના સમયના મળ્યમા વચારે ચોકસા હુકીમત હજી પ્રાપ્ત થયેલ નથી

૧/

॥ નદીસૂત્ર ॥

સુહમ્મ અગિરસાણ જવૂનામ ચ વાસવ ।

પમવ કચાયણ વદે ઋચ્છ સિલ્લભવ તદા ॥ ૨૪ ॥

જસમદ તુગિય વદે સમૂય ચેવ માદર ।

મદવાહુ ચ પાદન્ન થૂલમદ ચ ગોયમ ॥ ૨૬ ॥

પણાવચસગોત્ત વહુલ્લસ સેરિવ્વય વદે ॥ ૨૭ ॥

हारियगोत्त साहं च वदिमो हारिय च सामञ्ज ।
 वदे कोसियगोत्त सडिह अज्जजीयधर ॥ २८ ॥
 तिसमुदक्खायकिर्त्ती दीवसमुद्देसु गहियपेयाल ।
 वदे अज्जसमुद् अक्खुभियसमुद्गभीर ॥ २९ ॥
 भण्ण करण ज्झरग पभावग खण्णदसण्णगुणाण ।
 वदामि अज्जप्पगु सुयभागरपारग गीर ॥ ३० ॥
 वदामि अज्जधम्म तत्तो वदे य भद्दगुत्त च ।
 तत्तो य अज्जवइर तन्नियप्पगुणोहि वयरमम ॥ ३१ ॥
 वदामि अज्जग्गिस्सव खमणो रक्खिस्सव चरित्तसव्वस्ते ।
 रयणकरदग्गभूओ अणुओगो रक्खिओ जेहि ॥ ३२ ॥
 नाणमि दसणमि य तवविण्ण निच्चकालमुज्जुत्त ।
 अज्जनटिलक्खवण सिरसा वदे पसस्सपण ॥ ३३ ॥
 उड्ढ वायगवसो जसवसो अज्जनागहत्थीण ।
 वागरण्ण करण भगियक्कम्मपयडीपद्दाणाण ॥ ३४ ॥
 जच्च—जण्ण माउसमपद्दाणमुद्दियकुवलयनिहाण ।
 उड्ढ वायगवसो रेवइनक्खत्तनामाण ॥ ३५ ॥
 अयलपुगाण्णिक्खते कालियसुयआणुओगिण धीरे ।
 वमदीरगसीहे वायगपयमुत्तम पत्ते ॥ ३६ ॥
 जेसि इमो अणुओगो पयरडअज्जावि अड्ढभरहमि ।
 वहुनयरनिगयजसे ते वदे खदित्तायरिण ॥ ३७ ॥
 तत्तो हिमवतमहत—विक्रमे धिउपरक्कम्मणते ।

सज्ज्ञायमणुतपर हिमवते उद्रिमो सिग्मा ॥ ३८ ॥
 मालिअसुयअणुओगस्स धारण धारण य पूज्जाण ।
 हिमवतत्वमासमणो वदे गागज्जुखायरिण ॥ ३९ ॥
 मिउमदवसपन्ने अणुपुन्वि वायगत्तण पत्ते ।
 ओहसुयसमायार नागज्जुखावायए वदे ॥ ४० ॥
 गोविंदाण पि नमो अणुओगो विजलपारणिंदाण ।
 निच्च त्वतिटायाण पस्वणे दुल्लभिंदाण ॥ ४१ ॥
 तत्तो य भूयटिक्क निच्च तससजमे अ निव्विरण ।
 पडियजणसामणण वदामि य सजमविहिण्णु ॥ ४२ ॥
 वरयणागतवियचपण विउमलयरम्मलगम्मसरिवरणे ।
 भवियजणहिययदइए दयाणुणमिसारण धीरे ॥ ४३ ॥
 अद्धभरहप्पहाणे उहुविहसन्नायसुमुणियप्पहाणे ।
 अणुओगियवरवसहे नाडलकुलवसनदिक्कर ॥ ४४ ॥
 भूयहियअप्पगम्मे वदेऽह भूयटिक्कमायरिण ।
 भग्गभयपुत्तेयकरे सीसे नाग ॥ ४५ ॥
 सुमुणियनिच्चानिच्च सुमुणिं निच्च ।
 वदेऽह लोहिच्च सत्त ॥
 अत्यमहत्तस्वार्णि ॥
 पयइए महुरवाणि ॥

मुकुमालकोमलतले तैसिं पण्णामि लभस्वणपसत्थे ।
 पाए पाययणीण पाडिच्छगसएहिं पण्णिवइए ॥ ४६ ॥
 जे अन्ने भगवते कालियसुयग्रणुओगिए धीरे ।
 ते पण्णमिउण्ण सिरसा नाणस्म पस्वण वोच्छ ॥ ५० ॥

१५ नन्दीसूत्र मलयगिरिकृत टीका

स्थूलभद्रस्यापि द्वौ प्रधानशिष्यो अभूवतु, तत्रथा—ऐलापत्यगोत्रो
 महागिरिः वाणिष्ठगोत्रः सुहस्ती, तो द्वावपि प्रश्निनसुराह । एलापत्ये-
 त्यादि, इह य' स्वाप्त्यसन्तानस्य स्वव्यपदेशकारणमाद्यप्रकाशरूप-
 स्तदपत्य सन्तानो गोत्री, इलापतेरपत्य ऐलापत्यः (मृत्युत्तरपदयमा-
 दित्यादित्यदितेभ्योऽणपवादे वा स्वे व्यप्रत्ययः) एलापत्येन सह
 गोत्रेण वर्तते य स ऐलापत्यसगोत्र', त वन्दे महागिरिं सुहस्तिन
 च प्रागुक्तगोत्र । तत्र सुहस्तिन आरभ्य सुस्थिनमुप्रतिबुद्धादिक्रमेणा-
 वलिका विनिर्गता सा यथा दशाश्रुतस्कन्धे तथैव द्रष्टव्या, न
 तथेहाधिकारः, तस्यामात्रलिङ्गाया प्रस्तुताध्ययनकारकस्य देववाच-
 कस्याभावात्, तत इह महागिर्यात्रलिङ्गायाधिकारस्तत्र महागिरेर्द्वौ
 प्रधानशिष्यो अभूता, तत्रथा—उहुलो बलिस्सद्वत्तौ च द्वावपि
 यमलभ्रातरो कौशिकगोत्रौ च, तयोरपि म'ये बलिस्सद्वत्तौ च प्रवचन-
 प्रधान आसीत्, ततस्तमेव निनसुराह, ततो महागिरेरनन्तर कौशिक-
 गोत्र बहुलस्य सदृशवयस समानवयस द्वयोरपि यमलभ्रातृत्वाद्बन्दे
 नमस्करोमि ॥ २७ ॥

सज्ज्ञायमणतधर हिमस्ते वदिमो सिरसा ॥ ३८ ॥
 कालिग्रसुयग्रणुग्रोगस्त धारए धारए य पूज्याण ।
 हिमयतवमासमणो वदे शागज्जुणायरिण ॥ ३९ ॥
 मिउमदवसपन्ने अणुपुब्बि वायगत्तण पत्ते ।
 धोहसुयसमायार नागज्जुणवायए वदे ॥ ४० ॥
 गोविंदाण पि नमो अणुग्रोगो विउलपारणिंदाण ।
 निच्च स्वतिदायाण परवणे दुल्लभिंदाण ॥ ४१ ॥
 तत्तो य भूयटिच्च निच्च तरसजमे अ निव्वियण ।
 पडियजणसामयण वणमि य सजमविहिण्णु ॥ ४२ ॥
 वरकणागतवियचपग विउमलवररुमलगम्भसरिवयणे ।
 भवियजणट्टिययदइए त्यागुणविसारए धीरे ॥ ४३ ॥
 अङ्गुमरहप्पहाणे उट्टुविहस-झायसमुणियप्पहाणे ।
 अणुग्रोगियवरवम्भे नाइलकुलवसनदिउर ॥ ४४ ॥
 भूयट्टियअप्पगम्भे वदेऽह भूयदिच्चमायरिण ।
 भयभयउन्ठेयकरे सीसे नागज्जुणगिसीण ॥ ४५ ॥
 सुमुणियनिक्कानिच्च सुमुणियसुत्तत्यधारय निच्च ।
 वदेऽह लोहिच्च सम्भावुभायणात्तथ ॥ ४६ ॥
 अत्थमहत्तरवारिणि सु-समणवरराणरुहणनिव्वारिणि ।
 पयइए महुरवारिणि पयओ पणमामि दूसगणि ॥ ४७ ॥
 तयनियमसच्चसजमविणयअवस्वत्तिउदरयाण ।
 सीलगुणगहियाण अणुग्रोगे उगपहाणाण ॥ ४८ ॥

सुकुमालकोपलतले तेसिं पणमामि लखणपसत्थे ।

पाए पावयणीण पाडिच्छगसएहिं पणिवइए ॥ ४६ ॥

जे अन्ने भगवते कालियसुयत्रणुओगिए धीरे ।

ते पणमिउण सिरसा नाणस्य पखण वोच्छ ॥ ४७ ॥

१५ नन्दीसूत्र मलयगिरिकृत टीका

स्थूलभट्टस्यापि द्वौ प्रधानशिष्यौ अभूवतुः, तत्रथा—ऐलापत्यगोत्रो
महागिरिः वाशिष्ठगोत्रः सुहस्ती, तो द्वावपि मणिनसुराह । एल्लावचे-
त्यादि, इह यः स्वापत्यसन्तानस्य स्वव्यपदेशकारणमात्रप्रकाशकपुरुष
स्तदपत्य सन्तानो गोत्री, इलापतेरपत्य ऐलापत्यः (प्रत्युत्तरपदयमा-
दित्पादित्यदितेभ्योऽण्पवादे वा स्वे व्यप्रत्ययः) ऐलापत्येन सह
गोत्रेण वर्तते यः स ऐलापत्यसगोत्रः, त वन्दे महागिरिं सुहस्तिन
च प्रागुक्तगोत्र । तत्र सुहस्तिन आरभ्य सुस्थिनसुप्रतिनुद्धादिक्रमेणा-
वलिका विनिर्गता सा यथा दशाश्रुतस्कन्धे तथैव द्रष्टव्या, न
तथेहाधिकारः, तस्यामात्रलिकाया प्रस्तुता ययनकारकस्य देववाच-
रस्याभावात्, तत इह महागिर्यावलिकयाधिकारस्तत्र महागिरेद्वा
प्रधानशिष्यौ अभूता, तत्रथा—बहुलो बलिस्सहश्च तो च द्वावपि
यमलभ्रातरो कोशिमगोत्रौ च, तयोरपि म ये उलिस्मदः प्रवचन-
प्रधान आसीत्, ततस्तमेव निनसुराह, ततो महागिरेरनन्तर कौशिम-
गोत्र बहुलस्य सदृशवयस समानवयस द्वयोरपि यमलभ्रातृत्वाद्वन्दे
नमस्करोमि ॥ २७ ॥

દારિયેત્યાદિ, બલિસ્તહસ્યાપિ ગિપ્ય દારીતગોત્ર સ્વાતિ મ્યા-
તિનામાન, ચ સમુચ્ચયે, વન્દે । તથા સ્વાતિશિષ્ય દારીતગોત્ર, ચ
સમુચ્ચયે, સ ચ ભિન્નક્રમ., શ્યામાર્ય ચ વન્દે । તથા શ્યામાર્યગિપ્ય
રોગિકગોત્ર શાગિડલ્ય શાગિડલ્યનામાન વન્દે, રિંભૂતમિત્યાદિ, આ
ર્યજીતપર, આરાત્સર્વહેયર્થેભ્યોઽર્વાક્ યાત આર્ય, જાતમિતિ મૂત્રમુ-
ચ્યતે, જીત દ્વિતિ રલ્યો મર્યાદા વ્યવસ્થેતિ દિ વર્યાયા, મર્યાના-
કારણ ચ મૂત્રમુચ્યતે, તથા ધૃજ ધારણે ત્રિયતે માર્યર્તાતિ પર
“લિદ્દાદિભ્ય ” ઇત્યચ્છમત્યય* । આર્યજીતસ્ય ધર આર્યજીતપરસ્તમ્,
અન્યે તુ ન્યાચક્ષતે શાગિડલ્યસ્યાપિ ગિપ્ય આર્યગોત્રો જાતધરનામા
મૂરિગસીત્ ॥ ૭૮ ॥ x x x

તથા ધીયા રાજતે ઇતિ ધીરસ્ત, તથા શ્રુતસાગરપારગમ્ । (૩૦) ।
નાયર્મત્યાદિ આર્યમહોરપિ શિષ્ય આર્યનદિલક્ષણમ્ મમન્નમનસમ્ ॥

x x ઓષશ્રુતસમાચારસ્તાન્ નાગાર્જુનવાચનાન્વન્દે । (૪૦) ।
વરતવિયેત્યાદિ ગાથાત્રય વર પ્રગાન સાર્વ પોદશ્વર્ણિનારૂપ તાપિત

x x x ત દૂપ્યગણિન પ્રયત પ્રયનપરે પ્રગામામિ । પુનરપિ
દૂપ્યગણિના એવ સ્તુતિમાહ । ૪૭ । સુકુમાલેત્યાદિ તેષા દૂપ્યગણિના
પ્રાવચનિકાના x x x

નન્દિસૂત્ર ઉપન્તા હરિભદ્રસુરિ અને મન્યગિનિ બન્ને દીપ-
કારે ૨૫ મી ગાથાથી ૫૦ મી ગાથાઓ સુધીમા ૩૧-૩૨-૪૧-
૪૨-૪૮ ગાથાઓ ઉપન અર્થે ક્રન્તા નથી એટલુજ નહિ પણ

तेभना सभञ्जना ते न होय तेभ गणी व्याभ्या इगे ८ तेवी
ते गाथाओ कदाय प्रक्षेप होय

१६ लोकप्रकाश सर्ग ३४ युगप्रधान

विषमेऽपि च कालेऽस्मिन् भवन्त्येव महर्षयः ।

निर्ग्रन्थैः सद्गताः केचिच्चतुर्थारकवर्तिभिः ॥ १०० ॥

x x x x x

श्री सुधर्मा च जम्बूध्र प्रभव सूरिशेखर ।

शय्यभवो यशोभद्रः सभूतिविजयाद्वयः ॥ ११४ ॥

भद्रबाहूरूपूलभद्रौ महागिरिसुहस्तिनौ ।

धनसुन्दरण्यामार्यां स्कन्दिलाचार्य इत्यपि ॥ ११५ ॥

रेवतीमित्रधर्मोऽथ भद्रगुप्ताभिरो गुरुः ।

श्रीगुप्तवज्रसप्तार्य रक्षितो पुण्यमित्ररु ॥ ११६ ॥

प्रथमस्योदयस्यैते विंशतिः सूरिसत्तमा ।

त्रयोविंशतिरच्यन्ते द्वितीयस्याथ नामतः ॥ ११७ ॥

श्रीवज्रो नागदस्ती च रेवतीमित्र इत्यपि ।

सिंहो नागार्जुनो भूतदिन्नः कालरुसङ्गकः ॥ ११८ ॥

सत्यमित्रो हारिलश्च जिनभद्रो गणीश्वर ।

उमास्वातिः पुष्पमित्रः सभूतिः सूरिकुजरः ॥ ११९ ॥

तथा मादरसभूतो धर्मश्रीसङ्गको गुरु ।

ज्येष्ठागः फल्गुमित्रश्च धर्मघोषाद्वयो गुरु ॥ १२० ॥

मूरिर्विनयमित्राण्य गालमित्रश्च रेवतीः ।

स्वममित्रो हर्मिमित्रो (ऽर्हन्मित्रो) द्वितीयोदयमूरय ॥ १२१ ॥

स्युस्त्रयोविंशतिरवमुदयाना युगोत्तमाः ।

चतुर्थ्युक्ते सदृशे द्वे मिलिता सर्वसख्यया ॥ १२२ ॥

एकावतारा सर्वेऽप्री मूरयो जगदुत्तमा ।

श्रीसुधर्माश्च जगृश्च रयातो तद्भवसिद्धिर्को ॥ १२३ ॥

अनेकातिशयोपेता महासत्त्वा भवन्त्यपी ।

घ्नन्ति सार्धद्वियोजन्या दुर्भिक्षान्पुनपुनान् ॥ १२४ ॥

१७ कल्पसूत्र स्थविरावली

कोडियरान्दण्डिर्हितो वग्धावच्चसगुत्तेर्हितो इत्य ण कोडियगणे
नाम गणे निगण-तस्स ण इमाओ चत्तारि साहाओ, चत्तारि
कुलाट च एवमाड्झति,—से किं ते साहाओ? साहाओ एवमाड्झति,
त जहा, उच्चानागरी विन्नाहरी वहीरी य मज्झिमिल्ला य । कोडिय-
गणस्म ण्या हवति चत्तारि साहाओ ॥

× × × × ×

थेरस्स ण अज्जटिन्नस्म गोयमसगुत्तस्स इमे दो थेरा अतेवासी
अहावच्चा अभिन्नाया हुत्था, त जहा—थेरे अज्जसत्तिसेणिए माढ
गसगुत्ते, थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसियगुत्ते ॥ थेरेर्हितोण
अज्जसत्तिसेणिएर्हितो माढरसगुत्तेर्हितो एत्थ ण उच्चानागरी साहा

निगया ॥ थेरस्स ण अज्जसंतिसेणियस्स मादरसगुत्तस्स इमे
चत्तारि थेरा अतेवासी अद्दावच्चा अभिन्नाया हुत्था, त जहा-थेरे
अज्जसेणिए, थेरे अज्जतावसे, थेरे अज्जकुपेरे, थेरे अज्जइसिपालिए ॥

x

x

x

x

थेरस्स ण अज्जवइरस्स गोयमसगुत्तस्स अतेवासी थेरे अ-
ज्जवइरसेणे उक्कोसियगुत्ते ॥ थेरस्स ण अज्जवइरमेणस्स उक्कोसिय-
गुत्तस्स अतेवासी चत्तारि थेरा-थेरे अज्जनाइले, थेरे अज्जपोमिले,
थेरे अज्जजयते, थेरे अज्जतावसे ॥ थेराओ अज्जनाइलाओ अज्जना-
इला साहा निगया, थेराओ अज्जपोमिलाओ अज्जपोमिला साहा
निगया, थेराओ अज्जजयताओ अज्जजयती साहा निगया, थेराओ
अज्जतावसाओ अज्जतावसी साहा निगया ॥

x

x

x

x

वदामि फग्गुमित्त गोयम धण्णगिरिं च वासिद्ध ।

कुच्छ सिवभूट पि कोसिय दुज्जत रुद्ध अ ॥ १ ॥

त वदिउण्ण सिरसा भद वदामि कासवगुत्त ।

नक्ख कासवगुत्त रक्ख पि य कासवग्गे ॥ २ ॥

वदामि अज्जनाग च गोयम जेहिल च वासिद्ध ।

विण्हु मादरगुत्त कालगमवि गोयमं वदे ॥ ३ ॥

गोयमगुत्तकुमार सपलिय तह य भदय वदे ।

थेर च अज्जवइ गोयमगुत्त नमसामि ॥ ४ ॥

त वदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसपण ।
थेर च सय्वालय कासवगुत्त पणिवयामि ॥ ५ ॥

वदामि अज्जहत्थि कासव खतिसागर धीर ।
गिम्हाण पदममासे कालगय चेव मुद्धस्स ॥ ६ ॥

वदामि अज्जयम्म च सुव्वय सीललद्धिसपण ।
जस्सनिक्खमणो देवो छत्त वरमुत्तम बहइ ॥ ७ ॥

इत्थ कासवगुत्त धम्म सिवसाङ्ग पणिवयामि ।
सीह कासवगुत्त धम्म पि य कासव वदे ॥ ८ ॥

त वदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसपण ।
थेर च अज्जज्जु गोयमगुत्त नममामि ॥ ९ ॥

मिडमदवसपण उवउत्त नाणदसणचरित्ते ।
थेर च नदिय पि य कासवगुत्त पणिययामि ॥ १० ॥

तत्तो य थिरचरित्त उत्तमसम्मत्तमत्तसजुत्त ।
दैसिगणिवमासमण मादरगुत्त नमसामि ॥ ११ ॥

तत्तो अणुअोगधर धीर मदसागर मद्दासत्त ।
थिरगुत्तखमासमण वञ्छसगुत्त पणिवयामि ॥ १२ ॥

तत्तो य नाणदसणचरित्तवमुद्धिय गुणमदत्त ।
थेर कुमारधम्म वदामि गणिवगुत्तोवनेय ॥ १३ ॥

सुत्तत्थिरयणभरिण म्वमदमदवगुत्तोहि सपणे ।
देवद्विखमासमणो कासवगुत्ते पणिवयामि ॥ १४ ॥

१८ ॥ श्रीमत्सूरिना शिष्यानां स ज्ञाना स गयने निष्ठुय
निचे भुज्ज्ज पतावेले छे

विजयसेनसूरिप्रश्नोत्तर (शुभविजय संग्रहीत)

तथा श्रीवज्रसेनशिष्याश्चन्द्रादयः स्यविरावल्या कथं नोक्ता
अन्ये शिष्यास्तूक्ताः, ते त्वात्मपट्टावल्या न सन्ति तर्त्तिक कारण ? त-
त्परपरा च कथं मिलतीति प्रश्नः । अत्रोत्तर-यदा माधुरी वालभी
चेति वाचनाद्वयं जातं तदा स्यविरावल्या अपि पाठभेदो जातः स-
भाव्यते, ततः कस्याचिद्वाचनायां केचित् श्रीवज्रसेनसूरिशिष्याः श्री
चन्द्रसूर्यादय उक्ता भविष्यन्ति कस्याचिच्च नेति, परं नागेन्द्रचन्द्र-
निर्द्वैतिविद्याधर्म्मात्माश्चत्वारोऽप्याचार्याः श्रीवज्रसेनसूरिशिष्या एव,
अतस्तद्वशीश्चतुरशीतिरपि सुविदिता एव प्रत्येक एकविंशतिसूरयः ते-
षामासन् संगोत्रीयास्त्येक-सामाचारीधारकाः पूर्वविदः, ततः पर-
परा न द्रुढति, कथमयथा आर्त्मायपट्टावल्यनुक्रमेण पूर्वाचार्या.
स्वस्वग्रन्थेषु तत्तदाचार्याणां नामान्यलिखन्, ते हि बहुश्रुताः पूर्वा
परग्रन्थानविमृश्य न लिखन्तीति ॥ १-७६ ॥

१९ महागिनि तथा सुहृस्ति महाराज आर्यगिरिदधी गायी
श्रीमद्भाषा ते स ज्ञाना स गयने निष्ठुय
नीचे भुज्ज्ज पतावेले छे

स्वामिना स्थूलभद्रेण शिष्यो द्वावपि दीक्षितो ।

आर्यपद्मागिरिरार्यसुहृस्ती चामिधानतः ॥ (६-३७ परिशिष्टपर्व)

तौ हि यत्सार्यया बाल्यादपि मात्रैव पालितौ ।

ईत्यार्योपपदो जातौ महागिरिसुहस्तिनो (६-३८)

२० प्रज्ञापना (पत्राज्ञा) सूत्रनी पहेला पदनी त्रीष्ट तथा
श्रीधी गाथा नोत्ये भूज्ज् छ

'वायगवरवसाधो, तेवीसइमेण' धीरपुरिसेण ।

दुद्धरधरेण मुणिणा, पुण्वसुयसमिद्धबुद्धीण' ॥ ३ ॥

(वाचरुसरजे, त्रयोविंशतितमेन धीरपुरूपेण,

दुर्धरधरेण मुनिना, पूर्वश्रुतसमृद्धबुद्धिना)

सुयसागरा विणोउण (विणोउण), जेण सुययणमुत्तम दिण ।

सीसगणस्स भगवधो, तस्स नमो अज्जसामस्स ॥ ४ ॥

(श्रुतसागरात् विनयित्वा, येन श्रुतरत्नमुत्तम दत्त,

शिष्यगणाय भगवते, तस्मै नमो आर्यश्यामाय)

२१ श्रीसुहस्तिनो पदे नमो श्रीसुस्थितमुप्रतिबुद्धो कौटिक-
रन्दिकौ, कोटिग मूरिमत्रजापात्, मोक्षे-भाण्डागार मूरिमन्त्रधा-
रित्वाद्वा, ताभ्या कोटिकुनाम्ना गच्छोऽभूत् । अथ भाव । श्रीसुधर्मा-
स्वामिनोऽष्टौ मूरीन् यावन् निर्गन्त्या. साधवोऽनगरा इत्यादि सामा-

१ वाचना पूर्वविद २ त्रयोविंशतितमेन-सुधर्मस्वामिन आर-
भ्य भगवानार्यश्यामास्त्रयोविंशतितमे एव ३ वाचस्वरवगान्तरगत पूर्व-
श्रुतसमृद्धिबुद्धिरेव भवति -मलयगिरिवृत्ति

ન્યામિધાયિન્યાર્યાસીત્, નવમે ચ પટ્ટે કોટિકા ઇતિ વિશેષાર્યાવિ-
 ચોધક દ્વિતીયં નામ પ્રાદુર્ભૂતમ્ । શ્રીચાર્યમહાગિરિસુશિષ્યૌંબહુલવલિ-
 સ્સદૌ યમલભ્રાતરૌ । તત્ર ગલિસ્સદમ્ય શિષ્યઃ સ્વાતિ' તત્ત્વાર્યાદયો
 ગ્રન્યાતુ તત્કૃતા એવ સમાવ્યન્તે । તન્નિઝપ્યઃ શ્યામાચાર્યઃ પ્રજ્ઞાપના-
 કૃત્ શ્રીવીરાત્ પદસમ્પત્ત્યપિકૃતત્રયે (૩૭૬) સ્વર્ગમાક્ર । તન્નિઝપ્યઃ
 શારિદલ્યો જીતમર્યાદાકૃદિતિ નન્દિસ્યપિરાવળ્યામુક્તમસ્તિ પર સા
 પદપરમ્પરાન્યેતિ ઘોચ્યમ્ ।

—શ્રીધર્મસાગરગણિવિરચિતા શ્રીતપોગચ્છપટ્ટાવલીસૂત્રવૃત્તિઃ ।

(આ વૃત્તિ શ્રી હીરવિજયમુરિના નિર્દેશથી ઉપાધ્યાય શ્રી
 હૃદ્યાણુવિજયગણિ, ઉપાધ્યાય શ્રી સોમવિજયગણિ તથા ૫૦
 લખિસાગરગણિ વગેરે ગીતાર્થોએ એકઠા થા' સ વત ૧૬૪૮ ના
 એન વદી ૬ ને શુકવારના રોજ અહમ્મનવાદ નગરમા શ્રીમુનિ-
 મુદરસૂરિ રચિત સર્વાવલી, છણું પદાવલી, દુપમાસ ઘસ્તોત્રયત્ર
 વગેરે અનુસારે ગોઠી છે)

૧૨ શ્રીમાન આત્મારામજી મહારાજ જેનતત્ત્વાદર્શી પ્રથના ૧૨
 મા પરિચ્છેદમા નીચે મુજબ લેમે છે —“શ્રીસ્થૂલભદ્રજી પછી તેમના
 જે ગિધ્યો એક આર્ય મહાગિરી અને ધીજા આર્ય મુહુન્તિસૂરિ
 આહમી પાટે બેઠા આર્ય મહાગિરીને જે ગિધ્ય હતા તેમા એકતુ
 નામ બાહુલ અને ધીજાનુ નામ બલિગ્સહ હતુ બલિગ્સહને
 ઉમાસ્વાતિ નામના શિષ્ય હતા તેમણે તત્ત્વાર્થ મુત્ર નામનો પ્રથ
 રચ્યો છે ઉમાસ્વાતિજીને શ્યામાચાર્ય નામના ગિધ્ય હતા, જેમણે
 પત્રનણા સૂત્રની રચના કરી છે શ્યામાચાર્ય શ્રી મહાવીર પછી
 ૩૭૬ વર્ષે સ્વર્ગમા ગયા આર્ય મહાગિરીજીએ ત્રીશ વર્ષ શુદ્ધ-

વાસના કાઢ્યા, ચાળીશ વર્ષ વ્રતપર્યાય પાળ્યો અને ત્રીશ વર્ષ યુગ પ્રવાન પદવી ભોગવી, એક દર સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી નગ્નિયા ગયા”

૨૩ હેમચંદ્રાચાર્ય સિદ્ધહેમ વ્યાકરણમાં ઉભાસ્વાતિમહારાજ જેના સંપ્રહર્ષકર્તા અન્ય નથી એમ કહે છે તેના શબ્દો નીચે મુજબ છે —

उत्कृष्टेऽनूपन ॥ २ । २ । ३८ ॥ उत्कृष्टेऽर्थे वर्तमानात् अ-
नूपाभ्या युक्ताद्रोणाभ्याम्नो द्वितीया भवति । अनु सिद्धसेन कवयः ।
अनु मल्लवादिन तार्किकाः । उपोमास्वार्ति समहीतारः । उप जिन-
भद्रक्षमाश्रमण व्याख्यातारः । तस्मादन्ये हीना इत्यर्थः ॥

૨૪ પેના ૧૦ માં યુગપ્રવાન મહારાજેની જે સાત આપી છે તે સાક્ષો જુદી જુદી પ્રતોમાં જુદી જુદી છે તેથી બરોબર ખરી નથી પણ આશરે ખરી છે તેમજ પેના ૧૧ માં ચોરસની એક દર આચાર્ય જનવાનોના નામો આપેલા છે તે નામના આચાર્યો ખરેખર થએલા છે કે નહિ તે સંશય પડતી નાત છે

૨૫ આ પ્રથમી પ્રેસ કોપી તપાસવામાં પંચાસજી શ્રી મહાન દસાગરજી તથા મુનિ શ્રીદુર્ભરનિજયજીએ, મુકેશીદ તપાસવામાં શ્રીયુત કુંવરજી આણંદજીએ અને આ ઉપોદ્યાન લખનામાં શ્રીયુત વકિલ કેશનવાન પ્રેમચંદ જે અમૂલ્ય સહાય આપી છે તે ખાતે તે મહાશયોનો અત કરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે આ પ્રથમી ઉપયોગિતા સહાયક મહાશયોને આભારી છે અને જે કાંઈ ભૂલો રહી હોય તે અમાગી અદ્યમતિતુ પરિભામ જાણુ

૨૬ આ મધ છપાવવામા મતિમાઘાદિ દોષથી કે પ્રેસની ગરબડથી જે કાંઈ ભૂલ, ચુક કે અશુદ્ધિ રહી હોય તે માટે ત્રિ-કરણ યોગે મિથ્યા દુષ્ટ આપી પ્રાતે મહદ કર્તાઓના આભાર માની વિરમીએ છીએ

મહેમાણા તા ૩૧-૭-૧૯૧૬

લી૦ પ્રસિદ્ધકર્તા.

—❀(⊙)❀—

“ દ્વિતીયાવૃત્તિ ”

૨૭ આ અઢની પહેલી આવૃત્તિ અમે સ ૧૯૭૨ ની સાલમા છપાવી હતી તે ખપી જતા તેની લાખો વખત થયા ખેાટ હતી તેથી અમે તેની આ બીજી આવૃત્તિ છપાવી છે આમા કેટલેક અંશે સુવારા ન્યા છે તથા ૧૦ મા અધ્યાયમા ખારમુ અધ્યખાલુત્વ દ્વાર ઉમેરનામા આવ્યુ છે આ દ્વારતુ લાપાતર અમદાના નિવાસી પડિત લગનાનદાસ હરખચંદ તરફી લ કરી આવ્યુ છે તેથી તેમનો આભાર માનનામા આવે છે

મહેસાણા, મ ૧૯૮૦ ના
વૈતા- શુ ન પુર્ણિમા

}

પ્રસિદ્ધકર્તા.

—❀(⊙)❀—

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ
ઉપોદ્યાન	૩
૧ સંખ્યા કારિત્ર મૂળ અને નહિમ્યાર્થ	૧
૨ અધ્યાય પહેલો	૬ થી ૨૪
૧ સમ્યક્ દર્શનનું સ્વરૂપ	૬
૨ નિષ્કેપાનું સ્વરૂપ	૧૦
૩ મત્યાદિ પાત્ર જ્ઞાનના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ	૧૩
૪ ત્રણ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ	૨૦
૫ નયના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ	૨૧
૩ અધ્યાય બીજો	૨૫ થી ૩૭
૧ પાત્ર જ્ઞાન અને તેના ભેદ	૨૫
૨ જીવનું લક્ષણ અને ભેદ	૨૭
૩ ઇન્દ્રિયોના ભેદ અને સ્વરૂપ	૨૮
૪ ત્રણ પ્રકારે જન્મ	૩૨
૫ પાત્ર પ્રકારના શરીરનું સ્વરૂપ	૩૩
૬ અપવર્તન અને અપવર્તન આયુષ્ય	૩૬
૪ અધ્યાય ત્રીજો	૩૮ થી ૪૮
૧ નારક પૃથ્વીના નામ	
૨ નારક જીવોની વેદના	૩૯
૩ આયુષ્ય સ્થિતિ	૪૧
૪ મનુષ્ય જ્ઞાનનું સ્વરૂપ	૪૨
૫ તિર્યચના ભેદ અને સ્થિતિ	૪૮
૫ અધ્યાય ચોથો	૪૯ થી ૬૨
૧ દેવગોક અને દેવોની ઋદ્ધિ વગેરે	૫૯

૨ દેવોનું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	૫૯
૩ નારીનું જઘન્ય આયુષ્ય	૬૧
૧ અધ્યાય પાત્રમે	૬૩ થી ૭૨
૧ અહનના ભેદ	૬૩
૨ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ	૬૩
૩ દ્રવ્યનાં લક્ષણો	૬૬
૪ સતનું લક્ષણ	૬૯
૭ અધ્યાય છઠ્ઠો આશ્રનનું નહર્ન	૭૩ થી ૮૧
૮ અધ્યાય સાતમે	૮૨ થી ૯૧
૧ સર્વ વિરતિનું વર્ણન	૮૨
૨ દેશ વિનતિનું વર્ણન	૮૫
૩ અહનના અતિચારો	૮૭
૪ દાનનું સ્વરૂપ	૯૧
૯ અધ્યાય આઠમે	૯૨ થી ૯૮
૧ મિત્ર્યાત્વાદિ બંધ હેતુ	૯૨
૨ બંધનું સ્વરૂપ	૯૨
૩ કર્મની સ્થિતિ	૯૬
૪ કર્મનું ફળ	૯૭
૫ કર્મ પ્રદેશ આત્મ પ્રદેશો માથે કેવી રીતે બંધાય છે તેનું વર્ણન	૯૮
૧૦ અધ્યાય નવમે સવર નિર્જરાનું સ્વરૂપ	૯૯
૧૧ અધ્યાય દશમે	૧૧૫ થી ૧૩૦
૧ મોક્ષનું સ્વરૂપ	૧૧૫
૨ ઉપસહાર	૧૨૦
૩ પ્રગમ્તિ	૧૩૫

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ
ઉપો ધાત.	૩
૧ સભ્ય કારિકા મૂળ અને રહસ્યાર્થ	૧
૨ અધ્યાય પહેલો	૬ થી ૨૪
૧ મમ્યગ્ દર્શનનું સ્વરૂપ	૬
૨ નિદેશનનું સ્વરૂપ	૧૦
૩ મત્યાદિ પાત્ર જ્ઞાનના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ	૧૩
૪ ત્રણ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ	૨૦
૫ નયના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ	૨૧
૩ અધ્યાય બીજો	૨૫ થી ૩૭
૧ પાત્ર ભાન અને તેના ભેદ	૨૫
૨ શબ્દનું લક્ષણ અને ભેદ	૨૭
૩ ઇદ્રિયોના ભેદ અને સ્વરૂપ	૨૮
૪ ત્રણ પ્રમાણે જન્મ	૩૨
૫ પાત્ર પ્રમાણના ગતિનું સ્વરૂપ	૩૩
૬ અપવર્તન અને અપવર્તન આકૃષ્ટ	૩૬
૪ અધ્યાય ત્રીજો	૩૮ થી ૪૮
૧ નરક પૃથ્વીનાનામ	
૨ નારક શ્વેતની વેના	૩૬
૩ આકૃષ્ટ સ્થિતિ	૪૧
૪ મનુષ્ય જ્ઞાનનું નક્ષત્ર	૪૧
૫ તિર્યચના ભેદ અને સ્થિતિ	૪૮
૫ અધ્યાય ઇથો	૪૯ થી ૬૨
૧ દેવલોક અને દેવોની ઋદ્ધિ વગેરે	૪૯

૨ દેવોનું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	૫૯
૩ નાનખીનું જઘન્ય આયુષ્ય	૬૧
૧ અધ્યાય પાચમો	૬૩ થી ૭૨
૧ અચનના ભોજ	૬૩
૨ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ	૬૩
૩ દ્રવ્યનાં લક્ષણો	૬૬
૪ સાતનું લક્ષણ	૬૯
૭ અધ્યાય ઝઠો આશ્રનનું વર્ણન	૭૩ થી ૮૧
૮ અધ્યાય સાતમો	૮૨ થી ૯૨
૧ સર્વ વિરતિનું વર્ણન	૮૨
૨ દેશ વિરતિનું વર્ણન	૮૫
૩ અલુપ્તતાના અભિયાનો	૮૭
૪ દાનનું સ્વરૂપ	૯૧
૯ અધ્યાય આઠમો	૯૨ થી ૯૮
૧ મિધ્યાત્વાદિ બંધ હેતુ	૯૨
૨ બંધનું સ્વરૂપ	૯૨
૩ કર્મની સ્થિતિ	૯૬
૪ કર્મનું ફળ	૯૭
૫ કર્મ પ્રદેશ આત્મ પ્રદેશો માથે કેવી રીતે બંધાય છે તેનું વર્ણન	૯૮
૧૦ અધ્યાય નવમો સવર નિર્જ્વાનું મનુષ્ય	૯૯
૧૧ અધ્યાય દશમો	૧૧૫ થી ૧૩૦
૧ મોક્ષનું સ્વરૂપ	૧૧૫
૨ ઉપસહાર	૧૨૦
૩ પ્રશન્તિ	૧૩૫

જાહેર વિજ્ઞાપિત

ભારત વર્ષના સર્વ દેશના તત્વજ્ઞશાસ્ત્રી જૈન અભ્યાસકો માટે
 ખાવા પીવાની તથા પુસ્તકો વગેરે શિક્ષણને લગતા સાધનોની
 સારી સગવડ સાથે શ્રી મહેસાણા શ્રીમન્મહોપાધ્યાયજી શ્રી યશો
 વિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા ખવત ૧૬૫૪ ની સાલમા સ્થાપ
 વામા આવી છે. ધર્મ તત્ત્વજ્ઞાન ઉપરાત સંસ્કૃત વ્યાકરણ, કાવ્ય,
 કાષ, અલંકાર, સાહિત્યાદિ વિષયોનું અધિકાર યોગ્ય શિક્ષણ આ
 પવાને અનુભવી અધ્યાપકો રાખવામા આવે છે. જમાનાને અનુ
 સરી ગુજરાતી અને ઇંગ્લિશ ભાષાના શિક્ષણ ઉપરાત હિસાબ,
 દેશીનામુ, વ્યાજ વગેરેના શિક્ષણની પણ સારી ગોઠવણ રાખેલી
 છે. આથી દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીઓ સ્વાર્થ, પરાર્થ કે આત્મા
 ર્થને સાધી શકવાને યોગ્ય થાય છે, અત્યાર મુખીનું આ સંસ્થાનું
 પરિણામ ઘણું સતોષકારક એટલે આ સંસ્થાના અભ્યાસીઓ પૈ
 કીના પુન્ય મુનીવરો, સાધુ મહારાજો થતા આ સંસ્થાની ઉચ્ચ
 કીર્તિ સારી તેજોમય થયેલી છે. કેટલાકો જૈનશાળાના માસ્તરો
 તરીકે ફરજ બજાવે છે. અધ વિદ્યાર્થીઓ પણ સાડે શિક્ષણ નાપે
 છે. કેટલાક વેપારી લાઈનમા જોડાયા છે. આમ સુખમય જીવગી ગુ
 જારે છે. આ સંસ્થાની નિયમીતતા, સુવ્યવસ્થિતતા અને ઉદ્દેશ સિદ્ધિને
 યોગ્ય કાર્યતંત્ર બાતે જોઈ અનેક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો અને વિદ્વાનોએ
 ઉત્તમ અભિપ્રાય જણાવી યથાશક્તિ નાણાની મદદ કરી છે અને કરે છે.
 વિશેષ જૈનશાળાઓ અને નવી ઉપડની જૈનશાળાઓ માટે

માસ્તરોની માગણી મોટા પ્રમાણમાં આવે છે જેન માન્તરો બનાવનારી આ એકજ સ્થા હોવાથી તે માગણીઓ પૂરી પાડવા માટે હાલના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં સારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે અને હવે વધારો કરવા ચાલના રાખીએ છીએ આ પ્રમાણે ખર્ચનો ભોલો વધારતા જેન પ્રજા સમસ્તને તન, મન અને ધનથી યથાશક્તિ મદદ કરવા કરાવવા માટે ખાસ નમ્ર વિનંતિ કરવામાં આવે છે હાલના વિદ્યાર્થીઓ શુદ્ધતા, કઠોરતાવાડ, કષ્ટ અને મારવાડ પ્રદેશના છે શુદ્ધતાથી પાચતી ચોપડી અને ઉમર વર્ષ ૧૪ ચાલના નિગોળી, ઉત્સાહી અભ્યાસીને હાજલ કરવામાં આવે છે અભ્યાસક્રમ વર્ષ ૩ નણનો છે હાજલ થવા ચાલનારે ફોર્મ મંગાવી લેવા

—❀❀❀—

પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર

શિક્ષણના પુસ્તકો.

નં	નામ	મૂલ્ય	૮ પત્ર પ્રતિક્રમણ મળી રાખી રીવિઝનની
૧	માગણી (જેન શિક્ષણમાળા) ૦ ૧ ૬		૯ પત્ર પ્રતિક્રમણ મળી રાખી ૦ ૧
૨	પરોલી ચોપડી મ ૨ ૦ ૨ ૦		૧૦ મામાયિક સન અથ મહિત ૦ ૧
૩	શ્રી ૭ ચોપડી મ ૨ ૦ ૩ ૦		૧૧ મામાયિક સન અર્થ અનચૂરી
૪	શ્રી ૭ ચોપડી મ ૨ ૦ ૪ ૦		વાણુ ૦ ૨
૫	જેન વાચનમાળા ૦ ૧ ૬		૧૨ જે પ્રતિક્રમણ મળી અનચૂરીનાથ
૬	જે પ્રતિક્રમણ મળી શુદ્ધતા ૦ ૪ ૦		રીવિઝન નથ
૭	જે પ્રતિક્રમણ મળી રાખી ૦ ૪ ૦		૧૩ પત્ર પ્રતિક્રમણ અથ મહિત નપાય
			૧૪ પત્ર પ્રતિક્રમણ મળી અનચૂરીનાથ

જાહેર વિજ્ઞાપિ.

ભારત વર્ષના સર્વ દેશના તત્વજ્ઞાસુ જૈન અભ્યાસકો માટે ખાસ પીવાની તથા પુસ્તકો વગેરે શિક્ષણને લગતા સાધનોની સારી સગવડ સાથે શ્રી મહેસાણા શ્રીમન્મહોપાધ્યાયજી શ્રી યશો વિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા સવત્ ૧૯૫૪ ની સાલમા સ્થાપ વામા આવી છે. ધર્મ તત્ત્વના ઉપરાત સંસ્કૃત વ્યાકરણ, કાવ્ય, કાષ, અલંકાર, સાહિત્યાદિ વિષયોનું અધિકાર્ય યોગ્ય શિક્ષણ આ પવાને અનુભવી અધ્યાપકો રાખવામા આવે છે. જમાનાને અનુ સરી ગુજરાતી અને ઇંગ્લિશ ભાષાના શિક્ષણ ઉપરાત હિસાબ, ટેશીનામુ, વ્યાજ વગેરેના શિક્ષણની પણ સારી ગોઠવણ રાખેલી છે. આથી દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીઓ સ્વાર્થ, પરાર્થ કે આત્મા ર્થને સાધી શકવાને યોગ્ય થાય છે, અત્યાર સુધીનું આ સંસ્થાનુ પરિણામ ધણુ સતોષકારક એટલે આ સંસ્થાના અભ્યાસીઓ પૈ કીના પુજ્ય મુનીવરો, સાધુ નહારાજઓ થતા આ સંસ્થાની ઉચ્ચગ કીર્તિ સારી તેજોમય થયેલી છે. કેટલાકે જૈનશાળાના માસ્તરો તરીકે ફરજ બજાવે છે. આ ધ વિદ્યાર્થીઓ પણ સારૂ શિક્ષણ પામે છે. કેટલાક વેપારી લાર્ધનમા ભેડાયા છે. આમ સુખમય જીવગી ગુ જારે છે. સંસ્થાની નિયમીતતા, સુ યવસ્થિતતા અને ઉદેશ સિદ્ધિને યોગ્ય માર્ગતત્ર જાતે ભેદ અનેક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો અને વિદ્વાનોએ ઉત્તમ અભિપ્રાય જણાવી યથાશક્તિ નાણાની મદદ કરી છે અને કરે છે.

વિશેષ જૈનશાળાઓ અને નવી ઉઘડની જૈનશાળાઓ માટે

માસ્તરોની માગણી મોટા પ્રમાણમાં આવે છે જેન માસ્તરો બનાવનારી આ એકજ સંસ્થા હોવાથી તે માગણીઓ પૂરી પાડવા માટે હાલના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં સારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે અને હજુ વધારો કરવા ચાહના રાખીએ છીએ આ પ્રમાણે ખર્ચનો બોલો વધારતા જેન પ્રજા સમસ્તને તન, મન અને ધનથી યથાશક્તિ મદદ કરવા કરાવવા માટે ખાસ નમ્ર વિનંતિ કરવામાં આવે છે હાલના વિદ્યાર્થીઓ શુજરાત, કઠીયાવાડ, કચ્છ અને મારવાડ પ્રદેશના છે શુજરાતી પાંચમી ચોપડી અને ઉમર વર્ષ ૧૪ શાહના નિરોગી, ઉત્સાહી અભ્યાસીને દાખલ કરવામાં આવે છે અભ્યાસક્રમ વર્ષ ૩ વર્ણનો છે દાખલ થવા ચાહનારે ફોર્મ મંગાવી લેવા

પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર

શિક્ષણના પુસ્તકો.

નં	નામ	મૂલ્ય	૮ પત્ર પ્રતિક્રમણ મળી રાખી રીલીફ નથી
૧	માગપોથી (જનશિક્ષણમાળા)	૦ ૧ ૬	૯ પત્ર પ્રતિક્રમણ મળી રાખી ૦ ૧ ૦
૨	પહેલી ચોપડી મત	૦ ૨ ૦	૧૦ મામાયિક સુન મર્થ મહિત ૦ ૧ ૦
૩	બીજી ચોપડી મત	૦ ૩ ૦	૧૧ મામાયિક સુન મર્થ અનચૂરી
૪	ત્રીજી ચોપડી મત	૦ ૪ ૦	૧૨ બે પ્રતિક્રમણ મર્થ અનચૂરી નાણુ
૫	જૈની વાચનમાળા	૦ ૧ ૬	રીલીફ નથી
૬	બે પ્રતિક્રમણ મળી રાખી ૦ ૪ ૦		૧૩ પત્ર પ્રતિક્રમણ અથ મહિત હપાય છે
૭	બે પ્રતિક્રમણ મળી રાખી ૦ ૪ ૦		૧૪ પત્ર પ્રતિક્રમણ મર્થ અનચૂરી નાણુ

૧૫ મમતિના મન્મદ બોનની સંભાળ	૦૦૨૬	૧૮ જૈન હિનોપેશ ભાગ ૨-૩ શાસ્ત્રી	૦૧૨૦
૧૬ યોગોનિગ્ધ્ય બોનિશ્ચી ત્રિવેચન સાથે	૭૫૫૫ છે	૧૯ ગ્રાવ-કૃત્તવરૂ	૦૨૬
૧૭ જીવ વિચાર સાથે	૭૫૫૫ છે	૨૦ પ્રશમગતિ	૦૬૦
૧૮ ભાવ્યત્રય માર્ગ શાસ્ત્રી	૦૮૦	૨૧ પુષ્પમાળા પ્રશ્નણ	૦૬૦
૧૯ ભાવ્યત્રય માર્ગ પુષ્પરાત્રી	૦૬૦	૨૨ મમાધિ વિચાર	૦૦૨૬
૨૦ કર્મત્રય માર્ગ પ્રથમ વિભાગ	૧૦૦	૨૩ નવગુણ્યાદિ યાત્રા વિચાર	૦૦૬
૨૧ કર્મત્રય માર્ગ બીજી વિભાગ	૧૦૦	૨૪ જીવ મન્મદ ભાગ્ય માર્ગ	૦૦૧૦
૨૨ પ્રતિક્રમણ અર્થ મહિત	૦૬૦	૨૫ સુખ સુખાવરી	૦૧૦૦
૨૩ તત્ત્વાર્થ સૂત્ર રહસ્ય	૦૬૦	૨૬ અલક્ય	૦૪૦
૨૪ પાત્રીશ મોન નો	૭૫૫૫ છે	૨૭ અલક્ય અનતકાય વિચાર	૦૦૬
૨૫ જિન ગુણ પદ્યાનળી	૦૩૦	પ્રત આકારે સંસ્કૃત ગ્રંથો	
વાચનના પુસ્તકો		૨૮ જીવ વિચાર સંગ્રહ	૦૮૦
૨૬ જૈન હિનોપેશ હિંદી	૧૦૦	૨૯ હંડક પ્રગલ્ભ સંગ્રહ	૦૨૦
૨૭ જૈન હિનોપેશ ભાગ ૧ ભો	૦૬૦	૩૦ સ્તોત્ર રત્ના રહિતી વિભાગ ૧-૨	૦૦૦
૨૮ જૈન હિનોપેશ ભાગ ૨-૩	૦૧૦૦	૩૧ આત્મગિક્ષા ભાવના બેટ પોટ અથ	૦૦૬
		૩૨ કલ્યાણ ભક્તિની ગીત બેટ પોટ અર્થ	૦૦૬

श्रीउमास्वातिवाचरुविरचितम्

॥ तत्त्वार्थाधिगमसूत्रम् ॥

॥ सम्बन्धकारिका ॥

सम्यग्दर्शनशुद्ध, यो ज्ञान विरतिमेव चाप्नोति,
दुःखनिमित्तमपीद, तेन सुलब्ध भवति जन्म. १
जन्मनि कर्मक्लेशै-रनुबद्धेऽस्मिस्तथा प्रयतितव्यम्,
कर्मक्लेशाभावो, यथा भवत्येष परमार्थः २
परमार्थालाभे वा, दोषेष्वारम्भकस्वभावेपु,
कुशलानुबन्धमेव, स्यादनन्तं यथा कर्म. ३
कर्माहितमिह चाशुत्र, चाधमतमो नरः समारभते,
इह फलमेव त्वधमो, विमध्यमस्तूमयफलार्थम् ४
परलोफहितार्थैव, प्रवर्तते मध्यमः क्रियासु सदा,
मोक्षार्थैव तु घटते, त्रिशिष्टमतिरुत्तमः पुरुषः ५

યસ્તુ કૃતાર્થોઽપ્યુત્તમમવાપ્ય ધર્મં પરમ્ય ઉપદિશતિ,
 નિત્ય સ ઉત્તમેભ્યોઽપ્યુત્તમ ઇતિ પૂજ્યતમ એવ. ૬
 તસ્માદર્હતિ પૂજામર્હન્નેવોત્તમોત્તમો લોકે,
 દેવર્ષિનરેન્દ્રેભ્યઃ, પૂજ્યેભ્યોઽપ્યન્યસત્ત્વાનામ્ ૭
 અભ્યર્ચનાદર્હતા મનઃપ્રસાદસ્તત્ સમાધિશ્ચ,
 તસ્માદપિ નિઃશ્રેયસમતો હિ તત્પૂજન ન્યાપ્યમ્ ૮
 તીર્થપ્રવર્તનફલ, યત્પ્રોક્ત કર્મ તીર્થકરનામ,
 તસ્યોદયાત્કૃતાર્થોઽપ્યર્હસ્તીર્થ પ્રવર્તયતિ ૯
 તત્સ્વામાવ્યાદેવ પ્રકાશયતિ માસ્કરો યથા લોકમ્,
 તીર્થપ્રવર્તનાય પ્રવર્તતે તીર્થકર એવમ્ ૧૦

જે પુરૂષ સમ્યગ્ દર્શનને શુદ્ધ એના જ્ઞાન અને વિરતિને
 પ્રાપ્ત કરે છે તે પુરૂષને દુષ્ટના નિમિત્તભૂત એવો આ જન્મ પણ
 લાભનાયક નીવડે છે ૧

કુર્મ અને ક્રાચના અનુમ્તિનાથી આ જન્મમાં જેની ગીતે
 કુર્મકલેશનો અભાવ થાય તે પ્રકારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એજ
 પરમાર્થ ૨

આરભકાગી રત્નભાનનાથી ક્રાચરૂપ દોષોને હીધે તે પર-
 માર્થ-મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાય તો જેની ગીતે મોક્ષને અનુકૂળ
 એના પુણ્યનો અનુમ્તિ થાય તેની રીતે નિરત્ય (પાપ રહિત)
 કાર્ય કરના ૩

અત્યંતમ (અત્યંત હૃદયકો) મનુષ્ય આલોક અને પરલોકમાં
 દુષ્ટતાથી વાચ એના કામનો આરભ કરે છે, અત્યંત પુરૂષ આ

લોકમા ઝગદાયક ક્રમેના કેનળ આરભ હો છે અને નિમધ્યમ પુરૂષ તો ઉભયલોકમા ઝગદાયક કામ આરંભે છે ૪

મધ્યમ પુરૂષ પરલોકના હિતને માટેજ નિરંતર ક્રિયામા પ્રવર્તે છે અને વિગિષ્ટ મતિવાળો ઉત્તમ પુરૂષ તો મોક્ષને માટેજ પ્રયત્ન કરે છે ૫

નળી જે પુરૂષ ઉત્તમ વર્મ (દેનળજ્ઞાન અવસ્થા) ને પામીને થોતે કૃતાર્થ થયા છે અને બીજાઓને નિરંતર ધર્મના ઉપદેશ કરે છે તે ઉત્તમોદયકી પા. ઉત્તમ (ઉત્તમોત્તમ) છે અને સર્વને પૂજના યોગ્ય (પૂજ્યતમ) છે, એમ જાણવું ૬

તે માટે ઉત્તમોત્તમ એના અર્હુ તજ, લોકમા અન્ય પ્રાણીઓને પૂજ્ય (મનાતા) એના દેનર્પિ અને નજાઓનડે પણ પૂજવાને યોગ્ય છે ૭

અગ્નિ તોની પૂજાવકી મનની પ્રસન્નતા ધાય અને તે (મનની પ્રસન્નતા) થી સમાધિ ધાય અને તેથી વળી મોક્ષપ્રાપ્તિ ધાય આ વારણથી અગ્નિ તોની પૂજા કરી એ યોગ્ય છે ૮

તીર્થ કર નામકર્મનું તીર્થ પ્રવર્તાનનારૂપ રૂળ (શાસ્ત્રમા) કહ્યું છે, તેના (તીર્થ કર નામકર્મના) રૂપથી કૃતાર્થ અરિહુ ત પણ તીર્થ પ્રવર્તાવે છે ૯

જેમ સૂર્ય તેના સ્વભાવે કમીનેજ લોકને પ્રકાશ કરે છે, તેમ તીર્થ કર પણ તીર્થ પ્રવર્તાનનાને પ્રવર્તે છે કેમકે તીર્થ પ્રવર્તાવવું એ તીર્થ કર નામકર્મનો સ્વભાવ છે ૧૦

યઃ શુભકર્માસેવન-માવિતમાવો મવેષ્વનેકેષુ,

જજ્ઞે જ્ઞાતેચ્ચાકુષુ, સિદ્ધાર્થનરેન્દ્રકુલદીપઃ ૧૧

જ્ઞાને' પૂર્વાધિગતૈરપ્રતિપતિતૈર્મતિશ્રુતાગ્રધિભિઃ-

ત્રિમિરપિ શુદ્ધૈર્યુક્ત , શૈત્યદ્યુતિકાન્તિભિરિવેન્દુઃ ૧૨

શુભસારમત્ત્વસહનનવીર્યમાહાત્મ્યરૂપગુણયુક્ત.

જગતિ મહાગીરઙ્ગતિ, ત્રિદશૈર્ગુણત' કૃતાભિરુચ્યઃ ૧૩

સ્વયમેવ શુદ્ધતત્ત્વ , સત્ત્વાહિતામ્યુદ્યતાચલિતસત્ત્વ

અમિનન્દિતશુભસત્ત્વ , સેન્દ્રૈર્લોકાન્તિકૈર્દેવૈ ૧૪

જન્મજરામરચાત્તં, જગદશરણમભિસમીચ્ય નિ'સારમ્,

સ્ફીતમપહાય રાજ્ય, શમાય ધીમાન્પ્રવવ્રાજ ૧૫

પ્રતિપદ્યાશુભશમન, નિ'શ્રેયસમાધક શ્રમણલિઙ્ગમ્,

કૃતસામાયિકકર્મા, વ્રતાનિ વિધિત્સમારોપ્ય ૧૬

સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિત્રસવરતપ સમાધિબલયુક્ત

મોહાદીનિ નિહત્યાશુમાનિ ચત્વારિ કર્માણિ ૧૭

કેપલમધિગમ્ય વિશ્વ , સ્વયમેવ જ્ઞાનદર્શનમનન્તમ્,

લોકહિતાય કૃતાયોઽપિ દેશયામાસ તીર્થમિદમ્ ૧૮

દ્વિનિધમેનકદ્વાદશવિધ, મહાવિપયમમિતગમયુક્તમ્,

સસારાર્ણવપારગમનાય દુ રાક્ષયાયાલમ્ ૧૯

ગ્રન્થાર્થવચનપટ્ટમિ , ગ્રયત્નવદ્ધિરપિ વાદિભિર્નિપુરે

અનભિભવનીયમન્યર્માસ્કર ઇવ સર્વતેજોમિ ૨૦

અનેક ભગવાના શુભ મર્મના એનનપદ નામિત કથોં છે ભાન
જેણે એના અને સિદ્ધાર્થજાતના કુળમા દીપક મમાન એના તે
લા ૧નાન જ્ઞાત હૃદયાકુન રાને નિષે ડાપત્ર થયા ૧૧

પૂર્વે પ્રાપ્તિ કરેલા અપ્રતિપાતિ મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનોનડે યુક્ત, શીતગતા, દ્યુતિ અને ક્રાંતિનડે ચ દ ગોમે તેમ ગોલતા, ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ મત્ત્વ, સઘયણ વીર્ય અને માહાત્મ્યરૂપ શુભયુક્ત અને દૃવતાઓએ શુભધર્મી જગતને વિષે મહાવીર એ પ્રકારે તામ સ્થાપન કર્યું છે જેતુ એના, ૧૩

પોતેજ તત્ત્વના જાણુ, પ્રાણીઓના હિતને માટે તત્પર અચળ સત્ત્વનાળા અને હંદો મહિત લોભાતિક ગ્રેવોએ પ્રશસા કરેલો છે શુભ સત્ત્વ ગુણુ જેમનો એના, ૧૪

જન્મ જગ અને મનુષ્યી પીડિત જગતને અરાગ્ણ અને અસાન દેખીને નિગાળ ગાજ્યનો ત્યાગ કરીને સમતાને (કર્મનો નાશ તેને) માટે બુદ્ધિમાન એના મહાવીર દેવ દીપ્ત લેતા હુના ૧૫

અનુભ (પાપ) ને ધમાનના અને મોક્ષનો સાધન એવો જે સાધુરૂપ તેને મહાપુ કરીને, કર્યું છે મામાયિક જેલો એના વીર પન્માત્મા નિરિપૂર્વક પ્રતોને આરોપણ કરી (મહાણુ વગી) ને, ૧૬

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ચાન્નિ, ન ન, તપ સમાધિ અને બળનડે યુક્ત વધ મોહનીયાદિ ચાન અનુભ (દાતિ) કર્મનો સર્વધા નાશ કરીને, ૧૭

સનયમેન અનત કેનજજ્ઞાન અને કેનજદર્શનને પામીને પ્રભુ મહાવીર દેવ કૃતાર્થ હતા પણ લોકહિતને માટે આ તીર્થ (પ્રવચન) ને પ્રકારાતા હુના ૧૮

અ ગામાલ્ય અને અ ગપ્રનિષ્ઠ એમ બે પ્રકારે, (અ ગ બાહ્ય) અનેક પ્રકારે, (અ ગ પ્રવિષ્ઠ) બાન પ્રકારે, મહાન નિયનાળુ અનેક આવાનાએ મહિત, જ સાન સમુદ્રનો પાર પામનાને અને હુ ખનો નાશ કરનાને મમર્થ એવુ તીર્થ (પ્રભુ દેખાડી ગયા છે, પ્રભુએ પ્રદર્શયુ છે) ૧૯

જેમ બીજા મર્તિ તેજવડે સૂર્ય પરાભન ન પામે તેમ મથોના
અર્થ નિરૂપણ કરનામા પ્રવીણ અને પ્રયત્નનાજ એવા નિપુણ
વાદિઓવડે પણ અડન કરી ગમ્ય નહિ એવું આ તીર્થ (પ્રભુ
એ) પ્રસ્તાવિત છે ૨૦

કૃત્વા ત્રિકરણશુદ્ધ, તસ્મૈ પરમર્પયે નમસ્કારમ્,
પૂજ્યતમાય મગવતે, વીરાય વિલીનમોહાય. ૨૧

તત્ત્વાર્થોધિગમાલ્ભ્ય, ચત્તુર્થ સદ્ગ્રહ લઘુગ્રન્થમ્,
વચ્ચામિ શિષ્યહિતમિમમર્હદ્વચનૈકદેશસ્ય ૨૨

મહતોઽતિમહાવિષયસ્ય દુર્ગમગ્રન્થમાપ્યપારસ્ય,
ક' શક્ત. પ્રત્યામ જિનવચનમહોદધે કર્તુમ્ ૨૩

શિરસા ગિરિં વિમિત્સેદુચિવિપ્સેષ સ ચિત્તિં દોમ્બ્યામ્,
પ્રતિતીર્પેષ સમુદ્ર, મિત્સેષ પુનઃ કુશાગ્રેણ ૨૪

વ્યોમ્નીન્દુ ચિક્રમિપેન્મેરગિરિં પાણિના ચિકમ્પાયિપેત્;
ગત્યાનિલ જિગીપેષરમસમુદ્ર પિપાસેષ. ૨૫

લઘોતકપ્રભાભિ. સોઽમિતુભૂપેષ માસ્કર મોહાત્,
યોઽતિમહાગ્રન્થાર્થ, જિનવચન સજિઘૃષ્ણેત ૨૬

एकमपि तु जिनवचनाद्यस्माभिर्वाहक पद भवति,
શ્રૂયન્તે ચાનન્તાઃ સામાયિકમાત્રપદસિદ્ધા. ૨૭

તસ્માત્તત્રામાણ્યાત્, સમાસતો વ્યા
ભેય ઇતિ ~~~~ ધાર્યં ચ ૨૮

ન મવતિ ધર્મઃ શ્રોતુઃ, સર્વસ્વૈકાન્તતો હિતશ્રવણાત્;
 ઋવતોઽનુગ્રહસુદૃઢ્યા, વક્તુસ્ત્વેકાન્તતો મવતિ. ૨૬

શ્રમમવિચિન્ત્યાત્મગત, તસ્માન્છેયઃ સદોપદેષ્યમ્,
 આત્માન ચ પર ચ હિ, હિતોપદેષાનુગૃહ્ણતિ ૩૦

નર્તે ચ મોક્ષમાર્ગાદિતોપદેશોઽસ્તિ જગતિ કૃત્સ્નેઽસ્મિન્,
 તસ્માત્પરમિમમેવેતિ મોક્ષમાર્ગ પ્રવચ્યામિ ૩૧

પ્રથમ ઋષિ અને પરમ પૂજ્ય તથા મોહરહિત એવા વીન્ભગ-
 વાનને ત્રિવેણી શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીને, અત્ય ગાળે છતાં ઘણા
 અર્ધને સમજાવવાનાર આ તત્ત્વાર્થાગિમ નામના લઘુ અન્થને શિષ્યના
 હિતને માટે હું (ઉભાનાતિ વાચક) વર્ણન કરીશ, જે અગિયાર
 વચનના એક દેગ (ભાગ) તુલ્ય છે ૨૧—૨૨

મહાત્મ ઘણા મોટા નિપયનાળા અને દુર્ગમ (મુશ્કેલીથી
 સમજાય તેવો) છે. અથવા અત્ત ભાષ્યનો પાર જેનો એના જિનવ-
 ચનરૂપી મહાસાગરનો સમજ કરવાને કોણ સમર્થ થ. શકે ? ૨૩

જે પુરૂષ અતિ વિગાળ અથવા અને અર્ધવડે પૂર્ણ જિનવચનને
 સંપૂર્ણ ગીતે સમજાવવાની ઇચ્છા કરે છે, તે મૂઠ મસ્તકવડે પર્વ-
 તને તોડવાને ચાહે છે, એ જીજ્ઞાસુ પૃથ્વીની સાથે પર્વતને એ ચવાને
 ચાહે છે, સમુદ્રને એ જીજ્ઞાસુ તરી પાળ પામવાને ચાહે છે અને
 વળી ડાલના અગભાગવડે સમુદ્ર (જળ) ને માપવા ચાહે છે,
 આકાશમા ઉછળી ચડને ઉલ્લ ઘન કરવા ચાહે છે, મેરુ પર્વતને હાથવડે
 કપાવવા ચાહે છે, ગતિવડે વાયુધડી પણ આગળ જવા ચાહે છે
 અતિમ (સ્વયં ભૂતમજ) સમુદ્રને પીવાને ચાહે છે અને અણુઆની
 પ્રભાથી સૂર્યને પરાણ કરવા ચાહે છે ૨૪—૨૫—૨૬

જે માટે જિનવચનનું એક પણ પદ ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનપ્રાપ્તિદ્વારા

સ સામના પાવને પ્રાપ્ત કરાવનાર થાય છે કેમકે સામાયિક માન પદ-
નરૂં કરીને અનત (જીનો) સિદ્ધ થયેના છે, એમ શાસ્ત્રમા
સ ભણાય છે ૨૭

તે કારણથી તે જિનવચનને સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી મહુષ્ટ
કરવું તે કલ્યાણકારક છે, એમ સમજી તે જિનવચનને સંક્ષેપ રહિત
મહુષ્ટ કરવું, નારી રાખવું અને બીજાને કહેવું (ભણાવવું) ૨૮

હિતવચનના અવલથી સર્વ સામગ્રીનાં એકાન્તે વર્મ ન
થાય પણ અતુઅહુ છુદ્ધિનરૂં બોલનારા નજા (ઉપદેશક) ને તે
અનશ્ય વર્મ થાયજ ૨૯

તે કારણ માટે યોગના અમનો નિચાર નહિ કરતા હુમેગા મોક્ષ-
માર્ગનો ઉપદેશ કરનાર સુનપરને અતુઅહુજ કહે છે ૩૦

આ સંપૂર્ણ સ સામના મોક્ષમાર્ગ સિનાય બીજો કોઈ હિતો-
પદેશ નથી, એ હેતુથી એક એના આ મોક્ષમાર્ગનેજ હું (ઉપદેશ-
તિનાયક) નરૂંવીશ ૩૧

॥ इति सम्बन्धकारिकाः समाप्ता ॥

॥ ॐ अर्हम् ॥

॥ श्रीतत्त्वार्थाधिगमसूत्रम् ॥

—ॐ—

प्रथमोऽध्यायः ।

—ॐ—

१ सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः ।

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ મોક્ષમાર્ગ છે એ ત્રણે એકત્ર હોય ત્યારે મોક્ષના સાધન છે ત્રણુમાંથી કોઈ-પણ એકનો અભાવ હોય તો તે મોક્ષના સાધન થઈ શકે નહિ એ માહેના પ્રથમનાની પ્રાપ્તિ થયે છતે પાછળનાની પ્રાપ્તિની ભજના (હોય કે ન હોય) સમજવી અને પાછળનાની પ્રાપ્તિ થયે છતે પ્રથમનાની પ્રાપ્તિ નિશ્ચયે હોય [અર્થાત્ દર્શન હોય ત્યારે જ્ઞાન, ચારિત્ર હોય કે ન હોય, જ્ઞાન હોય ત્યારે ચારિત્ર હોય કે ન હોય પણ ચારિત્ર હોય ત્યારે દર્શન જ્ઞાન હોયજ અને જ્ઞાન હોય ત્યારે દર્શન હોયજ] સર્વ ઇન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયના વિષયની રૂડે પ્રકારે પ્રાપ્તિ તે સમ્યગ્ દર્શન પ્રસસ્ત દર્શન તે સમ્યગ્ દર્શન યુક્તિયુક્ત દર્શન તે સમ્યગ્ દર્શન

૨ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ ।

તત્ત્વભૂત પદાર્થોનું અથવા તત્ત્વ-રૂડે અર્થનું શ્રદ્ધાન તે સમ્યગ્ દર્શન જાણવું

૩ તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા ।

તે સમ્યગ્દર્શન નિસર્ગ [પરના ઉપદેશ વિના સ્વાભાવિક પશ્ચાત્તપ્તિ-અપચયસાથ] થી અથવા અધિગમ [શાસ્ત્રશ્રવણ-ઉપદેશ] થી થાય છે

૪ જીવાજીવાશ્રવબન્ધસવરનિર્જરામોક્ષાસ્તત્ત્વમ્ ।

જીન, અજીન, આશ્રન, બંધ, સવર નિર્જરા અને મોક્ષ એ [માત્ર] તત્ત્વ છે

૫ નામસ્થાપનાદ્રવ્યભાવતસ્તન્ન્યાસ ।

ભાનાર્થ—નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાનવકી તે જનાદિ સાત તત્ત્વનો નિરૂપ થાય છે

નિસ્તાનથી લક્ષણ અને બેનડે જાણવાને માટે જે ચણ કરવી તે નિર્ણય જેમકે—સચેતન કે અચેતન દ્રવ્યનું જીવ એવું નામ આપીએ તે નામજીન, કાષ્ઠ, પુસ્તક ચિત્રકર્મ વ્યાદિને વિષે ‘જીન’ એ પ્રકારે સ્થાપના કરીએ તે સ્થાપના જીન, દેવની પ્રતિમાની પેઠે, શુદ્ધ પર્યાય રહિત, છુદ્ધિથી કટપેયો, અનાદિ પારિણામિક ભાવવાળો જીન તે દ્રવ્યજીન, અથવા આ ભાગો શૂન્ય છે, જેમકે જો અજીવનું જીવપણ થાય તો દ્રવ્યજીન હોનાય પણ તેમ થઈ શકતું નથી, આપશમિકાદિ ભાન સહિત ઉપયોગે નર્તતો જીન તે ભાનજીન એ પ્રકારે અજીનાદિ સર્વ ૫ ધર્મને વિષે જાણી લેવું

૬ પ્રમાણનયૌરધિગમ. ॥

એ જનાદિ તત્ત્વોનું પ્રમાણ અને નયનડે જ્ઞાન થાય ■

૭ નિર્દેશસ્વામિત્વસાધનાધિકરણસ્થિતિવિધાનત ।

નિર્દેશ [વસ્તુ સ્વરૂપ], સ્વામિત્વ [માલિકી], માન [કારણ], અપિન્દ્વ [આચાર], ત્રિવિતિ [કાળ] અને નિરાન [ભેદ સંખ્યા] વી જનાદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન થાય છે

જેમકે—મમ્યગુર્ગન શુ છે ? કન્ય છે, મમ્યગુર્ગનિ જન અડપી છે કેનુ મમ્યગુર્ગન ? આત્મ સંયોગે, પન મયોગે અને હિય મયોગે પ્રાપ્ત થાય મારે આત્મ મયોગે જનુ મમ્યગુર્ગન, પરસંયોગે જન કે અજનુ અથવા એક જ્ઞતા વગરે જન કે અજનુ સમ્યગુર્ગન, હિયસંયોગે જન જનુ મમ્યગુર્ગન અને જન જનુ મમ્યગુર્ગન

સમ્યગુર્ગન ગાવી થાય ? નિમર્ગ અવના અનિમર્ગથી થાય તે અને દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષય, ઉપગમ કે નયોપગમથી થાય છે

અપિન્દ્વ ત્રણ પ્રકારે છે આત્મ મજિવાન, પન સજિવાન અને હિય મજિવાન આત્મમજિવાન તે અવ્યતન મજિવાન, પર સજિવાન તે બાહ્ય મજિવાન અને હિય મજિવાન તે બાહ્ય અવ્યતન સજિવાન જાણુ

મમ્યગુર્ગન કેને નિરે હોય ? આત્મસજિવાને જનને નિષે સમ્યગુર્ગન હોય બાહ્ય મજિવાને અને હિય મજિવાને આત્મિત્વ [કેનુ મમ્યગુર્ગન]ના ભાગા લેના

મમ્યગુર્ગન કેટલો કાળ ગ્હે ? મમ્યગુર્ગનિ માત્રિમાત અને માદિ અનત એમ બે પ્રકારે છે, સમ્યગુર્ગન સાદિમાત્ર છે, જઘત્યથી અતર્મુહૂર્ત અને હિઠ્ઠથી દામઠ માગરોપમથી અધિક કાળ ગ્હે ક્ષાયિ સમકિતી જમ્યની મમ્યગુર્ગનિ સાદિમાત છે અને મયોગી અયોગી કેવળી અને મિદ્ધની સમ્યગુર્ગનિ સાદિ અનત છે મમ્યગુર્ગન કેટલા પ્રકારનું છે ? ક્ષયાદિ ત્રણ હેતુનડે ત્રણ પ્રકારે જાણુ ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક, એ ત્રણ પ્રકારના મમ્યકત્વ એક એકની ઉત્તરેતન નિશુદ્ધ છે

૮ સત્સદ્ગુણાદોષસ્પર્શનકાલાન્તરભાવાલ્પવહુત્વૈશ્વ ।

સત્ [સદ્ભૂતપદ પ્રરૂપણા], સ મ્યા, ક્ષત્ર, સ્પર્શન, કાળ, અતર, ભાવ અને અર્પ બહુત્વ એ આઠ અનુયોગનાં કરીને પણ સર્વ ભાવોનું જ્ઞાન થાય છે

તે આ પ્રમાણે—૧ સમ્યક્ દર્શન છે કે નહિ ? ૨ કયા છે ? અજ્ઞાનને વિષે નથી, જ્ઞાને વિષે પણ તેની ભજના બળવી, ગતિ, ઇદ્રિય, કાય, યોગ કપાય, વેદ, લેખ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આહાર અને ઉપયોગ એ ૧૩ અનુયોગદ્વારને વિષે યથાસભન સદ્ભૂત પ્રરૂપણા કરવી ૨ સમ્યક્દર્શન કેટલા છે ? સમ્યક્દર્શન અસખ્યાત છે, અમ્યદૃષ્ટિ તો અનન્તા છે ૩ સમ્યક્દર્શન કેટલા ક્ષેત્રમાં હોય ? લોકના અસખ્યાતમાં ભાગમાં હોય ૪ સમ્યક્દર્શન કેટલું ક્ષેત્ર સ્પર્શેલું છે ? લોકના અસખ્યાતમાં ભાગ, સમ્યક્દૃષ્ટિનાં તે સર્વ લોક, અહીં સમ્યક્દૃષ્ટિ અને સમ્યક્દર્શનમાં શું ફેરફાર છે તે જણાવે છે,—અપાય અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયના દળીયાનાં સમ્યક્દર્શન થાય છે, અપાય મતિજ્ઞાન મળ્યા છે અને તેના યોગે સમ્યક્દર્શન થાય છે, તે [મતિજ્ઞાન] કેનગીને નથી તેથી કેનગી સમ્યક્દર્શનની નથી પણ સમ્યક્દૃષ્ટિ તો છે ૫ સમ્યક્ત્વ કેટલા કાળ સુધી રહે ? એક જન આશ્રયી જનન્ય અતર્મુહૂર્ત અને દિત્કૃષ્ટ નસઠ સાગરોપમ સાદિત્, નાના જો આશ્રયી મર્વ કાળ ૬ સમ્યક્દર્શનનો નિરહ કાળ કેટલો ? એક જન આશ્રયી જનન્ય અતર્મુહૂર્ત, દિત્કૃષ્ટ અર્ધપુગવ પગનર્ત, નાના જો આશ્રયી અતર નથી ૭ સમ્યક્દર્શનને કયો ભાન હોય ? ઔદયિક પાણિભિક વર્ણને બાકીના ત્રણ ભાવોને વિષે સમ્યક્દર્શન હોય ૮ ત્રણ ભાવે વર્તતા સમ્યક્દર્શનનીતુ અલ્પ બહુત્વ શી ગતિ ? સર્વથી થોડા ઔપશ-

મિત્ર ભાવનાળા હોય, તેથી ક્ષાયિક અસ જ્યેય ગુણ, ક્ષાયોપશમિક તેથી પણ અસ જ્યેય ગુણ અને સમ્યગ્દષ્ટિ તો અનતા છે (કેવળી અને સિદ્ધો મળીને અનતા છે માટે)

૬ મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયકેવલાનિ જ્ઞાનમ્ ।

મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યાય અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાનના બેઠ છે (જેનું વર્ણન આગળ કરનામા આપમે)

૧૦ તત્ત્વમાણે ।

તે (પાંચ પ્રકારનું) જ્ઞાન (બે) પ્રમાણમા બહેચાયેલું છે

૧૧ શ્રાવ્યે પરોક્ષમ્ ।

પહેલા બે મતિ-શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ છે

આ બે જ્ઞાનને નિમિત્તની અપેક્ષા હોનારી પરોક્ષ છે કેમકે મતિજ્ઞાન ઈન્દ્રિય નિમિત્તક અને અનિન્દ્રિય (મન) નિમિત્તક છે અને શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક તથા પરના ઉપદેશથી થાય છે

૧૨ પ્રત્યક્ષમન્યત્ ।

પૂર્વોક્ત બે જ્ઞાનથી અન્ય ત્રણ જ્ઞાન (અવધિ, મન પર્યાય અને કેવલ) એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે

ઇન્દ્રિયના નિમિત્તના આત્માને પ્રત્યક્ષ હોનારી આ ત્રણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે જેનાવડે પાંચે જાણી શકાય તે પ્રમાણ કહેવાય, છે અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થાપત્તિ, ન લાન અને અભાન એ પ્રમાણો પણ કોઈ માને છે પણ અહીં તેને ગ્રહણ નહીં કરતા કહી બેન પ્રમાણો કહ્યા છે, તેનું કારણ એ છે કે-એ મર્ત ઇન્દ્રિય અને પદાર્થના નિમિત્તભૂત હોવાથી મનિ-શ્રુત જ્ઞાનરૂપ પરોક્ષ, પ્રમાણમા અતર્ભૂત થાય છે

૧૩ મતિ સ્મૃતિ સજ્ઞા ચિન્તાઽઽભિનિવોધ ઇત્ય-
નર્થાન્તરમ્ ।

મતિ [યુક્તિ,], સ્મૃતિ [સ્મરણ-યાદદાસ્ત], સજ્ઞા [ઓળખ], ચિન્તા (તર્ક) અને આભિનિવોધ [અનુમાન] એ સર્વ એકજ અર્થવાચક છે

૧૪ તદિન્દ્રિયાનિન્દ્રિયનિમિત્તમ્ ।

તે પૂરેકી મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય નિમિત્તક અને અનિન્દ્રિય નિમિત્તક [મનોવૃત્તિનું અને ઓછજ્ઞાન] છે

૧૫ અવગ્રહેહાપાયધારણા ।

એ મતિજ્ઞાન અનગ્રહ [ઇન્દ્રિયને સ્પર્શનાડે કુગીને જે મૂઢમ અવ્યક્ત જ્ઞાન થાય તે], ઇહા [વિચારણા], અપાય [નિશ્ચય] અને વાગ્લા એ ચાર ભેદનાણું છે

૧૬ बहुबहुविधक्षिप्रानिश्चितानुक्तध्रुवाणां सेतराणाम् ।

બહુ, બહુવિધ [ઘટના પ્રકારે], ક્ષિપ્ર [જલદીથી], અનિશ્ચિત [ચિ હ મિના], અનુક્ત [કહ્યામિના] અને ધ્રુવ [નિશ્ચિત] એ છ અને તેના છ પ્રતિપક્ષી એટલે અબહુ [થોડું], અબહુવિધ [થોડા પ્રકારે], અક્ષિપ્ર [લાખાકાળે], નિશ્ચિત [ચિન્હનાડે], ઉક્ત [કહેલું] અને અધ્રુવ [અનિશ્ચિત] એ બાર ભેદ અવગ્રહાદિક થાય છે

૧૭ अर्थस्थ ।

અર્થ (સ્પર્શનાદિ નિષય) ના અનગ્રહ આદિ મતિજ્ઞાનના ભેદ થાય ॥

૧૮ વ્યજ્ઞનસ્થાવગ્રહ. ।

વ્યજ્ઞન (ડબ્બ) નો તો અવગ્રહજ થાય છે

એ રીતે વ્યજ્ઞનનો અને અર્થનો એમ બે પ્રકારનો અવગ્રહ જાણવો ઇહાદિ અર્થમાજ થાય

૧૯ ન ચત્તુરનિન્દ્રિયામ્બ્યામ્ ।

ચક્ષુ અને મનનડે વ્યજ્ઞન (ડબ્બ) નો અવગ્રહ વતો નથી પણ બાકીની ચાલ ઇન્દ્રિયનડેજ થાય છે

એ પ્રકારે મતિજ્ઞાનના બે, ચાર, અઠાવીશ, (૨૮ ભેદને બહુ વગેરે હોયે ગુણતા) એકસો અડમઠ અને (૨૮ ને બાર ભેદ સાથે ગુણતા) વણગે છત્રીગ ભેદો શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના થાય છે

૨૦ શ્રુત મતિપૂર્વ દ્વચનેકદ્વાદશભેદમ્ ।

શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વકે હોય છે તે બે પ્રકારે—અ ગબાહિ અને અ ગપ્રનિષ્ઠ, તેમા પહેલાના અનેક અને બીજાના બાર ભેદ છે

મામાયિક, ચરિનિસત્થો, ૧ નક, પ્રતિકમણ, કાયોત્સર્ગ, પન્થ-ખખાણુ (આનશ્યક), દશનૈકલિપ્, ઉત્તગધ્યયન, દશા (દશાશ્રુત-૨૬૫), ૬૬૫ (૫૬૫૮૫), વ્યનહાન અને નિશીથસૂત્ર ત્યાદિ મહર્ષિઓએ બનાવેલા સૂત્ર તે અ ગબાહિ શ્રુત અનેક પ્રકારે જાણુ અ ગપ્રનિષ્ઠ શ્રુત બાર ભેદ છે તે આ પ્રમાણે—૧ આચારાગ, ૨ સૂત્રકૃતાગ, ૩ મ્થાનાગ, ૪ સમનાયાગ, ૫ વ્યાખ્યાપ્રશસિ (ભગવતી), ૬ જ્ઞાતમર્કિથા, ૭ ઉપાસક દશાગ, ૮ અન્તકૃદશાગ, ૯ અનુત્તગેપપાતિપ દશાગ, ૧૦ પ્રશ્નયાકરણ, ૧૧ વિપાક અને ૧૨ દષ્ટિનાદસૂત્ર

હવે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમા શુ ફેરફાર છે તે અહીં જણાવે

છે - ઉત્પત્ત થ) નાશ નહિ પામેવ એવા પાત્રને મહુલુ કરનાર વર્તમાનકાળ વિનય મતિજ્ઞાન છે અને શ્રુતજ્ઞાન તો ત્રિકાળ વિનયક છે એટલે જે પદાર્થ ઉત્પન્ન થયેવ છે, જે ઉત્પત્ત થ) નાશ પામેવ છે અને જે હવે પછી ઉત્પત્ત થનાર છે તે સર્વને મહુલુ કરનાર છે

હવે અગમ્યાદિ અને અગમનિષ્પન્ના શુ ભેદ છે તે જણાવે છે વજ્રાના ભેદથી આ બે ભેદ થાય છે તે આ પ્રમાણે-મર્વજ્ઞ, મર્વદર્શી, પંચમજ્ઞપિ એના અરિહુત ભગવાનોએ પંચમ શુભ અને તીર્થ પ્રવર્તાનનારૂપ રૂપદાયક એના તીર્થ કરનામકર્મના પ્રભાવથી કહેલુ અને અતિશયવાળા તથા ઉત્તમ અતિશયવાળી નાણી અને બુદ્ધિનાળા એના ભગવતના શિષ્યો (ગણુડો) એ ગૂંથેલુ તે અગમનિષ્પન્ન ગણુડો પછી થયેલા અત્યંત નિશુદ્ધ આગમના જાણનારા, પરમ પ્રકૃષ્ટ વાણી અને બુદ્ધિની શક્તિવાળા આચાર્યોએ કાળ, સઘયણ અને આયુના દારથી અલ્પશક્તિવાળા શિષ્યોના ઉપમારને માટે જે રચેલુ તે અગમ્યાદિ

સર્વજ્ઞપ્રણીત હોનાવી અને જોયપાત્રી અને તપાપુ હોનાવી મતિજ્ઞાન કરતા શ્રુતજ્ઞાનનો નિનય મોટો છે શ્રુતજ્ઞાનનો મહાનિનય હોનાવી તે તે અધિજ્ઞાને આશ્રયીને પ્રજ્ઞાની સમાસિની અપેક્ષાએ અગ ઉપાગના ભેદ છે

અગોપાગની રચના ન હોય તો મચુકને તન્નાની પેઠે સિદ્ધાન્તનુ જ્ઞાન હુ સાધ્ય થાય, તેવા માટે પૂર્વ નસ્તુ, પ્રાભૂત પ્રાભૂત પ્રાભૂત, અધ્યયન અને ઉદ્દેશા કરેલા છે

નળી અહીં ગિષ્ય શકા કરે છે કે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો તુલ્ય નિનય છે તેથી બંને એકજ છે, તેને શુરુમહારાજ ઉત્તર આપે છે કે-અગાઉ કહ્યા મુજબ મતિજ્ઞાન વર્તમાનકાળ વિનયક છે અને શ્રુતજ્ઞાન ત્રિકાળ વિનયક છે તેમજ નિગેષ શુદ્ધ છે નળી મતિજ્ઞાન

ઇન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયનિમિત્ત છે તથા આત્માના ઝમ્વભાવથી પરિણમે છે, ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન તો અનિર્વૃત્ત છે અને આમ પુરૂષના ઉપગમી ઉત્પન્ન થાય છે

૨૧ દ્વિવિધોઽવધિ ।

અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારે છે ૧ ભવપ્રત્યય અને ૨ ક્ષયોપશમ-પ્રત્યય (નિમિત્તક)

૨૨ ભવપ્રત્યયો નારકદેવાનામ્ ।

નાસ્તી અને દેવતાઓને ભવપ્રત્યયિક (અવધિ) હોય છે ભવ છે હેતુ જેનો તે ભવ પ્રત્યયિક તેઓને દેવ કે નારકીના ભવની ઉત્પત્તિ એજ તે (અવધિજ્ઞાન) નો હેતુ છે જેમકે પક્ષીઓનો જન્મ આકાશની ગતિ (ઉડવું) નું કારણ છે; પણ તે માટે શિક્ષા કે તપની જરૂર નથી તેમ દેવ કે નાસ્તીમા ઉત્પન્ન થયો તેને અવધિ થાયજી.

૨૩ યથોક્તનિમિત્ત. પદ્ધવિકટપઃ શેષાણામ્ ।

બાકીના [તિર્થંચ અને મનુ'ય] ને ક્ષયોપશમનિમિત્તક જ્ઞાન થાય છે તે ૧ નિકલ્પ [ભેદ] વાળું છે - ૧ અનાનુગામિ [માથે નહિ આવવાનાળું], ૨ આનુગામિ [સાથે ચલેવાનાળું], ૩ હીયમાન [ઘટતું], ૪ વર્જમાન [વગતું], ૫ અનન્યથિત [અનિયમિત વગતું, ઘટતું, જતું રહે, ઉત્પન્ન થાય] અને ૬ અવસ્થિત [નિશ્ચિત-જેટલા દોષોના બે આકારે ઉત્પન્ન થયું હોય તેટલું દેવગાન પર્યંત કાયમ નહે અથવા મરણ પર્યંત નહે અથવા અન્ય નામા સાથે ૫૮૫ જાય તીર્થ કરોને મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થતી વખતે ॥ જ્ઞાન હોય છે)

૨૪ ઋજુવિપુલમતી મન પર્યાય ।

મન પર્યાયના ૧ ઋજુમતિ અને ૪ વિપુલમતિ એના એ એ છે

૨૫ વિશુદ્ધ્યપ્રતિપાતામ્યા તદ્વિશેષ ।

વિશુદ્ધિ [શુદ્ધતા] અને અપ્રતિપાતિપાતુ [આવેલું જાય નહિ] એ એ કારણથી તે બન્નેમા ફેર છે અર્થાત્ ઋજુમતિના કરતા વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋજુમતિ આવેલું જતું પણ રહે જ્યાર વિપુલમતિ આવેલું જાય નહીં

૨૬ વિશુદ્ધિદ્વેષસ્વામિવિષયેભ્યોઽવધિમન પર્યાયયો ।

૧ વિશુદ્ધિ [શુદ્ધતા], ૨ દ્વેષ [દ્વેષ પ્રમાણ], ૩ સ્વામિ [માલિક] અને ૪ નિયમનરે કરીને અનિષ્ણાન અને મન પર્યાય-જ્ઞાનમા વિશેષતા [રસક] છે

(અવધિ કરતા મન પર્યાય શુદ્ધ છે, મન પર્યાય જ્ઞાનથી અઘીઘીપ અને બેનાંધો જ્યોતિષ તથા હૃદય યોજન મુધી દ્વેષ દેખાય ત્યારે અનવિધી અસ ખ્ય લોક દેખાય, મન પર્યાયના નામી સાધુ મુનિરાજ અને અવધિજ્ઞાનના સ્વામી સયત કે અસયત ચારે ગતિનાળા હોય શકે, મન પર્યાયથી પર્યાસસક્ષિએ મનપણે પરિણ-માવેલ દ્રવ્યો અને અર્વાવધી તમામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શવાળા દ્રવ્યો દેખાય છે વળી અનવધિજ્ઞાનથી મન પર્યાયજ્ઞાનનો નિયમ નિમિત્તે અનતમા ભાગે કહ્યો છે)

અનિષ્ણાન કર્યા મન પર્યાયજ્ઞાન વિશેષ શુદ્ધ છે જેટલા રૂપી ૬ થોને અનિષ્ણાની જાણે તેના અનતમા ભાગે મનપણે પરિણ-મેલા ૬ થોને મન પર્યાયજ્ઞાની શુદ્ધ રીતે જાણે અનિષ્ણાનનો વિનય અગુનના અમરજ્યોતમા ભાગથી માડીને સર્વ લોકોત્ર પર્યાય

હોય અને મન પર્યાય જ્ઞાનનાગોનો વિષય અદીદ્વીપ મુધીજ હોય. અવિજ્ઞાન મયત કે અનયત ચાગે ગતિના છત્રોને વાય અને મન પર્યાયજ્ઞાન મયત (ચાગિત્રનાગા) મનુષ્યનેજ ધાય સર્વરૂપી દ્રવ્ય અને તેના કેટલાક પર્યાયો જાણનાનો અવિજ્ઞાનનો વિષય છે અને મનપર્યાયજ્ઞાનનો વિષય સર્વરૂપી દ્રવ્યના અનંતમા ભાગના દ્રવ્યને એટલે મનોદ્રવ્ય અને તેના પર્યાયને જાણનાનો છે

૨૭ મતિશ્રુતયોર્નિવન્ધઃ સર્વદ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયેષુ ।

મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય કેટલાક પર્યાયો મહિત સર્વ દ્રવ્યોને જાણવાના છે મતનખ કે તે સર્વ દ્રવ્યોને જાણે પણ સર્વ પર્યાયયુક્ત જાણી ન શકે

૨૮ રૂપિષ્વવધે. ।

રૂપિ દ્રવ્યોને વિષેજ અવિજ્ઞાનનો વિષય નિર્મલ છે અર્થાત્ સુનિશ્ચય એના પણ અવિજ્ઞાનથી રૂપી દ્રવ્યોનેજ અને તેના કેટલાક પર્યાયોનેજ જાણે

૨૯ તદનન્તભાગે મનઃપર્યાયસ્ય ।

તે રૂપી દ્રવ્યના અનન્તમા ભાગે-મનપણે પન્દિતમિત્રા મનદ્રવ્યોને જાણનાનો મનપર્યાયજ્ઞાનનો વિષય છે

૩૦ સર્વદ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય ।

મન દ્રવ્ય અને મન પર્યાયો જાણનાનો કેવળજ્ઞાનનો વિષય છે તે સર્વ ભાગઆહુત અને અમરતા લોકાલોક વિષયક છે આ કરતા બીજી કોઈ જ્ઞાન એક નથી

૩૧ એકાદીનિ માજ્યાનિ યુગપદેકસ્મિન્નાચતુર્મ્ય ।

કાર કરે છે જેમ કે સમૃદ્ધિવાળો હોનાથી ઝંદ કહેવાય, પુરને વિદારવાથી પુન્દ્ર કહેવાય

ગખ્દાની પ્રવૃત્તિના કારણભૂત ક્રિયા સહિત અર્થને વાચ્ય તરીકે સ્વીકાર કરનાર એવમ્ભૂતનય છે જેમકે જલસારણાદિ ચેષ્ટા સહિત ઘરને તે કાળેજ ઘટ તરીકે માને છે, પગ્તુ જે વખતે ખાલી ઘા પડ્યો હોય તે વખતે આ નય તેનો ઘટતરીકે સ્વીકાર કરતો નથી

આમાના આદિના ચાલ નય (પ્રાધાન્યથી) અર્થનું પ્રતિ-
પાદન કરતા હોનાથી અર્થનય કહેવાય છે અને છેલ્લા ત્રણ નયનો
તો (મુખ્ય રીતે) ગખ્દનાઅર્થ નિયમ હોવાથી તે ગખ્દનય
કહેવાય છે બીજા પ્રકારે પણ નયોના ભેદો છે, જેમ-વિરોધપ્રાહી
જે નયો છે તે અર્પિતનયો કહેવાય ૩ મામાન્યપ્રાહી જે નયો છે
તે અનર્પિતનય કહેવાય છે

લોક પ્રસિદ્ધ અર્થને અહણ કરનાર વ્યવહારનય કહેવાય છે
અને તાર્કિક અર્થને સ્વીકાર કરનાર નિશ્ચયનય કહેવાય છે જેમકે
વ્યવહારનય પાસે નણ્ણનો ભ્રમ હતા સ્વામ ભ્રમર કહે છે અને
તેને નિશ્ચયનય પ ચવણ્ણનો ભ્રમ માને છે

જ્ઞાનને મોક્ષ સાધનપણે માનનાર જ્ઞાનનય અને ક્રિયાનો તેવી
રીતે સ્વીકાર કરનાર ક્રિયાનય કહેવાય છે

હવે પ્રમુખ ધર્મી નયાભાસનું સ્વરૂપ બતાવીએ છીએ

અનન્ત રર્માત્મક વસ્તુમાં અભિપ્રેત ધર્મને અહણ કરનાર અને
તેથી તર ધર્મોના તિરસ્કાર કરનાર નયાભાસ કહેવાય છે

દ્રવ્ય માત્રને અહણ કરનાર અને પર્યાયનો તિરસ્કાર કરનાર
દ્રવ્યાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે અને પર્યાય માત્રને અહણ કરનાર
અને દ્રવ્યનો તિરસ્કાર કરનાર પર્યાયાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે

છે તેમા નેગમ, સંપ્રદાય અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયનો સમાવેશ થાય છે અને જે પર્યાય માત્રનેજ મહુલ કહે છે, તે પર્યાયાર્થિક નય કહેવાય છે તેમા ઋણસૂત્ર, સામ્પ્રત (ગણદ), મમલિંગ અને એ વગેરેના એ આ નયોનો સમાવેશ થાય છે

સામાન્ય અને વિશેષાદિ અને- રમને જૂના જૂના મહુલ કરના નેગમનય ■ તેમા સર્વ પંચાંગી નેગમનય તે સામાન્ય માત્રી ૩ અને રંગપંચાંગી નેગમનય તે વિશેષાદિ છે

સામાન્ય માત્રને મહુલ કરના મમલિંગ ૩, તે બે બેદ છે-પરસંપ્રદાય અને અપરસંપ્રદાય જે મમસ્ત વિગત તજ ઉનામીન રહી, સત્તાઉપ સામાન્યનેજ મહુલ કહે તે પદમ મહુલ કહેવાય છે અને જે દ્રવ્યત્વાદિ અવાન્ત સામાન્યને મહુલ કહે તે અપરસંપ્રદાય કહેવાય છે

મમલિંગને નિયમિત કહેલા પદાર્થોનું રિધાન કરીને તેઓનોજ વિલા । કરનાર જે અધ્યક્ષાય વિશેષ તે વ્યવહારનય કહેવાય છે, જેમ કે જે સત્ર છે તે દ્રવ્ય અથવા પર્યાય સ્વરૂપ છે

નય તે છ પ્રકાર છે અને પર્યાય તે બે પ્રકાર છે

ઋણસૂત્ર-ઋણપર્તમાન ક્ષણમા નહેવા પર્યાયમાત્રને મુખ્ય ગીતે મહુલ કરે તે ઋણસૂત્રનય છે, જેમ કે હમખા મુખ્ય છે અહીં ઋણસૂત્રનય મુખ્યત્વે વર્તમાન પર્યાયમાત્રને મહુલ કરે છે

(કાળ, કારક, લિંગ કાળાની મુખ્યા અને ઉપસર્ગના) બેઠી ગણના લિંગ અર્થને સ્વીકાર કરના રાજનય છે જેમ મેરુપર્વત હોતો, છે અને હુસે, અહીં ગણનય અતીત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળના બેઠી મેરુપર્વતને પણ લિંગ માને ૩ પર્યાય ગણેમા વ્યુત્પત્તિના બેઠી લિંગ અર્થને મહુલ કરના મમલિંગ નય છે રાજનય તે પર્યાયનો બેદ છતા અર્થને અલિંગ માને છે, પણ મમલિંગ નય તે પર્યાયના બેદ કરી લિંગ અર્થનો સ્વી-

કાર કરે છે જેમ કે સમૃદ્ધિવાળો હોવાથી ંદ કહેવાય, પુરને વિદ્યાવાથી પુન્ન કહેવાય

ગાળાની પ્રવૃત્તિના કારણભૂત ક્રિયા સહિત અર્થને વાન્ય તરીકે સ્વીકાન કરનાર એવમ્ભૂતનય છે જેમકે જલચારણાદિ ચેષ્ટા સહિત ઘરને તે કાળેજ ઘર તરીકે માને છે, યન્તુ જે રખતે ખાલી ઘર પડ્યો હોય તે વખતે આ નય તેનો ઘર તરીકે સ્વીકાન કરતો નથી

આમાના આર્થિના ચા નય (પ્રાવાન્યથી) અર્થનુ પ્રતિ-
પાદન કરતા હોનાથી અર્થનય કહેવાય છે અને છેલ્લા ત્રણ નયનો
તો (મુખ્ય રીતે) ગાળનાઆર્થ વિષય હોવાથી તે ગાળનય
કહેવાય છે બીજા પ્રકારે પણ નયોના બેદા છે, જેમ-વિશેષઆહી
જે નયો છે તે અર્પિતનયો કહેવાય છે આમાન્યઆહી જે નયો છે
તે અનર્પિતનય કહેવાય છે

લોક પ્રસિદ્ધ અર્થને મહુણ કરનાર વ્યવહારનય કહેવાય છે
અને તાત્ત્વિક અર્થને સ્વીકાન કરનાર નિશ્ચયનય કહેવાય છે જેમકે
વ્યવહારનય પાલ્ય નણુંનો ભ્રમ જતા રયામ ભ્રમર કહે છે અને
તેને નિશ્ચયનય પ ચ નણુંનો ભ્રમ માને છે

જ્ઞાનને મોક્ષ સાધનપણે માનનાર જ્ઞાનનય અને ક્રિયાનો તેવી
રીતે સ્વીકાન કરનાર ક્રિયાનય કહેવાય છે

હવે પ્રશ્ન થકી નયાભાસનુ સ્વરૂપ બતાવીએ છીએ

અનન્ત ધર્માત્મક વસ્તુમા અભિપ્રેત ધર્મને મહુણ કરનાર અને
તેથી ળતર ધર્મેના તિરસ્કાન કરનાર નયાભાસ કહેવાય

દ્રવ્ય માત્રને મહુણ કરનાર અને પર્યાયનો તિરસ્કાર કરનાર
દ્રવ્યાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે અને પર્યાય માત્રને મહુણ કરનાર
અને દ્રવ્યનો તિરસ્કાર કરનાર પર્યાયાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે

અર્થો અને વર્તેનાં એકાન્ત બેદ માનનાર નેગમાલાસ છે, જેમકે નૈયાયિક અને વૈશેષિક દર્શન

સત્તાઉપ મહા સામાન્યનો સ્વીકાર કરનાર અને સમસ્ત વિશેષનું ખડન કરનાર સમહાલાસ છે, જેમકે અદ્વૈતવાદ દર્શન અને સામ્ય-દર્શન અપારમાર્થિક પદો દ્રવ્ય પર્યાયનો વિલાન કરનાર ન્યવહારાલાસ છે, જેમ ચાર્વાકદર્શન જીવ અને તેના દ્રવ્ય પર્યાય-દ્વિતે ચાર ભૂતથી જૂદા માનતો નથી, માત્ર ભૂતની સત્તાનોજ સ્વીકાર કરે છે વર્તમાન પર્યાયનો સ્વીકાર કરનાર અને સર્વથા દ્રવ્યનો અપવાપ કરનાર જડજીવસૂત્રાલાસ છે, જેમ બૌદ્ધ-દર્શન

કાળાના બેદવડે વાચ્ય અર્થના બે-નેજ માનનાર ગાળાલાસ છે જેમકે મેતપર્વત હુતો, છે અને હરી, એ ગાળા લિખ અર્થનેજ કહે છે

પર્યાય ગાળાના લિખલિખ અર્થનેજ સ્વીકાર કરનાર સમલિ રૂડાલાસ છે જેમકે હન્દ્ર, ગરુ, પુન્ડ્ર ત્યાદિ શબ્દો જૂના જૂના અર્થોવાળા છે એમ જે માને તે સમલિરૂડાલાસ કહેવાય છે

ક્રિયામહિત નમ્તુને નાચ્ય નહિ માનનાર એ-નમ્તુલાસ છે, જેમ શેષારહિત ઘટ તે ઘટશબ્દ નાચ્ય નથી

અથ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ

પહેલા અધ્યાયમા જવાહિ તત્ત્વો કહ્યા, હવે જવ અને તેનું લક્ષણ ગાત્રકાં બતાવે છે.—

૧ ઔપશમિકક્ષાયિકૌ ભાવૌ મિશ્રશ્ચ જીવસ્ય સ્વ-
તત્ત્વમૌદયિકપારિણામિકૌ ચ ।

ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ભાવ એ ત્રણ તથા ઔદયિક અને પારિણામિક એ બે મળી પાંચે ભાવો જનના સ્વ-તત્ત્વ છે એટલે જનને તે ભાવ હોય છે (પારિણામિક અને ઔદયિક ભાવ અજનને પણ હોય છે કાન્હુ કે પુગલોનું પરિભ્રમણ અને કર્મોન્નયથી ગતી વગેરે થાય છે)

૨ દ્વિનવાષ્ટાદશૈકવિંશતિત્રિભેદા યથાક્રમમ્ ।

પૂર્વોક્ત ઔપશમિકાદિ ભાવોના બે, ત્રણ, અઠાર એકવીશ અને ત્રણ ભેદો અનુક્રમે છે

પાંચ સૂત્રોની તે ભાવોના ૫૩ બે અનુક્રમે જણાવે છે —

૩ સમ્યક્ત્વચારિત્રે ।

પહેલા ઔપશમિક ભાવના મમકિત અને ચારિત્ર એ બે ભેદ છે એટલે ઔપશમિક મમ્યક્ત્વ અને ઔપશમિક ચારિત્ર

૪ જ્ઞાનદર્શનદાનલાભમોગોપમોગવીર્યાણિ ચ ।

કેવળજ્ઞાન, કેવળ-ર્ગન, દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય તથા સમ્યક્તાન અને ચાન્દ્રિ એ નવ ભેદ ક્ષાયિકભાવના છે

૫ જ્ઞાનાજ્ઞાનદર્શનદાનાદિલબ્ધયશ્ચતુસ્ત્રિપિપશ્ચમે- દા સમ્યક્ત્વચારિત્રસયમાસયમાશ્ચ ।

મતિ આદિ ચાર પ્રકારનું જ્ઞાન, ત્રણ પ્રકારે અજ્ઞાન, ચતુ-
ર્દર્શનાં ત્રણ પ્રકારે નર્ગન અને પાંચ પ્રકારે લઙ્કિવ તથા
સમક્ષિત, ચાન્દ્રિ અને સયમાસયમ (દેશનિરતિપલ) એ આઠ
ભેદ ક્ષાયોપશમિક ભાવના છે

૬ ગતિકપાયલિઙ્ગમિથ્યાદર્શનાજ્ઞાનાસયતાસિદ્ધત્વ- લેશ્યાશ્ચતુશ્ચતુસ્ત્ર્યેકૈકૈકૈકપદ્મભેદા ।

નરકાદિ ચાર ગતિ કોવાં ચાર મ્પાય સીવેદાં ત્રણ લિઙ્ગ,
મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન અમયત્વ, અસિદ્ધત્વ અને કૃષ્ણાદિ ૭ લેશ્યા
મળીને ૨૧ ભેદ ઔચિત્ ભાવના થાય છે

૭ જીવમવ્યામવ્યત્વાદીનિ ચ ।

જનન, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ આદિ ભેદો પારિજ્ઞામિક ભાવના
થાય છે આદિ ગળ્દથી અગ્નિત્વ, અન્યત્વ કર્તૃત્વ, ગુણવત્ત્વ, અ-
સર્વગતત્વ, અનાદિ કર્મભવત્વ પ્રદેશત્વ અરૂપત્વ નિત્યત્વ એ
વગેરે ભેદોનું પ્રહુણ કરવું

૧ કેવળ જ્ઞાનદર્શન અને ક્ષાયિક જ્ઞાનદર્શન એકજ સમજવા જેમ

૨ કેવળ જ્ઞાનદર્શન ક્ષાયિકભાવેજ પ્રગટે છે

જવનું લક્ષણ.

૮ ઉપયોગો લક્ષણમ્ ।

ઉપયોગ એ જવનું લક્ષણ છે

૯ સ દ્વિવિધોઽષ્ટચતુર્ભેદઃ ।

તે ઉપયોગ એ પ્રકારે છે તે વળી તેને ૬ સાકાર-જ્ઞાન (૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન) આઠ પ્રકારે છે અને ૪ અનાકાર-દર્શન (ચક્ષુ આદિ) ચાલુ પ્રકારે છે

જવના ભેદો

૧૦ સસારિણો મુક્તાશ્ચ ।

સસારી અને મુક્ત (મામના) એ બે ભેદ જોવા છે
વળી બીજી રીતે જવના ભેદો કહે છે —

૧૧ સમનસ્કામનસ્કાઃ ।

મનમદ્ધિત (મ ગી) અને મનન્દિત (અમ ગી) એ ભેદ જવના થાય છે

૧૨ સસારિણાસ્ત્રસસ્થાવરાઃ ।

ત્રસ અને અથાન એ બે ભેદ સમાગી જોવા છે

૧૩ પૃથિવ્યવૃવનસ્પતયઃ સ્થાવરા ।

પૃથ્વીમાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિમાય એ સ્થાવર છે

૩૨ સમ્મૂર્છનગર્ભોપપાતા જન્મ ।

સમૂર્જન ગર્ભ અને ઉપપાત એ ત્રણ પ્રકાર જન્મ થાય છે

૩૩ સચિત્તશીતસદૃત્તા સેતરા મિશ્રાશ્ચૈકશસ્તદ્યોનયઃ ।

ત્રણ પ્રકારના જ મનાયા છે એની ૧ અચિત્ત, ૨ શીત અને ૩ સદૃત (કાર્કેલી-ગુપ્ત) એ ત્રણ પ્રકારની તેમજ તેના ત્રણ પ્રતિપક્ષી (અચિત્ત ઉપ્પ અને ત્રિવૃત-પ્રગટ) અને મિશ્ર એકલે સચિત્ત અચિત્ત શીતોપ્પ, સદૃતવિવૃત બેદનાળી યોનિઓ હોય છે અર્થાત્ એ રીતે નવ પ્રકારની યોનિઓ છે

૩૪ જરાચ્ચરાહપોત્તજાના ગર્ભ ।

જરાયુજ (ઓનાળા), અડજ (ઈડામાથી થનારા) અને પોતજ (હુગડાની પેઠે સાદા ઉપ્પન્ન થનારા) એ ત્રણનો ગર્ભથી જન્મ થાય છે — ૧ મનુષ્ય, ગાય વગેરે જરાયુજ, ૨ સર્પ, અદનધો, કાચબો, પક્ષી વગેરે અડજ અને ૩ હાથી મમલો, નોળીયો વગેરે પોતજ

૩૫ નારકકેવાનામુપપાત ।

નારકી અને કનતાઓને ઉપપાતજન્મ છે ૧ નારકની ઉત્પત્તિ કુલી અને વાખવામા જાણી, ૨ દેવની ઉત્પત્તિ દેવગણમા જાણી

૩૬ શેષાણાં સમ્મૂર્છનમ્ ।

આકી જોવા છોડોનો જન્મ સમૂર્જન ૮ માતાપિતાના સે-
યોગ વિતા માટી, પાણી, મલિન પદાર્થો વગેરેમા અવ્યયેર ઉપજે
તે સમૂર્જન

૩૭ ઔદારિકૈવૈક્રિયાહારકૈતૈજસકાર્મણાનિ
શરીરાણિ ।

ઔદારિક, વૈક્રિય આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ એ પાત્ર
પ્રદારના ગરીરો છે

૩૮ પર પર સૂદમમ્ ।

તે ગરીરોમાં એક એકવી આગળ આગળતુ સૂદમ છે

૩૯ પ્રદેશતોઽસદ્ધૃત્યેયગુણં પ્રાક્ તૈજસાત્ ।

તૈજસ ગરીરની પૂર્વના ત્રણ ગરીરો પ્રદેશનાં એક એકથી
અમખ્યાતગુણો છે

૪૦ અનન્તગુણો પરે ।

તૈજસ અને કાર્મણ પૂર્વપૂર્વથી અનત અનત ગુણો છે
એટલે ઔદારિકથી વૈક્રિયના પ્રદેશ અસખ્યાત ગુણો, વૈક્રિયથી
આહારકના પ્રદેશ અસખ્યાતગુણો અને આહારકથી તૈજસના
પ્રદેશ અનતગુણો અને તૈજસથી કાર્મણના પ્રદેશ અનતગુણો છે

૪૧ અપ્રતિધાતે ।

એ બે પ્રતિધાત (બાના) રહિત છે, અર્થાત્ લોકાત મુધી
જતા આનતા કોઈ પાર્શ્વ તેન રોડી શકતુ નથી

૪૨ અનાદિસમ્બન્ધે ચ ।

વળી તે બને ગરીરો જીવને અનાદિકાળથી મળવાના છે
એક આચાર્ય એમ કહે છે કે કાર્મણ ગરીરજ અનાદિ સ-

બંધનાણુ છે તેજસ ગરીર તે લખિવની અધેક્ષાએ છે, તે લખિવ બંધને હોતી નથી કોવનડે શાપ દેવાને અને પ્રસાદનડે આશીર્વાદ દેવાને માટે સૂર્યચંદ્રની પ્રભા વૃદ્ધ્ય તેજસ ગરીર છે

૪૩ સર્વસ્ય ।

એ બે શરીરો સર્વ મસાગી જીવેને હોય છે

૪૪ તદાદીનિ માજ્યાનિ યુગપદેકસ્યાઽઽચતુર્મ્ય ।

તે બે ગરીરને આગિ લગને ચાર મુવીના ગરીરો એકી સાથે એક જીવને હોઈ શકે છે

અર્થાત્ કોઈને તૈજસ, કાર્મણ, કોઈને તૈજસ, કાર્મણ અને ઔદાગિક, કોઈને તૈજસ, કાર્મણ અને વૈક્રિય, કોઈને તૈજસ, કાર્મણ ઔદારિક, વૈક્રિય, કોઈને તૈજસ, કાર્મણ ઔદાગિક, આહારન હોય, એક સાથે પાચ ન હોય કેમકે આહારન વૈક્રિય એક સાથે હોય નહિ

૪૫ નિરુપભોગમન્યમ્ ।

અતલુ બે (કાર્મણ) શરીર તે ઉપભોગ રહિત તેનાથી મુખ દુઃખ ભોગનાતુ નથી, કાર્મણનું નિર્જીવ પણ તે શરીરવડે થતા નથી બાકીના ઉપભોગ રહિત છે

૪૬ ગર્ભસમ્મૂર્ણનજમાયમ્ ।

પહેલુ (ઔદારિક) શરીર ગર્ભજ અને સમૂર્ણનથી થાય છે

૪૭ વૈક્રિયમૌપપાતિકમ્ ।

વૈક્રિય શરીર ઉપપાત જ મનાળા (દેવ, નારકી) ને હોય છે

૪૮ લલિધપ્રત્યય ચ ।

તિર્થ ચ અને મનુષ્યને લલિધપ્રત્યયિક પણ વૈકિય ગરીઝ હોય છે

૪૯ શુભ વિશુદ્ધમવ્યાધાતિ ચાહારક ચતુર્દશપૂર્વ-
ધરસ્યૈવ ।

શુભ, વિશુદ્ધ, અવ્યાધાતી (વ્યાધાત નહિત) અને લલિધ-
પ્રત્યયિક એવું આહ્વાનક ગરીઝ છે અને તે ચૌ પૂર્વધરેનેજ હોય છે

શુભ (સારા) પુરુગણ દ્રવ્ય વડે નિષ્પન્ન અને શુભ પશ્ચિમામ-
ચાણુ માટે શુભ ક્ષુ વિશુદ્ધ (નિર્મળ) દ્રવ્યવડે નિષ્પન્ન અને
નિન્નય માટે શુદ્ધ ક્ષુ કોઈક અર્થમાં અત્યંત સૂક્ષ્મ સંદેહ થયો
હોય એવા પૂર્વધરે અર્થનો નિશ્ચય કરવાને માટે મહાવિદેહાદિ
બીજા ક્ષેત્રમાં વિરાજમાન ભગવત પામે ઔદારિક ગરીઝે જવાતુ
અગત્ય હોનાથી આહ્વાનક ગરીઝ કરીને જાય, જહને ભગવ-
તના દર્શન કરી સંદેહ દૂર કરીને પાછા આવીને તેનો ત્યાગ કરે
અતર્કિત લગી આ ગરીઝ રહે છે

મ્યુષ પુરુગણો અનેક, ઉત્પન્ન થયા પછી તરતજ સમયે
સમયે વધે, ઘટે, પશ્ચિમે એવું, ગ્રહણ, હેન, હેન અને હેન
થક ગોકે એવું ઔદારિક ગરીઝ નાનાનું મોટું-મોટાનું નાહ,
એકનું અનેક-અનેકનું એક, દશનું અદશ-અદશનું દશ
ભૂચરનું ખેચ-ખેચનું ભૂચર, પ્રતિધાતીનું અપ્રતિધાતી-અપ્રતિ-
ધાતીનું પ્રતિધાતી કત્યાદિ કેવે વિક્રિયા કરે તે વૈકિય ગરીઝ થોડા
કાળને માટે જે ગ્રહણ કરાય તે આહ્વાનક તેજનો વિકાસ, તેજમય,
તેજપૂર્ણ અને ગાય કે અનુગ્રહના પ્રયોજનનાણુ તે તેજસ કર્મના
વિકાસ, કર્મચરણ, કર્મમય અને પોતાનું તથા બીજા ગરીઝનું
આદિ કારણભૂત તે કાર્મણ કારણ, વિચાર સ્વામી પ્રયોજન, પ્ર-

માણ પ્રદ-સ બ્યા, અવગાહના મિથિતિ અને અપગદુ ન
વડ મીન ઉપગેજ પાચ ગંગિમા લિત્રતા છે

૫૦ નારકસમ્મૂર્ધ્નિનો નપુસકાનિ ।

નાન્કી અને અમૂર્તન છવો નપુસ- વેનાળાજ હોય છે
અગુભગતિ હોનાથી અહીં આ એકજ વે હોય છે

૫૧ ન દેવા ।

દેવતાઓ નપુસક હોતા નથી અર્થાત્ત્રી(વે) અને પુરુ
(વે) હોય છે માટીના (મનુષ્ય ને તિર્થ ચ) ત્રણ વેનાળા
હોય છે

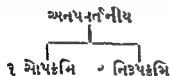
૫૨ ઔપપાતિકચરમદેહોત્તમપુરુપાસદૂર્યેયવર્ષાયુ- પોઽનપવર્ત્યાયુપ ।

ઉપપાત જ મનાળા-દેવ અને નાન્કો ચન્મ શરીરી (ત્રાલન
માનગામી), ઉત્તમ પૃથન (તીર્થ કર ચક્રનર્ત્યાનિ શાવાકા પુ
થન), અસ ખ્યાત વર્ષના આયુષ્યનાળા મનુષ્ય અને તિર્થ ચ (યુગ
વિદ) એ સર્વ ન્યનપનર્તન (ઉપક્રમ લાગી ઘટે નહિ તેવા)
આયુષ્યનાળા હોય છે

દેવતા અને નારકી ઉપપાત જન્મનાળા છે અમ ખ્યાત વર્ષના
આયુષ્યનાળા મનુષ્યો અને તિર્થ ચો દેવકુરુ, તારકુરુ, અતરદ્વીપ
રુગે અકર્મભૂમિમા અને કર્મભૂમિમા અનસર્પિણીના પહેલા ત્રણ
આમા અને ઉસર્પિણીના છે ત્રણ આગમા ઉપજે છે અસ ખ્યા-
ત વર્ષના આયુષ્યનાળા તિર્થ ચો અદ્વીપમા અને બહારના દ્વીપ
નમુકમા ઉપજે છે ઉપપાત જ મ અને અસ ખ્યાતા વર્ષના આયુષ્ય
વાળા નિરપક્રમી છે ચન્મ દેહનાળા સોપક્રમી અને નિરપક્રમી છે

આ ચન્મ દેહવાળાને ઉપક્રમ લાગે છે પણ તેનું આયુષ્ય ઘટતું નથી. બાકીના ઝોરસે-ઝોપપાતિ, અમ ખ્યેય વર્ષવાળા, ઉત્તમ પુત્ર અને ચન્મ દેહનાળા ગિવાયના તિર્થ ચ અને મનુષ્યો મોપદમી અને નિપદમી છે જે અપનર્તન આયુષ્યવાળા છે તેનું આયુષ્ય વિય, શસ્ત્ર, અમિ, કારા, જળ, ગૂળી વગેરેવી ઘટે છે અપનર્તન થાય ઝોરસે થોડા કાળમા યાનત્ અ તર્કુહૂર્ત કાળમા કુર્મજળનો અનુભવ થાય છે ઉપક્રમ તે અપનર્તનનું નિમિત્તકારણ છે.

તેમ છૂં વેરેલા ઘાસના તન્જા અનુક્રમે બાળનાવી વનારે વખત લા. અને એકત્ર કરી સળગાવે તો તન્ત મળગી જાય અથવા લીલુ લુગડ બેનું રાખ્યાવી ઘાપીનારે સ્થાય અને પહોળું કરે તો તરત સૂકાય તેની પેઠે ઘણે વખતે આયુષ્ય ભોગવનાનું હોતું તે કાલનારમા ભોગવી પુ. રૂં છે પણ ભોગવનાનું બાકી ગ્રહેતું નથી.

॥ અથ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥

૧ રત્નશર્કરાવાલુકાપદ્મધૂમતમોમહાતમ પ્રભા ભૂમ-
યો ઘનાશ્વવાતાકાશપ્રતિષ્ઠા સસાધોઽથ પૃથુતરા ।

૧ રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરાપ્રભા, ૩ નાલુકાપ્રભા, ૪ પદ્મપ્રભા,
૫ ધૂમપ્રભા, ૬ તમ પ્રભા અને મહાતમ પ્રભા એ સાત (નન્ક)
પૃથ્વીઓ નીચે નીચે ઘનો વિ (વીજ્યા ધી સન્ગ પાણી), ઘન-
વાન (વીજ્યા ધી સદરા નાથ), તનુવાન (તાન્યા ધી સન્શ વાયુ)
અને આકારા ઉપર પ્રતિષ્ઠિત છે એ માત એક એકની નીચે અતુ
કમે અગ્રિકંતર નિસ્તારનાગ્રી છે

ઘર્મા, વગા ગેવા, અજના, જિહ્વા, મધા અને માવનતી
એના માત નામ તે નરક પૃથ્વીના છે પહેલીની જાડા એક વાખ
એશી હજાર, બીજીની એક વાખ બત્રીસ હજાર, ત્રીજીની એક
લાખ અઢાવીસ હજાર ચાવીની એક લાખ વીસ હજાર, પાચ-
મીની એક લાખ અઠાર હજાર, છઠ્ઠીની એક વાખ માત્ર હજાર
અને સાતમીની એક લાખ આઠ હજાર યોજનની છે

૨ તાસુ નરકા

તે સાત પૃથ્વીને નિષે નરક ॥

રત્નપ્રભા આ પૃથ્વીઓને નિષે એક હજાર યોજન
ઉચે અને એક હજાર યોજન નીચે મૂકી દે ને આગ્રીના લાગમા
નન્કાનાસા છે ત્યાં છેદન, ભેદન આકેદન, ઘાતન ઇત્યાદિ અનેક
દુખો નારક જીવોને ભોગવના પડે છે તે રત્નપ્રભા આગ્રીમા અ
નુકમે ૧૩-૧૧-૮-૭-૫-૩ અને ૧ એમ સર્વ મળીને ૪૮ પ્રતરો

છે, અને ત્રીસ લાખ, પચ્ચાસ લાખ ૫૦ લાખ, દસ લાખ, ત્રણ લાખ, પાચ આઠ એક લાખ અને પાચ એમ સર્વ મળીને ૮૪ લાખ નવકાનાસા છે ઉપરના પ્રથમ પ્રત્યક્ષ નામ સીમતક છે અને રેદ્ધાનુ નામ અપ્રતિષ્ઠાન છે

૩ નિત્યાશુભતરલેશ્યાપરિણામદેહવેદનાવિક્રિયાઃ ।

એ સાત પૃથ્વીમા નીચે નીચે અગ્નિ અગ્નિ અશુભતર લેશ્યા-પરિણામ-શરીર-વેદના અને વિક્રિયા (વૈદ્યપાત્ર) નિરતર હોય છે અર્થાત્ એક ક્ષણમાત્ર પણ શુભ લેશ્યા આદિ થતુ નથી

પહેલી એ નાન્દીમા કાપેત, ત્રીજીમા કાપેત તથા નીલ, ચોથીમા નીલ, પાચમીમા નીલ તથા કૃષ્ણ અને છઠી સાતમીમા કૃષ્ણ લેશ્યા હોય છે આ લેશ્યાઓ અનુક્રમે નીચેની નાન્દીમા અધિક અધિક સંકલિષ્ટ અર્થનમાયવાળી હોય છે બળ, ગતિ, સ્થાન, લેદ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અનુક્રમથી અને ગાન્ધ એ દશ પ્રકારના અનુભવ પુરુષલોના અનુક્રમે અગ્નિ અશુભતર પરિણામ તરફ પૃથ્વીને વિષે હોય છે ચાતર નિત્ય અનુક્રમથી અને શ્લેષ્મ, મૂત્ર, વિષ્ણુ, લોહી, પદ્મ ઇત્યાદિ અશુભ પદાર્થોથી લેપાયેલ તે નવકામિઓ છે પીછા એ ચી લીધેલા પક્ષી જેવા કૂન, કંચણ, બિલ્વ અને દંખીતા ભયંકર આકૃતિનાળા, દુષ્ટી અને અપવિત્ર ગર્જીરા નારક છોડેને હોય છે પહેલી નારકીમા નાન્દી છોડેને ગ શરીર હોવા સુધ્ય અને છ આગળનું દં, તે પછીનાનું અનુક્રમે બમણું બમણું બમણું ત્રણ નારકીમા ઉપા વેના ચોથીમા ઉપા અને શીત, પાચમીમા શીત અને ઉપા અને છઠી સાતમીમા શીત વેના ત્રણવી એકેકથી અગ્નિતર-ત્રીતર વેદના સમજવી ઉનાળાનો પ્રચલ તાપ પડતો હોય ત્યારે મધ્યાહ્નકાળે ચાહે બાણુ મોટો બાજવલ્લભાન અગ્નિનો ભડકો ફગીને વચ્ચે ચિત્તના વ્યાધિ-

નાળા મનુષ્યને ખસાર્યા હોય તેને અગ્નિનું જેતું દુખ લાગે તેના કરતા નાન્કેને અનતગામ દુખ ઉપલવેનાનું હોય પાંચ મહા ભાસની ઠંડી ગરે આમળ પડતું હોય અને ઠંડો પડતું ઝડકતો હોય તે વખત અગ્નિ અને નસની સહાય નિનાના મનુષ્યને જેતું ટાકતું દુખ થાય તેના કરતા નારકેને અનતગુણ દુખ શીત વેદનાનું વાય છે એ ઉપલવેનાનાળા નાન્કેને ત્યાંથી ઉપાડીને અહીં અત્યંત મોટા અગ્નિના ભડકામા નાખ્યા હોય તો તે ગીન-ળ ધાયામા સૂતા હોય તેની ગીતે આનંદપૂર્વક નિદ્રા લે અને શીત વેદનાનાળા નારકને ત્યાંથી ઉપાડી અહીં માઘ ભાસની રાત્રિ એ આકળમા મૂકે તો તે પણ અત્યંત આનંદથી નિદ્રા લે એનું નારક જીવેને દારૂના દુખ છે તેઓને નિંદ્રિયા પણ અશુભત્વ છે માટે ડરીશ એવી અધા કન્તા છતા અશુભ નિંદ્રિયા વાય અને દુખમસ્ત થઈ દુખનો પ્રતિકાર (ઉપાય) કરના ચાહે ત્યારે ઉલક મહાન દુખ ઉત્પન્ન થાય

૪ પરસ્પરોદીરિતદુઃખા ।

એ નમ્ને વિષે જીવેને પરસ્પર ઉદીરણ કરતું દુખો છે, અર્થાત્ એ જીવે અન્યોઅન્ય એ ગીનને દુખ આપે છે

તેઓને અનિજ્ઞાન કે નિભગ્જ્ઞાન હોનાથી તે મન દિશાથી આવના દુખાહેતુઓને જોઈ મોકે છે અતિ વેદનાળા જીવેની પેઠે તેઓ માંહોમાહે વડે છે અને દુખી થાય છે

૫ સક્લિષ્ટાસુરોદીરિતદુઃખાશ્ચ પ્રાક્ ચતુર્થ્યા ।

મધ્યસ્થ પરિભ્રામી અસુરો (પરમાધામી) એ ઉત્પન્ન કરેલ દુખો ચોની નરકવી અગાઉ એટલે નીજ નરક મુઘી હોય છે

નાન્કે જીવેને વેળા કરનાળ પદ જાતના પરમાધામી

રૂપો ભવ્ય છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે. પૂર્વ જન્મમા મ કિલિષ્ટ કર્મના યોગે આશુરી ગતિને પામેલા હોનાથી તેના તેના પ્રકારનો આચાર હોનાથી નાનકેને અનેક ભાતના હુખો ઉત્પન્ન કરે છે.

૬ તેષ્વેક ત્રિ-સત્ત દશ-સત્તદશ દ્વાવિંશતિ ત્રયચ્ચિશત્-સા-ગરોપમા સત્ત્વાનાં પરા સ્થિતિ ।

તે નાનકેમા જીવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અનુક્રમે એક, ત્રણ, માત્ર, દશ, સત્તર, બાવીશ અને તેત્રીશ સાગરોપમની હોય છે. એટલે પહેલી નાનકના જીવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક માગરોપમનું હોય, બીજાનું ત્રણ માગરોપમ, ત્રીજાનું સાત માગરોપમ, ચોથીનું દશ માગરોપમ, પાંચમીનું અત્તર માગરોપમ, છઠ્ઠીનું બાવીશ માગરોપમ અને સાતમીનું તેત્રીશ માગરોપમ જાણવું.

અમં જિ પહેલી નારડીમા ઉપજે, જીવપરિસર્પ જે નાર-ડીમા, પક્ષીઓ ત્રણમા, સિંહો ચારમા, ઉં પર્ણિસર્પ પાંચમા, સ્ત્રીઓ છમા અને મનુષ્યો માત્ર નારડીમા ઉત્પન્ન થાય છે. નાર-ડીમાથી નીકળીને તિર્થંચ કે મનુષ્યના ઉત્પન્ન થાય, પહેલી ત્રણ નરકથડી નીકળેલા કેટલાએક મનુષ્યપણ પામીને તીર્થંચરપણ પણ પામે છે, ચાર નરક ભૂમિથી નીકળેલો મોક્ષ પામે, પાંચથડી નીક-ળેલો ચાન્ત્રિ પામે, ૭ થડી નીકળેલો દેશવિન્નત ચારિત્ર પામે અને માતે નારડીથડી નીકળેલો અમ્યત્વ પામે.

૭ જમ્બૂદ્વીપલવણાદયઃ શુભનામાનો દ્વીપસમુદ્રા. ।

જ જમ્બૂદીપ આદિ શુભ નામવાળા દ્વીપો અને લગભગઆદિ શુભ નામવાળા સમુદ્રો છે.

૪ દ્વિર્દ્વિર્વિષ્કમ્ભા. પૂર્વપૂર્વપરિક્ષેપિણો વલયાકૃતય ।

તે દ્વીપ મધુદ્રો અનુક્રમે જમણા જમણા નિષ્કલ (વિસ્તાર)
વાળા અને પૂર્વ પૂર્વના દ્વીપસમુદાયને ઘેરીને નહેવા વલયાકાર (ચૂ-
ડાને આકારે ગોળ) છે

૬ તન્મધ્યે મેરુનાભિર્દૃષ્તો યોજનશતસહસ્રવિષ્ક-
મ્મો જમ્બૂદ્વીપ ।

તે દ્વીપ સમુદાયના મધ્ય મેરુ પર્વત છે નાભિ જેની એવો ગો-
ળાકારે, એમ લાખ યોજનના વિસ્તારનાનો જ જૂદીપ ॥

મેરુપર્વત એક હજાર યોજન ભૂમિમા અવગાહી રહેલ, ૯૬
હજાર યોજન ઉંચો, મૂળમા ૬૪ હજાર યોજન વિસ્તારવાળો અને
ઉપર એક હજાર યોજન વિસ્તારનાનો છે તેનો એક હજાર યોજન-
નની ઉંચાઈનો પાંદોનો કાંઠ ગુરૂ પૃથ્વી, પથ્થર, રત્નરત્ન અને
શાસ્ત્રનાંડે કરીને પ્રાય પૂર્ણ છે ૬૩ હજાર યોજન ઉંચો બીજો
કાંઠ રૂપ, મુનર્ણ, અદ્ભુત અને સ્ફટિક રત્નથી પ્રાય પૂર્ણ છે ૩૬
હજાર યોજન ઉંચો ત્રીજો કાંઠ પ્રાય જાળુનદ (લાન મુવર્ણ)
મય છે અને મેરુની ચૂડીકા ચાળીશ યોજન ઉંચી પ્રાય વેડૂર્ણ
(નીચ) રત્નમય છે તે મૂળમા આર યોજન મધ્યે આઠ યોજન
અને ઉપર ચાલ યોજન વિસ્તારે છે

મેરુના મૂળમા વલયાકારે લદ્રશાન વન છે "લદ્રશાન વનથી
પાંચસે યોજન ચડીએ ત્યાં તેવા એલે ૫૦૦ યોજનના વલયાકાર
વિસ્તારનાળુ નદન વન છે ત્યાંથી ૬૨૫ હજાર યોજન ચડીએ ત્યાં
પાંચસે યોજનના વલયાકાર વિસ્તારનાળુ સોમનસ વન છે ત્યાંથી
૩૬ હજાર યોજન ઉંચે એટલે મેરુની ટોચે ૪૬૪ યોજનના વલયા
કાર વિસ્તારનાળુ પાંદક વન છે નદન અને સોમનસ વનથી ઉંચે

૧૧ હજાર યોજન પછી વિંકલની પ્રદેગહાનિ સમજવી અર્થાત્ નદન અને સૌમનસ વનથી ૧૧-૧૧ હજાર યોજન મુધી મેરનો વિસ્તાર સરખો છે મેરનો પ્રથમ ત્રાડ ૧ હજાર યોજન ઉંચો (ઉડા) પૃથ્વીમા છે ત્યાં ૧૦૦૮૦૨૬ વિંકલ છે ત્યાંથી ઘટતો ભદ્રશાલ વન પાસે મેરનો વિંકલ ૧૦ હજાર યોજનનો છે તેને એક યોજને રૂંધે યોજનની હાનિ થતા ૯૯ હજાર યોજને ૯ હજાર યોજન ઘટ્યા, તેથી ૧ હજાર યોજનનો મધાળે વિસ્તાર રહ્યો ત્યાં વચ્ચે ૧૦ યોજનના વિસ્તારવાળી ચુલિકા મધ્ય ભાગે હોવાથી તેની રૂંધ ૪૯૪ યોજનના વલય વિસ્તાર પાડક વન નહીં

નદન અને સૌમનસ વન ઉપર ૧૧-૧૧ હજાર યોજન મુધી પ્રદેગહાનિ થતી નથી, તેનું કારણ નદન અને સૌમનસ વન મેરની નીચેથી આજે દિગ્ગાએ દેવતા નચાકાએ ૫૦૦ યોજનના વિસ્તારવાળી મેખવા ઉપર નહેલા છે, તેથી બને બાબતના પાચમે પાચમે મળી ૧ હજાર યોજનની હાનિ એક માથે થઈ, તેથી ૧૧ હજાર યોજન મુધી મેર સરખા વિંકલે રહ્યો. મતલબ કે ૧૧ હજાર યોજને એક હજાર યોજનની હાનિ પ્રદેગે થવાની હતી તે એક માથે થઈ, તેથી સામાન્ય ગણતરીએ ૫૫ હિમાખ બરાબર મળી રહે છે સમભૂતવા પૃથ્વી આગળ ૧૦ હજાર યોજન વિંકલ છે નદનનનો બાહ્ય વિંકલ ૯૯૫૪૨૬ યોજન છે અભ્યંતર વિંકલ ૯૯૫૪૨૬ યોજન છે અને ત્યાંથી ૧૧ હજાર યોજન મુધી મેરનો વિંકલ પહોંતેલા છે તેમાંથી સૌમનસ વન મુધી ૫૧૧ હજાર યોજન રહ્યા તેની ૪૯૮૧૨૬ યોજન હાનિ ગ્રંથા ૮૭૭૨૬ યોજન સૌમનસ વનનો બાહ્ય વિંકલ રહ્યો અને બને બાબતના પાચમે પાચમે યોજન મળી ૧ હજાર યોજન વનનો વિંકલ બાકી રહ્યો અભ્યંતર વિંકલ સૌમનસ વનનો ૩૭૭૨૬ યોજન રહ્યો એમ સર્વત્ર સમજવું

૧૦ તત્ર ભરતહૈમવતહરિવિદેહરમ્યકહૈરણ્યવતૈરાવત
વર્ષાં ચૈત્રાણિ ।

તે જ બુદ્ધીપતે નિષે ૧ ભગ્ન, ૨ હેમનત, ૩ હરિનર્મ, ૪ મ
હાનિદેહ, ૫ રમ્ય, ૬ હેન્યનત અને એનનત એ ચાત નામ-
ચૈત્રા છે

બનહાન નયની અપેક્ષાએ મૂર્ચની ગતિ પ્રમાણે દિગ્ગાના
નિયમથી મંડપર્વત સર્વ દેવની ઉત્તર દિગ્ગાએ છે ક્ષોડ્ધા મંથમા
રહેવા આઠ કવ- પ્રદેશને વિશાનો હેતુ માનીને તો યથાસભવ
ગિર્મા ગણાય છે

૧૧ તદ્વિમાજિન પૂર્વાપરાયતા હિમવન્મહાહિમવન્નિપ-
ધનીલરુમિશિખરિણો વર્ષધરપર્વતા ।

તે ક્ષત્રોને જુના પાડનાર પૂર્વ પશ્ચિમ લાખા એના ૧ હિમ-
નાન, ૨ મહાહિમનાન, ૩ નિવન, ૪ નીવનત, ૫ કંઠિમ અને ૬
શિખરી એ ૬ નર્મન (ક્ષેત્રની મર્યાદાનાંક) પર્વતો છે

ભરતજેનનો નિષ્કલ પરદર્શક યોજન છે તેના ૧૧ બ્રમખા
બ્રમખા વિસ્તારે પર્વત અને તેન અનુક્રમે મહાનિદેહ પર્વત જા
જુના અને મહાનિદેહની ઉત્તર અનુક્રમે અર્ધ અર્ધ વિસ્તારે
જાણના ભ ન, હિમનાન, હિમના, મહાહિમનાન, હરિનર્મ, નિ-
પન, મહાનિદેહ, નીવનાન, રમ્ય, કંઠિમ, હેન્યનત, શિખરિ,
એનાનત, એમ અનુક્રમે લેના ભરતજેનની યના ૧૪૪૭૧૨૬ યો-
જન જાણવી ઇતુ નિષ્કલ તુલ્ય પરદર્શક યોજન અને ૧૬૫૫
૧૮૫૨૮૨૬ યોજન છે

ભાતકેત્રના મધ્યે પૂર્વ પશ્ચિમ દિગાએ મધુક પર્યંત લાખો વૈતાલ્ય પર્યંત છે તે ૨૫ યોજન ઉંચો છે ને ફા યોજન જમીનમા અગાહ (અગાહી નહેલો) છે મૂળમા ૫૦ યોજન વિસ્તાર છે દરેક પર્યંતો પોતાની ઉંચાઈના ચોથા ભાગ જમીનમા અગાહી રહેલ છે

મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે નિયત પર્યંતની ઉત્તરે અને મેરૂની દક્ષિણે સો કાચનગિનિ અને ચિત્રકૂટ અને ત્રિચિત્રકૂટે ગોલિત દેવકુક નામની ભોગભૂમિ (અર્ભભૂમિ) છે તેનો ૧૧૮૮૦૦૦ યોજનનો વિંકલ છે એ પ્રકારે મેરૂની ઉત્તરે અને નીલનાભની દક્ષિણે ઉત્તરકુક નામની ભોગભૂમિ છે એટલું વિગેષ કે તેમા ચિત્રકૂટ અને ત્રિચિત્રકૂટને બાંહે બે ચમક પર્યંતો છે દક્ષિણ અને ઉત્તરના વૈતાલ્યો લખાર્જ, વિંકલ, અગાહ અને ઉંચાઈમા બરાબર છે, તેવી ગીતે હિમનત અને રાખનિ મહાહિમનત અને રૂકિમ, નિયત અને નીલનાભ પણ સમાન છે

માતકીખડ અને પુષ્કનર્મના ન્યા નાના મેરૂપર્યંતો મોટા મેરૂપર્યંત કરતા ઉંચાઈમા ૧૫ હજાર યોજન ઓછા છે એટલે ૮૫ હજાર યોજન ઉંચા છે પૃથ્વીતલમા હમા યોજન ઓછા એટલે ૯૪૦૦ યોજન વિસ્તાર છે તેનો પ્રથમ કાડ મહામરૂ તુલ્ય ૧૦૦૦ યોજન છે બીજો કાડ માત હજાર યોજન હીન એટલે ૫૬૦૦૦ યોજન છે અને ત્રીજો કાડ આઠ હજાર યોજન હીન એટલે ૨૮૦૦૦ યોજન ઉંચો છે ભદ્રગાળ અને નદન નન મહામરૂ (મેરૂ) તુલ્ય છે ત્યાવી ૫૫૫૫ હજાર યોજને સામનસ નન પાચસે યોજનના નિસ્તાનવાળુ છે ત્યાવી ૨૮ હજાર યોજને ૪૮૪ યોજનના વિસ્તાનવાળુ પાડક વન છે ઉપરનો વિંકલ તથા અગાહ મહામરૂ તુલ્ય છે ચૂલિકા પા મહામરૂની ચૂલિકા જેવી છે

૧૦ તત્ર ભરતહૈમવતહરિવિદેહરમ્યકહૈરણ્યવતૈરાવત
વર્ષાં ક્ષેત્રાણિ ।

તે જ મૂઢીપને વિષે ૧ ભન્ત, ૨ હૈમવત, ૩ હરિવર્ત, ૪ મ
હાનિદેહ, ૫ રમ્યક, ૬ હેન્યવત અને, એનવત એ સાત વાગ
એવા છે

૦૧૫હાર નયની અપેક્ષાએ સૂર્યની ગતિ નમાવે નિગ્નાના
નિયમથી મેઝપર્વત સર્વ ક્ષેત્રની ઉત્તર નિગ્નાએ છે. યોજના મધ્યમા
જલેવા આઠ કન્યક પ્રદેશને નિગ્નાના હિંદુ માનીને તો યથાગભન
નિગ્ના ગણાય છે

૧૧ તદ્વિભાજિન પૂર્વાપરાયતા હિમવન્મહાહિમવન્નિપ
ધનીલરુક્મિશિખરિણો વર્ષધરપર્વતા ।

તે ક્ષેત્રને જૂના પાડના પૂર્વ પશ્ચિમ લાખા એવા ૧ હિમ-
વાન, ૨ મહાહિમવાન, ૩ નિપન / નીવનત, ૪ રુક્મિ અને ૬
ગિખરી એ ૭ પર્વત (ક્ષેત્રની મર્યાદાના) પર્વતો છે

ભરતક્ષેત્રનો નિષ્કલ પરકર્ષ યોજન છે તેનાની બમણા
મમણા નિસ્તાર પર્વત અને તેજ અનુક્રમે મહાનિદેહ પર્વત જા-
ણવા અને મહાનિદેહની ઉત્તરે અનુક્રમે અર્ધ અર્ધ નિસ્તારે
જાણના ભન્ત, હિમવાન, હિમવત, મહાહિમવાન, હરિવર્ત, નિ-
પન, મહાનિદેહ, નીવવાન, રમ્યક, રુક્મિ હેન્યવત, ગિખરિ,
એનવત, એમ અનુક્રમે લેના ભન્તનાની છતાં ૧૪૪૭૧૬૬ યો
જન જાણની ઈંદુ વિષ્કલ તુલ્ય પરકર્ષ યોજન અને ૪૭૫૪
૧૪૫૨૮૬૬ યોજન છે

ભાગલેખના મધ્યે પૂર્વ પશ્ચિમ દિગાએ મમુદ પર્વત લાખો વૈતાલ્ય પર્વત છે તે રથ યોજન ઉંચો છે ને ફા યોજન જમીનમા અનગાહ (અવગાહી નહોલો) છે મૂળમા ૫૦ યોજન વિસ્તારે છે દેવકે પર્વતો પોતાની ઉંચાના ચોથા ભાગ જમીનમા અવગાહી નહોલ છે

મહાપિરેહ ક્ષેત્રને નિષે નિયત પર્વતની ઉત્તરે અને મેરૂની દક્ષિણે સો કાચનગિનિ અને ચિત્રકૂટ અને નિચિત્રકૂટ ગોલિત દેવકુડ નામની ભોગભૂમિ (અર્ધભૂમિ) છે તેનો ૧૧૮૪૨૩૬ યોજનનો વિસ્તાર છે એ પ્રકારે મેરૂની ઉત્તરે અને નીલનાભની દક્ષિણે તારકુર નામની ભોગભૂમિ છે એટલું નિષેષ કે તેમા ચિત્રકૂટ અને નિચિત્રકૂટને બદલે બે યમક પર્વતો છે દક્ષિણ અને ઉત્તરના પેતાલયો લબાર્જ, વિષ્ણુભ, અનગાહ અને ઉંચાઈમા બરાબર છે, તેવી ગીતે હિમચલ અને ગિખનિ મહાહિમચલ અને રૂકિમ નિયત અને નીલનાભ પણ મમાન છે

માતકીખડ અને પુષ્કર્ગર્ગના ત્યાં નાના મેરૂપર્વતો મોટા મેરૂપર્વત જગ્તા ઉંચાઈમા ૧૫ હજાર યોજન ઓઝ છે એટલે ૮૫ હજાર યોજન ઉંચા છે પૃથ્વીતલમા જમા યોજન ઓઝ એટલે ૬૬૦૦ યોજન વિસ્તાર છે તેનો પ્રથમ કાડ મહામેરૂ તુલ્ય ૧૦૦૦ યોજન છે બીજો કાડ માત હજાર યોજન હીન એટલે ૫૬૦૦૦ યોજન છે અને ત્રીજો કાડ આઠ હજાર યોજન હીન એટલે ૨૮૦૦૦ યોજન ઉંચા છે ભદ્રગાગ અને નદન વન મહામદન (મેરૂ) તુલ્ય છે ત્યાંની પપા હજાર યોજને જામનગ વન પાચમે યોજનના વિસ્તારવાળું છે ત્યાંની ૨૮ હજાર યોજને ૪૬/ યોજનના વિસ્તારવાળું પાડક વન છે ઉપરનો વિષ્ણુભ તથા અનગાહ મહામદન તુલ્ય છે ચૂવિકા પણ મહામદનની ચૂવિકા જેની છે

વિષ્કભ કૃતિને દશગુણા કઠી તેનું મૂળ (વર્ગમૂળ) આવે તે
વૃત્ત પરિરૂપ (પરિધિ-પરિઘ-પેનવો) થાય છે

તે વૃત્ત પરિરૂપ (પરિધિ) ને વિષ્કભના ચોથા ભાગવડે
ગુણવાધી ગણિત (ગણિતપદ-ચેત્રદશ) થાય છે વિષ્કભની ઈ-
ચ્છિત અવગાહ (જે મેનની જ્યા-જ્યા ' કાઢવી હોય તે ક્ષેત્રના
છેડા મુધીની મૂળથી માડીને અવગાહ એટલે જ બુદ્ધીપની દક્ષિણ
જગતીથી ક્ષેત્રના ઉત્તર છેડા મુધીની અવગાહ) અને ઊનાવગાહ
(જ બુદ્ધીપના આખા વિષ્કભમાથી ઈચ્છિત અવગાહ બાં કરેલ
તે) ના ગુણાકારને વાડે ગુણી તેનું મૂળ કાઢનાથી જ્યા આવે
જ્યા-જ્યા-નું પ્રત્યક્ષ એ પર્યાય નામ છે

જ્યા અને જ બુદ્ધીપના વિષ્કભના નર્ગના નિશ્ચેન (માડી
રકમમાથી નાની બાં કરવી તે) કઠી તેનું મૂળ આવે તે વિષ્ક-
ભમાથી બાં કરી મેન રહે તેનું અર્ધ કરતું તે ૫૫ (બાલાનું
માપ) જાણવું

ઈતુ (અવગાહના) ના વર્ગને ૯ ગુણો કઠી તેમા જનાનો નર્ગ
ઉમેરી તેનું મૂળ આવે તે ૫૫ પૃષ્ઠ (૫૫ માપ) જનાના નર્ગના
ચોથા ભાગવડે કઠીને મુક્ત જે હયુનો નર્ગ, તેને ૫૫વડે ભાગવાથી
વારવા ક્ષેત્રનો વિષ્કભ આવે ઉત્તર ક્ષેત્રના ૫૫ કાષ્ઠમાથી નિશ્ચેન
ક્ષેત્રનું ૫૫ કાષ્ઠ બાં કરી મેન રહે, તેનું અર્ધ કરતા આવે, તે
બાહુ (બાહુ) જાણવી

આ કન્દુરૂપ ઉપાયવડે સર્વ ક્ષેત્ર અને પરિતોની લખાઈ,
પહોળાઈ, જ્યા, ૫૫ ૫૫ કાષ્ઠ નારેના પ્રમલો જાણી લેના

૧૨ દ્વિર્ધાતકીચરણે ।

તે મેન તથા પરિતો માત્રીખડમા બમણા છે

જેટલા મેડુ, ક્ષેત્ર અને પર્વતો જળદ્વીપમાં છે તેથી બમણા -
 શ્રાતકીખડમાં ઉત્તર દક્ષિણ લાખા બે ઈંચકો પર્વતવડે વહે આવેલા
 છે એટલે પૂર્વ પશ્ચિમના બંને લાગમા જળદ્વીપની પેઠે ક્ષેત્ર
 પર્વતની વહે ચણી છે પર્વતો પૈડાના આરા તુલ્ય અને ક્ષેત્રો આ-
 રાના વિવરતુલ્ય આકારે છે અર્થાત્ પર્વતની પહોળાઈ મર્વત
 મરખી છે અને ક્ષેત્રની પહોળાઈ અનુક્રમે વધતી છે

૧૩ પુષ્કરાર્થે ચ ।

પુષ્કરાર્થે દ્વીપમા પણ ક્ષેત્રો તથા પર્વતો શ્રાતકીખડની જે-
 ટલા છે શ્રાતકીખડમાં મેડુ ડિંકાર પર્વત, ક્ષેત્ર અને વર્ષા
 પર્વતો જેટલા અને જેવી રીતે છે તેટલા અને તેના આકારે અહીં
 પણ જાણવા

પુષ્કરાર્થે દ્વીપને છોડે ઉત્તમ કિંચા જેનો મુનર્જીમય માતૃપોત્ત-
 પર્વત મનુષ્ય લોકને ઘેરીને ગાળાકારે રહેલો છે તે ૧૭૨૧ ચોજન
 હિંચો છે આરમે ત્રીજા ચોજન અને એક ગાઉ જમીનમાં અવ-
 ગાહી રહેલ છે તેનો વિસ્તાર નીચે ૧૦૨૨ ચોજનનો, મધ્યે ૭૨૩
 ચોજનનો અને ટોચે ૪૨૪ ચોજનનો છે શિંહુનિપધામાર એટલે
 શિંહુ બેઠેલો હોય તેના આકારે આ પર્વત છે આ કિંચારૂપ પર્વ-
 તની અદર આવેલ અઢીદ્વીપ મનુષ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે, કેમકે
 મનુષ્યોના જન્મ મરણ ત્યાજ વાય છે, બીજે થતા નથી

૧૪ પ્રાગ્માનુષોત્તરાન્મનુષ્યા ।

માતૃપોત્તર પર્વતની પૂર્વે (પદ અતર્દ્વીપ અને પાત્રીશા-
 નામક્ષેત્રમાં) મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે

૧ દેવકુર અને ઉત્તરકુરની મણ્વરી મદાવિટલ ક્ષેત્રમાં ભેગી મણ્વ-
 દોવાથી ૩૫ ક્ષેત્ર માપ

વિંકલ કૃતિને જાણુપણ કરી તેનું મૂળ (વર્ગમૂળ) આવે તે
વૃત્ત પરિક્ષેપ (પરિવિ-પન્ધિ-ધેરાવો) થાય છે

તે વૃત્ત પરિક્ષેપ (પરિવિ) ને વિંકલના થોડા ભાગરૂં
ગુણવાધી ગણિત (ગણિતપ-ક્ષેત્રજ્ઞ) થાય છે વિંકલની ઈ-
ધિત અનગાહ (જે મેનની બ્યા-‘ છના ’ કાઢવી હોય તે ક્ષેત્રના
છેડા મુધીની મૂળથી માડીને અનગાહ એવે જ બૂદ્ધીપની દક્ષિણ
જગતીથી ક્ષેત્રના ઉત્તર છેડા મુધીની અનગાહ) અને ઊનાવગાહ
(જ બૂદ્ધીપના આખા વિંકલમાથી ઈધિત અનગાહ બાદ કરેલ
તે) ના ગુણકાને ચારે ગુણી તેનું મૂળ કાઢવાથી બ્યા આવે
બ્યા-છના-વનુ પ્રત્ય આ એ પર્યાય નામ છે

છવા અને જ બૂદ્ધીપના વિંકલના ગોળા પરિક્ષેપ (મોટી
રકમમાથી નાની બા કરવી તે) કરી તેનું મૂળ આવે તે વિંક-
લમાથી બા કરી ગેય રહે તેનું અર્ધ કરુ તે ધનુ (બાજનુ
માય) બાજનું

ઈંડુ (અનગાહના) ના વર્ગને ઇ ગુણ કરી તેમા છનાનો નર્ગ
ઉમેરી તેનું મૂળ આવે તે નુ પૃષ્ઠ (નુ કાષ) છનાના નર્ગના
થોડા ભાગરૂં કરીને યુક્ત જે ગુનો નર્ગ, તેને ગુરૂડે ભાગવાથી
વાળ્યા ક્ષેત્રનો વિંકલ આને ઉત્તર ક્ષેત્રના નુ કાષમાથી નમિજ
ક્ષેત્રનું નુ કાષ બા કરી ગેય રહે, તેનું અર્ધ કરતા આવે, તે
બાહુ (બાહુ) બાજવી

આ કરવારૂં ઉપાયરૂં નર્ગ ક્ષેત્ર અને પરિતોની સબા,
પહોળા, બ્યા, ઈંડુ, વનુ કાષ ન રેતા પ્રમણ બાણી લેના

૧૨ દ્વિર્ધાતકીચરણે ।

■ મેન તથા પરિતો માત્રીખડમા બમણા ■

જેટલા મેડુ ક્ષેત્ર અને પર્વતો જળદ્વીપમા છે તેથી બમણા -
 ચાતકીખડમા ઉત્તર દક્ષિણ લાખા બે ઈંચુકો પર્વતવડે વહે ચાલેલા
 છે એટલે પૂર્વ પશ્ચિમના બંને લાગમા જળદ્વીપની પેઠે ક્ષેત્ર
 પર્વતની વહે ચણી છે પર્વતો પૈડાના આરા તુલ્ય અને ક્ષેત્રો આ-
 રાના વિવરતુલ્ય આકારે છે અર્થાત્ પર્વતની પહોળાઈ મર્વત
 મરખી છે અને ક્ષેત્રની પહોળાઈ અનુક્રમે વધતી છે

૧૩ પુષ્કરાર્થે ચ ।

પુષ્કરાર્થે દ્વીપમા પણ ક્ષેત્રો તથા પર્વતો ચાતકીખડની જે-
 ટલા છે ચાતકીખડમા મેડુ ઈંચુકાર પર્વત, ક્ષેત્ર અને વર્ષધર
 પર્વતો જેટલા અને જેવી રીતે છે તેટલા અને તેના આકારે અહીં
 પણ જણના

પુષ્કરાર્થે દ્વીપને છેડે ઉત્તમ કિનારે જેવો મુનર્જુમય માતુષોત્તર
 પર્વત મનુષ્ય લોકને ઘેરીને ગાળાકારે રહેલો છે તે ૧૭૨૧ ચોજન
 ઊંચો છે ચારસે ત્રીસ ચોજન અને એક ગાઉ જમીનમા અવ-
 ગાહી રહેલ છે તેનો વિસ્તાર નીચે ૧૦૨૨ ચોજનનો, મધ્યે ૭૨૩
 ચોજનનો અને ટોચે ૪૨૪ ચોજનનો છે સિંહુનિપધાગર એટલે
 સિંહુ બેઠેલો હોય તેના આકારે આ પર્વત છે આ કિશોરપ પર્વ-
 તની અદર આવેલ અલીદ્વીપ મનુષ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે, કેમકે
 મનુષ્યોના જન્મ મરણ ત્યાજ વાય છે, બીજે થતા નથી

૧૪ પ્રાગ્માનુપોત્તરાન્મનુષ્યા ।

માતુષોત્તર પર્વતની પૂર્વે (પદ અતર્દ્વીપ અને પાત્રીગા-
 નાસક્ષેત્રમા) મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે

૧ દેવકુર અને ઉત્તરકુરની ગણતરી મહાવિરોહ ક્ષેત્રમા ભેગી ગણે-
 હોવાથી ૩૫ ક્ષેત્ર થાય

૧૫ આર્યા મિલરાશ્ચ ।

આર્યા અને મેલેન્દ્ર એમ બે પ્રકારના મનુષ્યો હોય ॥

ભરતાદિ ક્ષેત્રમા સાડી પચ્ચીસ દેગોમા આર્યો ઉત્પન્ન થાય છે અને મેલેન્દ્રા બીજા દેગોમા ઉત્પન્ન થાય છે

૧૬ ભરતૈરાવતવિદેહા કર્મભૂમયોઽન્યત્ર દેવકુરુત્તરકુ- રુમ્ય ।

દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુને મૂકી દરને ભરત, ઐનારત અને મહા-
વિદેહ એ કર્મભૂમિઓ છે સાત ક્ષેત્ર પ્રથમ ગાયા છે તેથી મહા-
વિદેહમા દેવકુરુ ઉત્તરકુરુનો સમાવેશ થાય છે મારે અહીં તે બેને
ગૂંડા પાડ્યા છે

૧૭ નૃસ્થિતી પરાપરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુહર્તે ।

મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ મિથિતિ ત્રણ પદ્યોપમની અને જઘન્ય સ્થિતિ
અ તર્મુહર્તની ॥

૧૮ તિર્યગ્યોનીનાં ચ ।

તિર્યગ્ યોનિથી ઉત્પન્ન થયેના (તિર્યચો) ની પણ ઉત્કૃષ્ટ
મિથિતિ ત્રણ પદ્યોપમની અને જઘન્ય સ્થિતિ અ તર્મુહર્તની છે

પૃથ્વીકાયની ૨૨ હજાર વર્ષની, અપ્-નયની સાત હજાર
વર્ષની, તેજકાયની ૪૫ દિવસની, વાહિકાયની ત્રણ હજાર વર્ષની
અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
જાણી બેઘડિયની બાર વર્ષ, તેઘડિયની ૪૮ દિવસ અને ચો-

નિંદિપની ૯ માસ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ગર્ભજ મત્સ્ય, ઉરપન્નિમર્ષ અને ભુજપરિમર્ષની પૂર્વ ક્રોડિ વર્તની, ગર્ભજ પક્ષીઓની પદ્યો પમનો અમંજ્યાતમો ભાગ અને ગર્ભજ ચતુષ્પદની ત્રાસુ પદ્યો-પમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે સમૂર્દિજમ મત્સ્યની પૂર્વ ક્રોડિ, સમૂર્દિજમ ઉરપન્નિમર્ષ, ભુજપન્નિમર્ષ, પક્ષી અને ચતુષ્પદની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૫૩૦૦૦—૪૦૦૦૦—૭૪૦૦૦—૮૪૦૦૦ વર્ષની અનુક્રમે જાણવી સર્વની જ્યન્ય સ્થિતિ અતર્ક્યહૂત દેાય

॥ અથ ચતુર્થોઽધ્યાય ॥

૧ દેવાશ્ચતુર્નિકાયા ।

દેવતાઓ ચા. નિકાયનાળા છે

૨ તૃતીય પીતલેણ્ય ।

ત્રીજી નિકાય (જ્યોતિષક) ના દેવતાઓ તેજેલેશ્યાનાળા હોય છે

૩ દશાષ્ટપચ્ચદ્વાદશવિકલ્પા. કલ્પોપપન્નપર્યન્તાઃ ।

તેઓ અનુક્રમે કુટિપોષપત (સ્વામિ એનક આદિ મર્યાદા નાળા-
ઈન્દ્ર મામાનિકા બે નાળા) પર્યાંત દશ, આઠ, પાંચ અને બે
બેદોનાળા છે

એવે ભનનપતિના દશ બેદ, વ્યતન્ના આઠ બે, જ્યોતિ
ના પાંચ બે અને વેમાનિકના બે બેદ છે

૪ ઇન્દ્રસામાનિકત્રાયર્થિશપારિવદાત્મરક્ષલોકપા લાનીકપ્રકીર્ણકાભિયોગ્યકિલ્વપિકાશ્વૈકશ ।

પૂર્વોક્ત નિમયોમા પ્રત્યેકના ૧ ઇન્દ્ર, ૨ સામાનિક (અમાત્ય,
પિતા, ગુરુ, ઉપાધ્યય નગેરેની સાથે ઇન્દ્ર સમાન ઠકુરાઈનાળા), ૩
ત્રાયર્થિશ (ગુરુસ્થાનીય-મંત્રિ પુરોહિત જેના), ૪ પારિવદ (સ-
ભામા બેસનાનાળા), ૫ આત્મરક્ષક (અગરક્ષક), ૬ લોકપાળ
(કોટપાળ વગેરે પોલીસ જેના), ૭ અનીક (સેના અને અનોકા-
પિપતિ એવે સે યના ઉપરી), ૮ પ્રકીર્ણક (પ્રજા-પુરજન મારક),
૯ આભિરોગ્ય (ચાકર) અને ૧૦ કિલ્લિમનિક (નીચ તે ચાકાય
પ્રાય) એ દશ નશ બે હોય છે

૫ ત્રાયર્થિશલોકપાલવર્જ્યા વ્યન્નરજ્યોતિશ્ચા ।

વ્યતર અને જ્યોતિશ્ચ નિમય ત્રાયર્થિશ અને લોકપાળ ૫
જિત છે (તે જાતિમા ત્રાયર્થિશ અને લોકપાળ નથી)

૬ પૂર્વયોર્દ્ધિન્દ્રા ।

પૂર્વની બે નિમયોમા એવે ભનનપતિ અને વ્યતરમા
બે બે ઇન્દ્રો છે

તે આ પ્રમાણે-ભનનપતિને વિષે અમુરકુમારના ચમન અને

અભિ, નાગકુમારના નરહ અને ભૂતાન, વિદ્યુત્કુમારના હરિ અને હરિસહ, મુખકુમારના વેલ્લેન અને વેલ્લેલી, અગ્નિકુમારના અગ્નિશિખ અને અગ્નિમાલુન, વાયુકુમારના વેલ્લેન અને પ્રલગ્ન, સ્તનિતકુમારના મુઘોપ અને મહામુઘોપ, ઉનાકુમારના જલકાત અને જલપ્રલ, ક્રીપકુમારના પૂર્ણ અને અનશિષ્ટ, દિક્કુમારના અભિત અને અભિતવાહન વ્યતન્ને વિષે-કિન્નરના કિન્નર અને કિંપુરૂપ, કિંપુરૂપના સત્પુરૂપ અને મહાપુરૂપ, મહોગ્નના અતિમાય અને મહા-માય, ગર્વના ગીતરતિ અને ગીતયશ, યક્ષના પૂર્ણલદ્ર અને માણિલદ્ર, ગક્ષસના લીમ અને મહાલીમ, ભૂતના પ્રતિરૂપ અને અતિરૂપ, પિગ્નાયના કાળ અને મહાકાળ જ્યોતિષ્કના સૂર્ય અને ચંદ્ર વેમાનિકમા કટપોપપન્નને વિષે દેવલોગના નામ પ્રમાણે ઇન્દ્રના નામ જાણના અને કટપાતીતમા ઇન્દ્રાણિ નથી, શર્વે વ્યતન્ન છે

૭ પીતાન્તલેશ્યા. ।

પ્રથમની બે નિકાયોમા (ભનનપતિ ને વ્યતન્ના) તેજે મુધી ચાલ (કૃષ્ણા, નીલ, કાપાત, તેજે) લેખ્યા હોય છે

૮ કાયપ્રવીચારા યા ઐશાનાત્ ।

ઈરાન દેવલોઃ પર્યં તના દેવો ડાયમેવી (શરીન્વડે મેથુન ક્રિયા કરનારાઓ) છે

૯ શેપા સ્પર્શરૂપશબ્દમન પ્રવીચારા દ્વયોર્દ્વયોઃ ।

બ્રાહ્મીના બેબે કટપના દેવો અનુક્રમે સ્પર્શસેવી (સ્પર્શ-નડે નિપયસેનન કરનારાઓ), રૂપસેવી, શબ્દસેવી, અને મનસેવી છે

૧ નવમા દશમાનો મળાને એક અને ૧૧-૧૨ માનો મળા એક ઇન્દ્ર હોવાથી તે ચારની બેમા મણુત્રો કરી છે આગળ ઉપર બે બેને દિવચનથી એકમા લેશે. (જુઓ સૂત્ર ૨૦)

મનમા સમાસ કર્યો નથી અને ચંદ્ર ક્રાંતિ મૂલ્ય પહેલા લીધે છે તે ઉપરથી એ સચવાય છે કે—મૂલ્યાદિના યથાક્રમે જ્યોતિષકે-
હેવો ઉચે નહોતાં કે એટલે—

સમભૂતવા પૃથ્વીથી ૮૦૦ યોજને મૂલ્ય, ત્યાંથી ૮૦ યોજને ચંદ્ર, ત્યાંથી ૨૦ યોજને પ્રકીર્ણક તાન છે. અહીં અને તારા અને યમિત ગતિનાળા હોનાથી ચંદ્ર મૂલ્યની ઉપર અને નીચે ચાલે છે તે જ્યોતિષકના મુકુટોને નિષે મન્ત્ર અને મુકુટને ઢાકે એના તેજના મહા પાતપોતાના આધારનાળા હોય છે.

૧૪ મેરુપ્રદક્ષિણાનિત્યગતયો નૃલોકે ।

મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા કરતા ગતિ કરનારા જ્યોતિષકે હવે મનુષ્ય લોકમાં છે.

મેરુપર્વતથી અધ્યારગે ને એમ્વીગ યોજન ચારે બાજુ દુર મેરુને પ્રદક્ષિણા કરતા જ્યોતિષકે હવે ભમે છે જ મૂલ્લીપમા બે સૂર્ય, લગભગમુદ્રમા ચાર, પાતળીખડમા માન, ઢાલો સંમુદ્રમા બહેતા-
ળીગ અને પુષ્કરાર્દ્ધીપમા બહેતો એમ સર્વ મળી ૧૩૨ સૂર્ય મનુષ્ય લોકમાં છે. ચંદ્રો પણ સૂર્યની પેઠે ૧૩૨ કે એટલે ચંદ્રનો પરિવાર ૨૮ નક્ષત્ર, ૮૮ નહ અને ૬૬૬૭૫ કાડામેડિ તાન છે (એટલે જ્યાં જોવા ચંદ્ર હોય તેને ઉપરોક્ત નક્ષત્રાદિની સખ્યા એ ગુણતા તે કોઈની સમસ્ત નક્ષત્રાની સખ્યા આવે) સૂર્ય ચંદ્ર, અહીં અને નક્ષત્રો તિર્થગૂનાકમાં છે અને પ્રકીર્ણક તારા-
ઉર્ધ્વલોકમાં છે. સૂર્યમહાનો નિષ્કલ સૂર્ય યોજન, ચંદ્રમહાનો પૂર્ણ યોજન અહીં બે ગાઉ, નક્ષત્રનો એ ગાઉ અને તારાઓનો અર્ધ ગાઉ છે. સાથી નાના તાનઓનો નિષ્કલ પાચગે મનુષ્ય

* તારાઓ સમભૂતવા પૃથ્વીથી ૬૦૦ યોજન ઉંચા હોવાથી તે-
વિમાનો તિર્થગ લોકના ઉપર ઉર્ધ્વલોકમાં આવે

વિષ્કલ જગતા ઉચાઈ અર્ધી મમજવી આ સર્વ સૂર્યાદિતુ
 ન કહ્યું, તે મનુષ્ય લોકને વિષે રહેલા ચન્દ્રચોતિષ્કલ સમજવું,
 લીલીપની બાહેન્દ્રેલા સ્થિર ચોતિષ્કલ માન તો પૂર્વેક્ષી
 િષ્કલ તથા ઉચાઈના અર્ધાંશને બાહુવુ - મનુષ્યલોકમા રહેલા
 ચોતિષ્કલ વિમાનો લોકસ્થિતિનડે નિરત જતિનાળા છે તોપણ
 દ્વિવિગેપને માટે અને આલિયોગિક નામકર્મના ઉદયથી નિર-
 ત જતિમા આનંદ માનનાળ દેવતાઓ તે વિમાનોને વહન કહે છે
 દેવો પૂર્વ દિશાએ સિંહને રૂપે, દક્ષિણે હાથીને રૂપે, પશ્ચિમે
 રાજાને રૂપે અને ઉત્તરે ઘોડાને રૂપે હોય છે

૧૫ તત્કૃત કાલવિભાગ. ।

તેઓએ ત્રણ (રાત્રિ દિન વગેરે) વિભાગ કહેલ છે

૧૬ બહિરવસ્થિતા ।

મનુષ્યલોકની બાહેન્દ્રેલા ચોતિષ્કલ અનસ્થિત હોય છે

૧૭ વૈમાનિકા ।

વૈમાનિક દેવોનો હવે અનિકાર કહે છે વિમાનોને વિષે ઉ-
 પજ થાય તે વૈમાનિક

૧૮ કલ્પોપપન્નાઃ કલ્પાતીતાશ્ચ ।

કલ્પોપપન્ન અને કલ્પાતીત (ઈન્દ્રાદિની મર્યાદારહિત-અહ-
 મિત્ર) એ એ બેદનાળા વૈમાનિક દેવો છે

૧૯ ઉપર્યુપરિ ।

તે વૈમાનિક દેવ એક એકની ઉપર ઉપર (ચક્રતા ચક્રતા)
 રહેલા છે

૨૦ સૌધર્મેશાનસાનત્કુમારમાહેન્દ્રબ્રહ્મલોકલાન્ત-
કમહાશુકસહસ્રારેષ્વાનતપ્રાણતયોરારણાચ્યુ-
તયોર્નવસુ પ્રેવેયકેપુ વિજયવૈજયન્તજયન્તાપ
રાજિતેપુ સર્વાર્થસિદ્ધે ચ ।

સૌધર્મ, ઇશાન, સાનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક,
મહાશુક અને સહસ્રારને વિષે, આનત પ્રાણતને વિષે, આરણ
અચ્યુતને વિષે, નવ પ્રેવેય-ને વિષે, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અને
અપરાજિતને વિષે તથા મર્નાર્થસિદ્ધિને વિષે પ્રેમાનિષ્ઠેતો હોય ૩

મુનર્મા નામની ઇદ્રની સભા છ જેમા તે સૌધર્મ કટપ, ઇશાન
ઇદ્રતુ નિનામધ્યાન તે એશાનકટપ, એ ગીતે ઇદ્રના નિનાસયોગ્ય
સાર્થક નામનાળા કટપો જાણના લોકરૂપ પુરની ત્રીના (૩૫)
ને આવતે જહેવા આવના ત્રીવાના આલરવાલૂત પ્રેયક જાપના
આપ્રાદીમા થનાના નિમ્નહેતુને જેણે છત્યા તે વિજય, વૈજયન્ત
અને જયન્ત જેણે જાપના નિમ્નહેતુરડે પરાજય નહિ પામેવા તે
અપરાજિત. સર્પાર્થ ઉ થના અર્થમા સિદ્ધિ વધેવા તે સર્વાર્થસિદ્ધિ

૨૧ સ્થિતિપ્રભાવસુલ્લધુતિલેગ્યાવિશુદ્ધીન્દ્રિયાવધિ
વિપયતોઽધિકા ।

તેઓમા પૂર્વ પૂર્વના દેવતાની અપેક્ષાએ ઉપર ઉપરના દેવ-
તાઓ સ્થિતિ (આયુષ્ય), પ્રભાવ, મુખ, કાન્તિ, લેશ્યા, વિશુદ્ધિ,
ઇન્દ્રિયપટ્ટતા અને અનિષ્ણાનના નિયમા અધિઃ અધિઃ હોય છ

૨૨ ગતિશરીરપરિગ્રહાભિમાનતો હીના ।

ગતિ, શરીરપ્રમાણ, પરિવહસ્થાન, (પરિવાર વિગેરે) અને અભિમાનરૂઝે કરીને પૂર્વે કૃત્તા ઉપરના દેવતાઓ ઓઠા ઓઠા છે

બે માગરોપમના જઘન્ય આયુષ્યવાળા દેવોની ગતિ (ગમન) સાતમી નરક મુઘી હોય અને તિર્થો અસખ્યાત હજાર કોડા-કોડી યોજન હોય તેથી આગળની જઘન્ય સ્થિતિનાળા દેવો એક એક ઓછી નરકભૂમિ મુઘી જઈ ગઈ ગમનશક્તિ છે છતાં ત્રીજી નરકથી આગળ કોઈ દેવતા ગયા નથી તેમ જો પપ્પ નહિ સૌ-ધર્મ અને ઐશાન કટપના દેવોના ગગીની ઉંચાઈ માત્ર હાથની છે સાનકુમાર અને માહેકની છ હાથ, બ્રહ્મલોક તથા લાનકની પાંચ હાથ, મહાશુક અને સહસ્રારની ચાર હાથ, આનતાદિ ચારની ત્રણ હાથ, ત્રેયકની બે હાથ અને અનુત્તર વિમાનવામી દેવની શરીરની ઉંચાઈ એક હાથ છે

૨૩ પીતપદ્મશુક્લેશ્યા દ્વિત્રિશેપેપુ ।

તેનો, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યા બે કટપના, ત્રણ કટપના અને ઓછીના દેવોને ત્રિપે અનુષ્ટમે જાણવી એટલે પહેલા બે કટપના તેજોલેશ્યા, પછી ત્રણ કટપના પદ્મલેશ્યા અને સાતમી માડીને સર્વાર્થસિદ્ધ પર્યંત શુક્લલેશ્યા હોય છે

૨૪ પ્રાગ્રૈવેયકેભ્યઃ કલ્પા ।

ઐવેયકની પૂર્વે કલ્પા છે (ઇન્દ્રાદિક બેદનાનાળા દેવલોકો છે)

અહીં કોઈ તાકા જો છે કે શુ સર્વ દેવતાઓ સમ્યગ્ દષ્ટિ હોય છે કે તેઓ તીર્થ કરેના જન્માદિ વખતે આનંદ પામે છે ? તેનો ઉત્તર આપે છે કે—અર્વ દેવતા સમ્યગ્ દષ્ટિ હોતા નથી પરંતુ જે સમ્યગ્ દષ્ટિ હોય છે તેઓ સદ્ધર્મના બહુમાનથી અત્યંત આનંદ પામે છે અને જન્માદિના મહોત્સવમાં જાય છે મિથ્યાદષ્ટિ

૨૬ સ્થિતિ . ।

હવે મિથિતિ ઝહીએ છીએ

૩૦ ભવનેપુ દક્ષિણાર્ધાધિપતીના પલ્યોપમમધ્યર્ધમ્ ।

ભવનેપુ રિષે દક્ષિણાર્ધના અધિપતિની દેહ પલ્યોપમની સ્થિતિ જાણવી, ધ્રુવીની મિથિતિ ઝહી તેથી ઉપલક્ષણથી તેના વિ-
માનનાસી મર્વ દેવોની જાણવી

૩૧ ગેપાણા પાદોને ।

પાદોના એટલે ઉત્તરાર્ધ અધિપતિની સ્થિતિ પેાણાએ પલ્યો-
પમની છે

૩૨ અસુરન્દ્રયો સાગરોપમમધિકં ચ ।

અસુરકુમારના દક્ષિણાર્ધાધિપતિની સાગરોપમ અને ઉત્તર-
ાર્ધાધિપતિની સાગરોપમથી કાર્તિક અગ્નિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે

૩૩ સૌધર્માદિપુ યથાક્રમમ્ ।

સૌધર્માદિને રિષે અનુક્રમે મિથિતિ કહે છે

૩૪ સાગરોપમે ।

સૌધર્મ કલ્પના દેવોની એ સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ મિથિતિ જાણવી

૩૫ અધિકે ચ ।

ધર્માન કલ્પના દેવોની એ સાગરોપમથી અગ્નિ ઉત્કૃષ્ટ મિથિતિ
જાણવી

૩૬ સત્ત સાનત્કુમારે ।

પણ મનરજન માટે અને ઇંદની અનુવૃત્તિએ જાય છે અને પર-
સ્પરના મેળાપથી હું મેગની પ્રવૃત્તિને લીધે આનંદ પામે છે લોકા-
ન્તિક દેવો ખવા નિશુદ્ધ ભાવનાળા હોય છે તેઓ સદ્ધર્મના અહુ-
માનથી અને સમારદુષ્ટથી પીડિત જીવોની દયાનાડે 'અહુ'તોના
જન્માદિને નિષે નિષેષે આનંદ પામે છે અને દીક્ષા લેવાનો સક-
દ્યક્રવવાળા પૂજ્ય તીર્થ દરેની મમીપ જઈને પ્રસન્નચિત્તથી સ્તુતિ
કરે છે અને તીર્થ પ્રવર્તાવના વિનંતિ કરે છે

૨૫ બ્રહ્મલોકાલયા લોકાન્તિકા ।

લોકાન્તિક દેવો બ્રહ્મલોકમા જોનારા છે

૨૬ સારસ્વતાદિત્યવહ્ન્યરુણગર્દતોયતુપિતાવ્યાધા-
ધમરુત (ચરિષ્ટાશ્ચ) ।

૧ સારસ્વત, ૨ આલિય ૩ વહ્નિ, ૪ અરુણ, ૫ ગર્દતોય,
૬ તુપિત, ૭ અવ્યાધાન અને ૮ મરુત એ આઠ બેદ લોકાન્તિકો
છે (ઇગ્નાન ખુલાવી માડીને પ્રત્યે દિશામા એ એક અનુક્રમે છે)
' ચરિષ્ટ પછ નવમા લોકાન્તિક છે '

૨૭ વિજયાદિપુ દ્વિચરમા ।

વિજયાદિ નાન અનુત્તરવિમાનવાસી દેવો દ્વિચરમ ભવનાળા
છે એટલે અનુત્તરવિમાનથી ચાલી મનુષ્ય વડે રૂરી અનુત્તરમા
આવી, મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થાય સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનવાસી એકાન-
તારી જાણના

૨૮ ઔપપાતિકમનુષ્યેભ્ય શેષાસ્તિર્યગ્યોનયઃ ।

ઉપપાત થોનિનાળા (દેવતા ને નારડી) અને મનુષ્ય સિવાય
બાકીના તિર્થગુ થોનિનાળા જીવો (તિર્થ થો) જાણના

૨૯ સ્થિતિઃ ।

હવે સ્થિતિ કહીએ છીએ

૩૦ ભવનેપુ દક્ષિણાર્ધાધિપતીનાં પલ્યોપમમધ્યર્ધમ્ ।

ભવનેપુ નિષે દક્ષિણાર્ધના અધિપતિની કાઠ પલ્યોપમની સ્થિતિ જાણવી, ધ્રુવની સ્થિતિ કહી તેથી ઉપસક્ષણથી તેના વિભાનવાસી મર્ધ દેવોની જાણવી

૩૧ શેષાણાં પાદોને ।

પાદોનાં એટલે ઉત્તરનાં અધિપતિની સ્થિતિ શેષાણે પલ્યોપમની છે

૩૨ અસુરન્દ્રયો સાગરોપમમધિકં ચ ।

અસુરન્દ્રમારના દક્ષિણાર્ધાધિપતિની સાગરોપમ અને ઉત્તરાર્ધાધિપતિની સાગરોપમથી કાર્ક અરિક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે

૩૩ સૌધર્માદિપુ યથાક્રમમ્ ।

સૌધર્માદિને નિષે અનુક્રમે સ્થિતિ કહે છે

૩૪ સાગરોપમે ।

સૌધર્મ કલ્પના દેવોની જે સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી

૩૫ અધિકે ચ ।

ધ્રુવન કલ્પના દેવોની જે સાગરોપમથી અરિક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી

૩૬ સત્ત સાનત્કુમારે ।

સનાતકુમાર કૃષ્ણને વિષે માત્ર માગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે

૩૭ વિશેષત્રિસસદશૈકાદશત્રયોદશપચ્ચદશભિરધિકાનિ ચ ।

પૂર્વોક્ત સાત સાગરોપમ માથે વિગેરથી માડીને અનુક્રમે જાણવી, તે આ પ્રમાણે—માહે કે સાત સાગરોપમથી વિગેર, બ્રહ્મનોકે ૬૩, હાન્તકે ચો ; મહાશુકે મત્તન, સહુમારે અઠાર, આનત પ્રાણતે ત્રીશ અને આરપા અન્યુતે આવીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી

૩૮ આરણાચ્યુતાદૂર્ધ્વમેકૈકેન નવસુ ઐવેયકેષુ વિજયાદિષુ સર્વાર્થસિદ્ધે ચ ।

આરપા અન્યુતથી ઉપન નવ ઐવેયક અને વિજયાદિ ચાર અનુતન અને સર્વાર્થસિદ્ધિને વિષે એક એક સાગરોપમ નારે સ્થિતિ જાણવી

એકે પદોવાથી નવમા ત્રેતેયક નુધી ૨૩ થી ૩૨ સાગરોપમ, વિજયાદિ ચાર અનુતરની બીજી સાગરોપમ અને સર્વાર્થસિદ્ધિની તેત્રીશ સાગરોપમનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી

૩૯ અપરા પલ્યોપમમધિક ચ ।

હવે સોડર્માદિને વિષે જવન્ય સ્થિતિ અનુક્રમે કહે છે સોડર્માને વિષે પદ્યોપમ અને ઈશાનને વિષે અધિક પદ્યોપમ જવન્ય સ્થિતિ જાણવી

૪૦ સાગરોપમે ।

માત્રકુમારની જવન્ય સ્થિતિ સાગરોપમની જાણવી

૪૧ અધિકે ચ ।

માહેન્દ્રે બે સાગેપમ અગ્નિઃ જાણવી

૪૨ પરત્વઃ પરત્વઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા ।

પૂર્વ પૂર્વ કદપની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે આગળ આગળના
કદપની જથ્થા સ્થિતિ જાણવી, અર્થાત્ મિદ્ધની જથ્થા સ્થિતિ નથી

૪૩ નારકાણાં ચ દ્વિતીયાદિષુ ।

નારકોની બીજી વગેરે નન્કને વિષે પૂર્વ પૂર્વની જે ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ તે આગળ આગળની જથ્થા સ્થિતિ જાણવી અનુક્રમે
૧-૩-૭-૧૦-૧૭-૨૭ સાગેપમ બીજીથી સાતમી મુડી જાણવી

૪૪ દશવર્ષસહસ્રાણિ પ્રથમાયામ્ ।

પ્રથમ નન્ક ભૂમિમા ૨૭ હજાર વર્ષની જથ્થા સ્થિતિ છે

૪૫ ભવનેષુ ચ ।

સવનપતિને વિષે પણ જથ્થા સ્થિતિ ૨૭ હજાર વર્ષની છે

૪૬ વ્યન્તરાણાં ચ ।

વ્યતન્દેવોની પણ જથ્થા સ્થિતિ ૨૭ હજાર વર્ષની છે

૪૭ પરા પલ્યોપમમ્ ।

વ્યતંગેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પદ્યોપમની છે

૪૮ જ્યોતિષ્કાણામધિકમ્ ।

જ્યોતિષ્ક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પદ્યોપમ અગ્નિઃ છે

૬ નિષ્ક્રિયાણિ ચ ।

એ પ્રોક્ત નણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ક્રિયારહિત) છે

૭ અસહ્યેયા પ્રદેશા ધર્માધર્મયો ।

ધર્માભિમાય અને અધર્માભિમાયના પ્રદેશો અસહ્ય છે

૮ જીવસ્ય ચ ।

એ- જીવના પ્રદેશ પણ અસહ્યતા છે

૯ આકાશસ્યાનન્તા ।

લોકાલોકના આકાશના પ્રદેશો અનન્તા છે પણ લોકાકાશના અસહ્ય પ્રદેશ છે

૧૦ સરયેયાસરયેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્ ।

પુદ્ગલોના પ્રદેશો સહ્ય, અસહ્ય અને અનન્તા હોય છે

૧૧ નાણો ।

પદ્માલોકના પ્રદેશો હોતા નથી

૧૨ લોકાકાશેઽવગાહઃ ।

લોકાકાશને વિષે અવગાહ હોય છે, એટલે સહેનાવાળા દ્રવ્યોની સ્થિતિ (ગહેવાપણ) લોકાકાશને વિષે થાય છે (અવગાહી દ્રવ્યોની સ્થિતિ લોકાકાશને વિષે છે)

૧૩ ધર્માધર્મયો કૃત્સ્ને ।

ધર્માભિમાય અને અધર્માભિમાયનો સમગ્ર લોકાકાશને વિષે અવગાહ છે

૧૪ એકપ્રદેશાદિપુ ભાજ્ય પુદ્ગલાનામ્ ।

પુદ્ગલોનો એકાદિ આકાશપ્રદેશને વિષે અનગાહ નિરૂપવા
જો છે કેટલાક એક પ્રદેશમા, કેટલાક બે પ્રદેશમા યાનત અથિત
મહાઅન્ય સમય લોકમા અનગાહી નહે છે અપ્રદેશ, મધ્યેયપ્ર-
દેશ, અસખ્યેયપ્રદેશ અને અનતપ્રદેશનાના જે પુદ્ગલ રક થો
છે તેનો આકાશના એકાદિ પ્રદેશમા અનગાહ ભાજ્ય છે (ભજ-
ના વાળો છે) એટલે કે—એક પગમાલ તો એક આકાશ પ્રદેશમાજ
રહે બે પગમાલવાળો રક ૨ એક પ્રદેશ અગર બે પ્રદેશમા નહે
ન્યહુક (ત્રા પગમાલનાળો રક ૩) એક, બે, અગર ત્રણ પ્રદેશ-
મા રહે ચતુરહુક એક, બે, ત્રણ અગર ચાર પ્રદેશમા રહે એ
પ્રમાણે ચતુરહુકથી માઠી મખ્યાતા અસખ્યાતા પ્રદેશવાળા એક-
થી માઠીને સખ્યાતા અસખ્યાતા પ્રદેશમા અવગાહ કરે અને
અનત પ્રદેશનાનાનો અવગાહ પણ એકથી માઠી અસખ્યાત પ્ર-
દેશમાજ હોય

૧૫ અસંખ્યેયભાગાદિપુ જીવાનામ્ ।

લોકાકાશના અસખ્યાતમા ભાગથી માઠીને મપૂર્ણ લોકાકાશ-
પ્રદેશમા હવેનો અવગાહ થાય છે

૧૬ પ્રદેશસહારવિસર્ગાભ્યાં પ્રતીપવત્ ।

દીપકના પ્રકાશની પેઠે હવેના પ્રદેશ મકોચ તથા વિ-
સ્તારનાના વચથી અસખ્યેય ભાગાન્નિમા અવગાહ વાય છે. જેમ
કે દીવો મોગા હોય છતાં તે નાના ગોખલા આદિમા લાકી રાખ્યો
હોય તો તેટલી જ્યામા પ્રકાશ જો છે અને મોટા મકાનના ગ-
ખ્યો હોય તો તે મકાનમા મર્જી ઠેકાણુ પ્રકાશિત નહે છે, તેમ જ-
વપ્રદેશનો સકોચ અને વિસ્તાર ધવાથી નાના અગર મોટા પાય

પ્રકારના શરીરસ્વચ્છને ર્મ, અર્મ, આકાશ, પુરુગવ અને જીવપ્રદેશસમુદાય અનગાહના વડે વ્યાપ્ત કરે છે. ર્મ, અર્મ, આકાશ અને જીવ અર્પી હોનાથી આહોમાહે પુરુગનોમા રહેતા વિશેષ આવતો નથી.

હવે ધર્માસ્તિકાયાદિના લક્ષણો કહે છે—

૧૭ ગતિસ્થિત્યુપગ્રહો ધર્માધર્મયોરુપકાર ।

ગતિ સહાયરૂપ પ્રયોજન ર્માસ્તિકાયાદિ અને સ્થિતિ સહાયરૂપ પ્રયોજન (ગુણ) અધર્માસ્તિકાયાદિ છે.

૧૮ આકાશસ્યાવગાહ ।

આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અનગાહ આપવાનું છે.

૧૯ શરીરવાદ્મન. પ્રાણાપાના પુદ્ગલાનામ્ ।

શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્ચ્વાસ) અને અપાન (નિચ્વાસ) એ પુદ્ગલોનું પ્રયોજન જીવને છે.

૨૦ સુખદુઃખજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ।

મુખ, દુઃખ જનિત અને મરણના કારણપણે પણ પુરુગનો જ થાય છે.

ઈન્દ્રિય સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ તે મુખનું કારણ, અનિષ્ટ સ્પર્શાદિની પ્રાપ્તિ તે દુઃખનું કારણ, વિધિપૂર્વક રનાન, આર્ચાદન, નિલેપન તથા ભોજનાદિ વડે આયુષ્યનું અનપનર્તન તે જનિતનું કારણ અને વિધિ સમ્પન્ન અગ્નિ વગેરે વડે આયુષ્યનું અપનર્તન તે મરણનું કારણ છે.

૨૧ પરસ્પરોપગ્રહો જીવાનામ્ ।

પરસ્પર દિતાહિતના ઉપદેશવડે સહાયક થનારુ જીવોનુ પ્ર-
યોગન છે

૨૨ વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય ।

વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વ અને અપરત્વ એ કાળનુ
કાર્ય છે

સર્વ પદાર્થોની કાળને આશ્રયી જે વૃત્તિ તે વર્તના જાણવી
અર્થાત્ પ્રથમ સમયાશ્રિત હ્રિપત્તિ, મિથિતિ તે વર્તના અનાદિ અને
આદિ એમ બે પ્રકારે પરિણામ છે ક્રિયા એટલે ગતિ તે ત્રણ પ્ર-
કારે-પ્રયોગ ગતિ વિશ્રમા ગતિ અને મિથિસા ગતિ પરત્વાપરત્વ
ત્રણ પ્રકારે ઠે-પ્રેશ સાકૃત, ક્ષેત્રકૃત અને કાળકૃત જેમકે-વર્ષ અને
જ્ઞાન પર ઠે, અર્ધ અને અજ્ઞાન અપર છે, તે પ્રગ સાકૃત એક દેશ,
કાળમા મિથિત પર્યર્થોમા જે હૃં છે તે પર અને સમીપ ઠે તે અપર
જાણતુ, તે ક્ષેત્રકૃત એ વર્ષવાળો એળ વર્ષ-નાળાની અપેક્ષાએ
પર અને એળ વર્ષ-નાળો એ વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર, તે
કાળકૃત

૨૩ સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ પુદ્ગલાઃ ।

સ્પર્શ, રસ ગંધ અને વર્ણ-નાળા પુદ્ગલો છે

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે-કર્કશ, મુવાળો, ભારે, હલકો, ટાટો
હિતો, સ્નિગ્ધ અને લુખો રસ પાચ પ્રકારે છે-કડવો, તીખો, કપા-
ચેવ, ખાગો અને મધુર ગંધ બે પ્રકારે છે-સુરભિ અને દુરભિ
વર્ણ પાચ પ્રકારે છે-કાળો, લીલો, ગતો, પીળો અને શ્વેત

સઘાત (એકત્ર થવું), ભે- (ભાગ પડવા) અને મઘાત
ભેદ એ ત્રણ કારણવડે કડીને મુઘો ઉત્પન્ન થાય છે

૨૭ મેદાદણુ:

ભે ૨૭ આત્મ ઉત્પન્ન થાય છે

૨૮ મેદસઘાતામ્યાં ચાલુષા. ।

અમુનડે ફળી ગકાય એના મુઘો ભે અને મઘાતનડે ક-
ડીને થાય છે

વર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો છે એમ જા ગીતે જણાય ?

માટે સત્ત્વ લક્ષણ કહે છે.

૨૯ ઉત્પાદવ્યયધૌવ્યયુક્ત સત્ ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ) વ્યય (નાશ) અને ધૌવ્ય (ધ્વિન્તા)
વડે યુક્ત તે સત્ (હૃત્-વર્તમાન) જણાવું

આ મમારમા નવ પદાર્થ ઉત્પા, વ્યય અને ધ્વિન્તાનડે
યુક્ત છે. આત્મકવ્યમા મનુષ્યનાદિ પર્યાયરૂપે આત્મકવ્યનો વ્યય
થાય છે, દેનતાદિ પર્યાયથી તેની ઉત્પત્તિ થાય છે અને આત્માન
સ્વરૂપથી તેની ધ્વિન્તિ છે પુરુષ કવ્યમા નીચરણાદિ પર્યાયવડે
પન્માપુનો નાશ થાય છે, જ્ઞાનરૂપિનડે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે
અને પુરુષવ્યવસ્થાવડે તેની ધ્વિન્તિ છે વર્માસ્તિકાયા કવ્યમા ગતિ-
માન હન પુરુષવ્યવસ્થા નિમિત્તે કોઈ કોઈ પ્રદેશ ચલનસહાયત્વવડે
વર્માસ્તિકાયાની ઉત્પત્તિ થાય છે, જ્યારે હન અને પુરુષલો બીજા
પ્રદેશ તરફ જાય છે, ત્યારે તે સ્થળ અને તે પદાર્થને આગે ચલન
સહાયત્વ સ્વરૂપે વર્માસ્તિકાયા નષ્ટ થાય છે અને વર્માસ્તિકાયાત્વ

૨૪ શબ્દવન્ધસૌહૃદ્યસ્થૌલ્યસસ્થાનભેદતમરદ્ધાયા- તપોદ્યોતવન્તશ્ચ ।

ગાન્ધ, બાંધ, સૂક્ષ્મતા, મધુરતા, સન્ધાન બે- (ભાગ થના)
અર્થના, છાયા, આતપ (તડકો) અને ઉદ્યોતનાના પણ પુરુષો છે
શબ્દ ૯ પ્રકારે છે-તત (નીલાદિનો), રિતન (મૃન્માત્રિનો)
ઘન (કાસી-કન્નાગાદિનો) શુષિન (નાસળી વગેરેનો) ઘર્ષ
(ઘર્ષણ થનાથી ઉત્પન્ન થયેલ) અને ભાષ (નાળીનો) બાંધ ત્રણ
પ્રકારે છે-પ્રયોગબાંધ (પુરુષ પ્રયત્નથી થયેલ ઓર્થિક વગેરે શરીરનો
બાંધ), મિશ્રમાબાંધ (ઈન્દ્રિયનુષ્ઠ રોરેની પેઠે નિયમ ગુણનાના
પ્રમાણને સ્વતંત્ર થયેલ) અને મિશ્રબાંધ (શુદ્ધ દ્રવ્યના સહચારી
અથવા દ્રવ્યપરિણત બાંધ સ્વતંત્ર કુલ રંગે સુક્ષ્મતા બે પ્રકારે
છે-અન્ય અને આપેક્ષિત, પરમાત્મા અત્ય અને દ્વચક્ષુકાન્તિમાં
મઘાત પરિણામની અપેક્ષાએ આપેક્ષિત જેમ આપણા કરતાં
બીજા નાનું છે સ્થૂળતા પણ મઘાત પરિણામની અપેક્ષાએ બાંધ
પ્રકારે છે-અર્થ લોભ્યાપિ મહારક્તિને નિષે અત્યમધુરતા અને
બીજા કરતા આમળું મોટું તે આપેક્ષિત મધુરતા મધ્યાન અને
પ્રકારે છે બે પાસ પ્રકારે છે-ઓતકાન્તિ (કાષ્ઠાદિ ચિરનાથી
થાય તે), ચોર્ષિક (ચૂર્ણ-બૂદા કરનાથી), બાંધ (હુકકા
કન્નાથી), પ્રસન (નાળાદિના વિખરાનાથી) અને અનુતપ
(તપાવેલા લોભને ઘણાંડે દીપનાથી કળીયા ની-મે તે)

૨૫ અણવ સ્કન્ધાશ્ચ ।

અણુઓ અને સ્કન્ધો એ બે પ્રકારે પુરુષો છે

૨૬ સઘાતભેદેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ।

૧ ધમ, અધર્મ અને આશયનો બધ તે અનાદિ વિશ્વમા

સઘાત (એકત્ર થવું), બે- (ભાગ પડવા) અને સઘાત
બેદ એ ત્રણ કાળક્રમને ક્રીને મુકે છે ઉત્પત્તિ થાય છે

૨૭ ભેદાદણુ:

બે-ત્રણે અલ ઉત્પત્તિ થાય છે

૨૮ ભેદસંઘાતામ્યાં ચાતુષાં ।

અનુ-ત્રણે દષ્ટી મધ્ય એના મુકે છે બે- અને ન ધાત્રણે ક્રી-
ક્રીને થાય છે

ધર્માસ્તિકાયાધિ પદાર્થો છે એમ ગી ગીને જણાય ?

નારે મત્તુ લક્ષણ કહે છે.

૨૯ ઉત્પાદવ્યયઘ્રોવ્યયુક્ત સત્ ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય (નાશ) અને ઘ્રોવ્ય (સ્થિતિ)
વડે યુક્ત તે મત્ (હતુ-વર્તમાન) જાણવું

આ મમાન્મા ક્રોડ પદાર્થ ઉત્પાદ, વ્યય અને સ્થિતિ-ત્રણે
યુક્ત છે આત્મક-વ્યયના મનુષ્યત્વાધિ પર્યાયકે આત્મક-વ્યયના વ્યય
થાય છે, દેવતાધિ પર્યાયકે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે અને આત્માના
સ્વરૂપકે તેની સ્થિતિ છે પુરુષના ક્રોડના નીલનર્ણાધિ પર્યાયકે
પન્માક્રોડના નાશ થાય છે, જ્ઞાનર્ણાધિ-ત્રણે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે
અને પુરુષના સ્વરૂપકે તેની સ્થિતિ છે ધર્માસ્તિકાયા ક્રોડના ગતિ-
માનુષ્ય પુરુષના નિમિત્તે કોઈ કોઈ પ્રદેશ અવનમહાયાત્વકે
ધર્માસ્તિકાયાની ઉત્પત્તિ થાય છે, વ્યાપકે જ્ઞાન અને પુરુષને બીજા
પ્રદેશ તન્ન જાય છે, ત્યાં તે સ્થિતિ અને તે પદાર્થને આ-અવન
મહાયાત્વ સ્વરૂપે ધર્માસ્તિકાયા નાશ થાય છે અને ધર્માસ્તિકાયાત્વ

અર્થે વર્માસ્તિકાય ધ્રુવ છે તેવી ગીતે અવર્માસ્તિકાયમા પણ નથી લેવું બેદ એટલેજ કે તે સ્થિતિનુ કારણ છે

એકાન્તથી આત્માને નિત્યજ્ઞ માનનામા આવે તો તેના એક સ્વભાવને ક્ષીધે અવસ્થાનો બેદ ન થઈ શકે અને તેમ થાય તો સ સાર અને મોક્ષના અભ્યાસનો પ્રમગ પ્રાપ્ત થાય જે અવસ્થાના બેદને કાંઈપત મારીએ તો વસ્તુની અવસ્થાનો બેદ તે વસ્તુનો સ્વભાવ નહિ હોનાથી તે યથાર્થ જ્ઞાનનો વિષય થઈ શકે નહિ, તેને વસ્તુનો સ્વભાવજ્ઞ માનનામા આવે તો વસ્તુ અનિત્ય માન્યા વિના અવસ્થા તરની ઉત્પત્તિજ ન વધ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો અભ્યાસ થાય આ પ્રમાણે એકજ પાર્થમા ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રોધ્ય એ ત્રણે અંગાને ન સ્વીકારનામા આવે તો મનુષ્યાદિ તે દેનાર્થે રૂપે ન થાય તેમ ન થાય તો યમ નિયમાદિનુ પાલન કરવું તે નિર્વર્થક થાય એમ થનાથી આ અમન્યત વચનમાન જ થાય આ સર્વ ઉત્પાદ, વ્યય અનહારથી બતારેવા છે નિશ્ચયથી તો દગ્ધ પાર્થિ એક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ યુગ છે તેમ માનનાથીજ બેદની સિદ્ધિ થાય છે કહ્યું છે કે—દરેક ચક્ષિમા ક્ષણે ક્ષણે ભિન્નભિન્નપણ હોય છે, તેથી નગ્કાદિ ગતિના તેમજ સ સાર અને મોક્ષના બેદ વટે છે હિમાર્તિ નગ્કાદિનુ કારણ છે, સમ્યક્નાર્થે અપનર્ગનુ કારણ છે, તે સર્વ ઉત્પાદાદિ યુગ વસ્તુનો સ્વીકાર કરનાથી ઘટે છે, જે ઉત્પાદાદિરહિત અનુને મારીએ તો યુજિથી આ સર્વ ઘટી શકે નહિ

૩૦ તદ્માવાવ્યય નિત્યમ્ ।

જે તે સ્વરૂપથી નાશ ન પામે તે નિત્ય ૩

૩૧ અર્પિતાનર્પિતસિદ્ધે ।

(પદાર્થોની સિદ્ધિ) વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનયના જ્ઞાનવડે

કરીને થાય છે .

ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રોધ્ય એ ત્રણ રૂપ સત્ અને નિત્ય એ બન્ને સુખ્ય અને ગોણ બેદથી સિદ્ધ છે જેમકે—દ્રવ્યરૂપથી સુખ્ય કરીને અને પર્યાયરૂપથી ગોણ કરીને પદાર્થ દ્રવ્યરૂપ કહેવાય છે

૩૨ સ્થિતિરૂપત્વાદ્યન્ય .

સ્થિતિરૂપતા અને રૂપત્વ (હુખારા) વડે કરીને બ ૧ થાય છે અર્થાત્ સ્થિતિરૂપ પુરુગણોના હુખા પુરુગણો સાથે બ ૧ થાય છે

૩૩ ન જઘન્યગુણાનામ્ .

એ- ગુણ (અ ૨૧) વાળા સ્થિતિરૂપ, રૂપ પુરુગણોના બ ૧ થતો નથી

૩૪ ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ .

ગુણની સમાનતા હોતે છતે પણ સદૃશ (એક જાતના) પુરુગણોના બ ૧ થતો નથી એટલે સમાન ગુણનાળા સ્થિતિરૂપ પુરુગણોના સ્થિતિરૂપ પુરુગણ સાથે અને રૂપનો તેના રૂપ પુરુગણ સાથે બ ૧ થતો નથી ,

૩૫ દ્વયધિકાદિગુણાના તુ .

દ્વિગુણ આદિ અધિક ગણનાળા એ- જાતના પુરુગણોના બ ૧ થાય છે

૩૬ વન્ધે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ .

બંધ થયે છતે સમાન ગુણનાળાનો સમાન ગુણ પરિણામ અને હીન ગુણનો અધિક ગુણ પરિણામ થાય છે

૩૭ ગુણપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ .

ગુણ અને પર્યાયનાણુ દ્રવ્ય છે, એલે કુપુ અને પર્યાય જેને હોય તે દ્રવ્ય

૩૮ કાલશ્ચેત્યેકે ।

કેદલાએ આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય કહે છે

૩૯ સોઽનન્તસમયઃ ।

તે કાળ અનંત સમયાત્મક છે

નર્તમાનનાળ એક સમયાત્મક અને અતીત અનાગતનાળ અનંત સમયાત્મક છે

૪૦ દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણા ।

જે દ્રવ્યને આશ્રીને રહે અને પોતે નિર્ગુણ હોય તે ગુણ છે

૪૧ તદ્ભાવ પરિણામ

અમૃતો સ્વભાવ તે પરિણામ પૂર્વોક્ત રમ્યાં દ્રવ્યોનો તથા શુષ્કોનો સ્વભાવ તે પરિણામ જાણવો

૪૨ અનાદિરાદિમાંશ્ચ ।

અનાદિ અને આદિ એમ બે પ્રકારનો પર્ણિભ છે, અશ્પીને વિષે અનાદિ પર્ણિભ છે

૪૩ રૂપિજ્વાદિમાન્ ।

રૂપિને વિષે આદિ પર્ણિભ છે તે આદિ પર્ણિભ અનેક પ્રકારનો છે

૪૪ યોગોપયોગો જીવેષુ ।

અને વિષે પણ યોગ અને ઉપયોગના પરિણામ આદિવાળા છે.

॥ અથ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥

૧ કાયવાદ્મનઃ કર્મયોગઃ ।

કાયમબધી નચનસબધી અને મનસબધી ને કર્મ (ક્રિયા-પ્રવર્તન-વ્યાપાર) તે યોગ કહેવાય છે

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારે છે અશુભયોગ આ પ્રભાવે જાણવો—હિંસા, ચોરી અને મેથુન વગેરે દાણિક નિંદા, જૂઠું ખોલવું, કઠોર વચન અને ચાહી વગેરે વાચિક અને કોઈના ધન હુરજીની ઈર્ષ્યા, માનની ઈર્ષ્યા, ક્રોધ, અસયા (ગુણુમા દોષારોપણ) વગેરે માનસિક આધી વિપરીત તે શુભયોગ જાણવો

૨ સ આશ્રવ ।

પૂર્વોક્ત યોગ એ આશ્રવ (કર્મ આનવાનું કારણ) છે

૩ શુભ. પુણ્યસ્ય ।

શુભ યોગ તે પુણ્યનો આશ્રવ છે

૪ અશુભ પાપસ્ય ।

અશુભ યોગ પાપનો આશ્રવ છે

૫ સકપાયાકપાયયો. સામ્પ્રાયિકેર્યાપથયો. ।

સકપાયી (કોનાદિવાળા) ને સામ્પ્રાયિક અને અકપાયી (કપાયન્હિત) ને ઈર્યાપથિક (ચાવના મળધી એક સમયનો સ્થિતિનો) આશ્રવ વાય છે

૬ અવ્રતકપાયેન્દ્રિયક્રિયા * પચ્ચતુઃપચ્ચપચ્ચવિંશ તિસદ્વિધા પૂર્વસ્યભેદા ।

* ૧ શુદ્ધ દર્શન મોહનીય (સમ્યક્ત્વ મોહનીય)ના ૬
ળીયાના અનુભવથી પ્રથમ આદિ લક્ષણવડે બાણી ચક્રાય એવી જે
જીવાદિ પદાર્થવિષયક શ્રદ્ધા તે રૂપ, નિન-સિદ્ધ-આચાર્ય-ઉપા-
ધ્યાય-સાધુઓ યોગ્ય પુષ્પ ધૂપાદિ સામગ્રીવડે પૂજન અને અન્ન-
પાન-વસ્ત્રાદિ દેવારૂપ અનેક પ્રકારની વૈરાવચ્ચ કરવા રૂપ, શુદ્ધ
સમ્યક્ત્વવિદિ ભાવ વૃદ્ધિના હેતુભૂત દેવાદિના જન્મ મહોત્સવ કરવા
વગેરે સાતાવેદનીય બધના કારણભૂત તે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા. ૨ સમ્ય-
ક્ત્વથી વિપરીત તે મિથ્યા વક્રિયા ૩ ધાવન વ-ગનાદિ કાયવ્યાપાર,
ઠઠાર અને અસત્ય ભાષણ વગેરે વચન વ્યાપાર અને ઈર્ષ્યા,
દ્રોહ, અભિમાન વગેરે મનોવ્યાપાર રૂપ ક્રિયા તે પ્રયોગક્રિયા. ૪
ઈદ્રિયોની ક્રિયા અથવા આઠ પ્રકારના કર્મપુદ્ગલોનું મહણ તે સમા-
દાન ક્રિયા ૫ ગમનાગમનરૂપ ક્રિયા તે ઈર્યાપથ ક્રિયા આ ક્રિયાથી
કવળીને માત્ર કાયયોગે એક સમયનો બધ થાય છે ૬ કાયાનો
ક્રુષ્ટ વ્યાપાર તે ઝાયક્રિયા ૭ પરને ઉપધાત કરે તેવા ગલ, પાશ,
ઘટ્ટી વગેરે અધિકરણ એ વગેરેવડે જીવોનું હનન કરવું તે અ-
ધિકરણ ક્રિયા ૮ પ્રક્રુષ્ટ દોષ તે પ્રદોષ-ક્રોધાદિ, તેવડે જીવ અથવા
અજીવ ઉપર દ્વેષ કરવો તે પ્રદોષ ક્રિયા ૯ પોતાના કે પારકા
હાથે પોતાને અથવા પરને પીડા કળી તે પરિતાપન ક્રિયા. ૧૦
પોતાના કે પારકા જીવને હણવો હણાવવો તે પ્રાણાતિપાત ક્રિયા
૧૧ રાગાદિ કૌતુકવડે અધ્યાદિ જોવા તે દર્શન ક્રિયા ૧૨ રાગા-
દિના વશે સ્ત્રી આદિના અગ્ને સ્પર્શ કરવો તે સ્પર્શન ક્રિયા ૧૩

એ પૂર્વોક્તિ (સામ્પ્રત્યિક) આશ્રવના બેદો અગ્રણ, ડપાય, ઇન્દ્રિય અને ક્રિયા છે, તેના અનુક્રમે પાચ, ચાર, પાચ અને પચીસ સંખ્યાવાળા બેદો છે

૭૫, અણુવ આશ્રયી જે કર્મજનક તે પ્રત્યય ક્રિયા અથવા કર્મ જનકના કારણભૂત અધિકરણ આશ્રયી ક્રિયા તે પ્રત્યય ક્રિયા ૧૪ પોતાના ભાઈ, પુત્ર, શિષ્ય, અન્ધ વગેરેની સર્વ દિશાએથી જોવા આવેલા જનોવડે પ્રશ્નસા થયે છતે હર્ષ ધાગણ કરવો તે સમતા નુપાત ક્રિયા અથવા ધી, તેલ પ્રમુખના વાસણ ઉઘાડા રાખવાથી તેમા ત્રસાદિ ૭૫ પડવાથી જે ક્રિયા લાગે તે ૧૫ ઉપયોગ ૨ હિત શૂન્યચિત્તે કરવું તે અનાલોગ ક્રિયા ૧૬ અન્યને કરવા યોગ્ય કાર્ય, અત્યંત અભિમાનવડે ગુસ્સે થવાથી પોતાના હાથે કરે તે સ્વહસ્ત ક્રિયા ૧૭ રાગ આદિના આદેશે યત્ર, રાગાદિ ધ ઠાવવા તે નિર્મર્ગ ક્રિયા ૧૮ ૭૫ અણુવનું વિદાગણ કરવું અથવા ઠોઈના અછતા દૂધણુ પ્રકાગ કરી તેની માન-પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરવો તે વિદારણ ક્રિયા ૧૯ ૭૫ કે અણુવને અન્યદ્વારા ઘોલાવવા તે આનયન ક્રિયા ૨૦ વીતરાગે કટલ વિધિમા સ્વપરના હિતને વિષે પ્રમાદવશે ડગી અનાદગ કરવો તે અનવકાક્ષા ક્રિયા ૨૧ પૃથ્વીકાયાદિ જીવોના ઉપવાત કરનાર ખેતીઆદિનો આરણ કરવો અથવા ધાત્ર વગેરે છેદવા તે આરણ ક્રિયા ૨૨ ધન ધાન્યાદિ ઉપાર્જન કરવું અને તેના રક્ષણની મૂર્ચ્છા ગાખવી તે પરિગ્રહ ક્રિયા ૨૩ કપટવડે અન્યને છેતરવું-મોક્ષના સાધન જ્ઞાનાદિને વિષે કપટપ્રવૃત્તિ તે માયા ક્રિયા ૨૪ ત્રિન વચનથી વિપરીત શ્રદ્ધાન કરવું તથા વિપરીત પ્રવૃત્તિ કરવી તે મિથ્યાદર્શન ક્રિયા ૨૫ સયમના વિઘાતકારિ કષાયાદિનો ત્યાગ નહિ

હિ સા, અસત્ય, યોગી, મૈથુન, પરિગ્રહ એ પાત્ર અનત, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાન્ કપાય ઇદ્રિય પાત્ર અને ૨૫ ક્રિયા ક્રિયાઓ ૨૫ તે આ પ્રમાણે—૧ મમ્યકત્વ, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ પ્રયોગ, ૪ મમાનન, ૫ ન્યાપિથ, ૬ કાય, ૭ અધિકુલ, ૮ પ્રદોષ, ૯ પરિતાપન, ૧૦ પ્રાણાતિપાત, ૧૧ ગર્ભ (દષ્ટિ), ૧૨ સ્પર્શન, ૧૩ પ્રત્યય, ૧૪ સમતાનુપાત, ૧૫ અનાબોગ, ૧૬ અવહન્ત, ૧૭ નિમર્ગ (નેશત્ર), ૧૮ નિરણ, ૧૯ આનયન, ૨૦ અનન-નક્ષ, ૨૧ આનભ, ૨૨ પરિગ્રહ, ૨૩ માયા, ૨૪ મિથ્યાત્વ-ર્શન અને ૨૫ અપ્રત્યાખ્યાન (આ પચીસ ક્રિયા નનતત્ત્વમા વર્ણવેલ ૨૫ ક્રિયાના જેના ભાનવાળી છે નનતત્ત્વમા આપેલ પ્રેમ અને દ્વેષ એ બે ક્રિયા આમા આપી નવી તેના બે સે મમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયા આપી ૦)

૭ તીવ્રમન્દજ્ઞાતાજ્ઞાતભાવવીર્ય્યાધિકરણવિશેષેભ્ય-સ્તદ્વિશેષ ।

એ યોગાચાર્યગીશ માપનાયિક આશ્રનના ભેદાની તીવ્ર-મન્દ

કરવો ત અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નવનત્વાદિ પ્રવરણાદિને વિષે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયાને સ્થાને પ્રેમપ્રત્યય (માયા અને લોભના ઉદયે પરને પ્રેમ ઉપજવવો)
(ક્રોધ અને માનના ઉદયે) ઉપજવવો)
છે અને જાત્રીની બધે જીવ
તેની મુખ્ય પ્રત્યય
વગેરે મિ
ક્રિયા

અને જ્ઞાત-અજ્ઞાત જ્ઞાન વિશેષ કરીને અને વીર્ય તથા અધિક-જ્ઞાન વિશેષ કરીને વિશેષતા છે

૮ અધિકરણ જીવાજીવ ।

જીવ તથા અજીવ એ બે પ્રકારે અધિકરણ છે વળી તે બંનેના બે બે પ્રકાર છે દ્રવ્ય અધિકરણ અને જ્ઞાન અધિકરણ દ્રવ્યાધિકરણ ઉદનભેદનાદિ દશનિર રાસ્ટ્ર અને જ્ઞાનાધિકરણ એક-સા આઠ પ્રકારે છે

૬ આદ્ય *સરસ્મસમારસ્મભારસ્મયોગકૃતકારિતાનુમ- તકપાયવિશેષૈસ્ત્રિસ્ત્રિશ્ચતુશ્ચૈકશ ।

પહેલું અર્થાત જીવાધિકરણ મ-જ્ઞ, સમા-જ્ઞ અને આ-જ્ઞ એમ ત્રણ ભેદ છે વળી તે દેહેકના મન, નયન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે નવ ભેદ થયા વળી તે દેરકના કંઠ, કંઠનપુ અને અનુભોતુ એ ત્રણ કરણવડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે ૧૭ ભેદ થયા વળી તે દેહેકના કોન, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કપાયવડે કરીને ચા-ચા ભેદ વાય છે, એટલે કુલ ૧૮૮ ભેદ થયા

તે આ પ્રમાણે-કોનકૃત વચન સ-જ્ઞ, માનકૃત વચન મ-જ્ઞ માયાકૃત નયન મ-જ્ઞ અને લોભકૃત નયન સ-જ્ઞ એ ચા-જ્ઞ અને કાગિત તથા અનુભવના ચા-ચા મળીને બા-ભેદ નયન

* સરસ્મ* સકપાયઃ, પરિતાપનયા મવેત્સમારસ્મઃ ।

આરસ્મઃ પ્રાણિવધઃ ત્રિવિધો યોગસ્તતો જ્ઞેયઃ ॥

સ-રૂપ-માગ્વાનો વિચાર તે સરલ, પીડા ઉપજાવવી તે સમારલ અને હિંસા કરવી તે આરલ કહેવાય છે

હિ સા, અમત્ય, ચોરી, મેથુન, પરિશ્રદ્ધ એ પાથ અનત, કોવ, માન, માયા, લાભ એ આજ કપાય ઇદ્રિય પાથ અને ૨૫ ક્રિયા ક્રિયાઓ ૨૫ તે આ પ્રમાણે—૧ મમ્યકત્વ, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ પ્રયોગ, ૪ સમાધાન, ૫ ન્યાપિથ, ૬ કાય ૭ અધિકૃત્વ, ૮ પ્રદોષ, ૯ પરિતાપન, ૧૦ પ્રાણાતિપાત, ૧૧ ગર્ભિ (દૃષ્ટિ), ૧૨ સ્પર્શન, ૧૩ પ્રત્યય, ૧૪ અમતાનુપાત, ૧૫ અનાભોગ ૧૬ અનહસ્તા, ૧૭ નિસર્ગ (નૈશઞ્ર), ૧૮ નિર્ભર ૧૯ આનયન, ૨૦ અનનગ્રાક્ષ, ૨૧ આરભ, ૨૨ પરિશ્રદ્ધ, ૨૩ માયા, ૨૪ મિથ્યાત્વ શનિ અને ૨૫ અપ્રત્યાખ્યાન (આ પચીસ ક્રિયા નવતત્ત્વમા નર્ણવેલ ૫૫ ક્રિયાના જેના લાભવાળી છે નવતત્ત્વમા આપેલ પ્રેમ અને દ્વેષ એ જે ક્રિયા આમા આપી નથી તેના બે લે મમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ એ જે ક્રિયા આપી છે)

૭ તીવ્રમન્દજ્ઞાતાજ્ઞાતભાવવીર્ય્યાધિકરણવિશેષેભ્ય સ્તદ્વિશેષ ।

એ ઓગલવાળીશ સાપન્થિય આશ્રનના ભેદાની તીવ્ર-મન્દ

કરવો ત અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નવતત્ત્વાદિ પ્રકરણાદિને વિષે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ જે ક્રિયાને સ્થાને પ્રેમપ્રત્યય (માયા અને લોભના ઉદયે પરને પ્રેમ ઉપજાવવો) અને દ્વેષપ્રત્યય (ક્રોધ અને માનના ઉદયે પરને દ્વેષ ઉપજાવવો) એ જે ક્રિયા છે અને બાકીની બધી સરખી છે મરાગી જીવ સ્વામી હોવાથી તેની મુખ્યતા લઈને સમ્યક્ત્વને બદલે પ્રેમપ્રત્યય અને કદાચહી વગેરે મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વામી હોવાથી મિથ્યાત્વને બદલે દ્વેષપ્રત્યય ક્રિયા ત્યા વર્ણવેલ છે એમ સમજવું

અને જ્ઞાત-અજ્ઞાત ભાન વિશેષ કરીને અને પીર્ય તથા અધિક-અલ્પ
ત્રિશેષ કરીને વિશેષતા છે

૮ અધિકરણં જીવાજીવા ।

જીવ તથા અજીવ એ બે પ્રકારે અવિનિન્યુ છે વળી તે
બનેના એ બે પ્રકાર છે દ્વય અવિનિન્યુ અને ભાન અધિક-અલ્પ
દ્વયાધિક-અલ્પ ઉદનભેદનાદિ દગનિન ગણ અને ભાનાધિક-અલ્પ એક-
મા આઠ પ્રકારે છે

૬ ગ્રાઘ *સરમ્મસમારમ્મયોગકૃતકારિતાનુમ- તકષાયવિશેષૈસ્ત્રિસ્ત્રિસ્ત્રિશ્ચતુશ્ચૈકશ ।

પહેલું અર્થાત્ જીનાધિક-અલ્પ મ-ભ, મમા-ભ અને આ-ભ
એમ ત્રણ ભેદ છે વળી તે ઉદના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ
યોગનરે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે નવ ભેદ થયા.
વળી તે ઉદના કન્ધુ, કનનપુ અને અનુભો-તુ એ ત્રણ કન્ધુનરે
કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે ૨૭ ભેદ થયા વળી તે ઉદના
કોન, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયનરે કરીને ચાર ચાર
ભેદ થાય છે, એટલે કુલ ૧૦૮ ભેદ થયા

તે આ પ્રમાણે-કોનકૃત વચન સ-ભ, માનકૃત વચન સ-
ભ માયાકૃત વચન મ-ભ અને લોભકૃત વચન સ-ભ એ
ચાર અને કાવિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર ભેદ વચન

* સરમ્મઃ સકષાયઃ, પરિતાપનયા મવેત્સમારમ્મ* ।

આરમ્મઃ ગ્રાણિવઘ. ત્રિવિધો યોગસ્તતો જ્ઞેયઃ ॥

સકષય-મારવાનો વિચાર તે સરભ, પીડા ઉપજાવવી તે સ
મારભ અને હિંમ કાઢવી તે આરભ કહેવાય છે

અદ્ય આરભ પરિમહાપાલ વ્યાલાવિક નમ્રતા અને સગ-
ળતા એ મનુષ્યાયુષ્યના આશ્રવ છે

૧૬ નિ શીલવ્રતત્વ ચ સર્વેપામ્ ।

કુશીળપણ એ સર્વ (પૂર્વોક્ત વ્રત) આયુષ્યના આશ્રવ છે

૨૦ સરાગસયમસયમાસયમાકામનિર્જરાબાલતપાંસિ
દૈવસ્ય ।

સરાગસયમ, સયમાસયમ (દેશનિરતિપણ), અકામનિ-
ર્જરા અને બાલતપ [અજ્ઞાનતપ] એ દેવાયુના આશ્રવ છે

૨૧ યોગવ્રતતા વિસવાદન ચાશુભસ્ય નામ્ન ।

મન, નયન, અને કાયયોગની વ્રતતા [કુટિલતા] તથા વિસ-
વાદન (અન્યથા પ્રત્યક્ષા, ચિન્તાનક્રિયા વગેરે) એ અશુભ નામ-
કર્મના આશ્રવ છે

૨૨ વિપરીત શુભસ્ય ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે મન, નયન, કાય યોગની સર-
ળતા અને યથાધિક્ય પ્રત્યક્ષા એ શુભ નામકર્મના આશ્રવ છે

૨૩ દર્શનવિશુદ્ધિર્વિનયસપન્નતા શીલવ્રતેષ્વનતિચા-
રોઽમીક્ષણ જ્ઞાનોપયોગસવેગૌ શક્તિતસ્ત્યાગતપસી
સદ્વૃત્સાધુસમાધિવૈયાવૃત્યકરણમર્હદાચાર્યવહુશ્રુત-
પ્રવચનમત્તિરાવશ્યકાપરિહાણિર્માર્ગપ્રભાવનાપ્ર-
વચનવત્સલત્વમિતિ તીર્થકૃત્ત્વસ્ય ।

ઉત્કૃષ્ટ દર્શન સુદ્ધિ, વિનયમયત્વતા, શીલવ્રતોમા અનતિ-
ચારપણું, નિઃસ્વાર્થ જ્ઞાનોપયોગ તથા મ વેગ (મોક્ષ મુખનો અભિ-
લાષ-મોક્ષ માનનાનો ઉદ્ધમ), યથારક્ષિત દાન અને તપ, સ વ અને
માધુઓની મમાત્રિ અને વૈયાનવ્ય કન્ધુ, અહર્ ત, આચાર્ય, બાહુ-
શ્રુત અને પ્રવચનની ભક્તિ આનંદયક (પ્રતિક્રમણ વગેરે જરૂરી
યોગ) નું કરવું, શાસનપ્રભાવના અને પ્રવચનવલમ્બતા એ તીર્થ-
કેન્દ્ર નામકર્મના આશ્રમ છે

**૨૪ પરાત્મનિન્દાપ્રશસે સદસદ્ગુણાચ્છાદનોદ્ભાવને
ચ નીચૈર્ગોત્રસ્ય ।**

પરનિંદા, આત્મપ્રશંસા, પગલા છતા ગુણનું આશ્ચાદન અને
પોતાના અજ્ઞતા ગુણનું પ્રગટ કરવું એ નીચ ગોત્રના આશ્રમ છે

૨૫ તદ્વિપર્યયો નીચૈર્દૃત્યનુત્સેકૌ ચોત્તરસ્ય ।

ઉપર લ્લાધી વિપરીત એટલે આત્મનિંદા, પગ પ્રશંસા,
પોતાના જ્ઞતા ગુણનું આશ્ચાદન અને પરના અજ્ઞતા ગુણનું પ્રગટ
કરવું, નમ્ર વૃત્તિનું પ્રવર્તન અને કોની સાથે ગર્વ નહિ કરવો,
એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રમ છે

૨૬ વિવ્રવરણમન્તરાયસ્ય ।

વિવ્ર કરવું એ અતનય કર્મનો આશ્રમ છે

એ પ્રકારે આપનાયિકના આઠ પ્રકારના જૂદા જૂદા આશ્રમો
બોલવા

॥ અથ સપ્તમોઽધ્યાય ॥

૧ હિંસાઽનૃતસ્તેયાવ્રહ્મપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વ્રતમ્ ।

હિંસા, અમત્ય ભાષણ, ચોરી, મેથુન અને પરિગ્રહથકી વિરમ્બુ તે વ્રત છે અર્થાત્ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, વ્રહ્મચર્ય અને નિષ્પરિગ્રહતા એ પાંચ વ્રત છે

૨ દેશસર્વતોઽણુમહતી ।

એ હિંસાદિગ્ની દેશથકી વિરતિ તે અલગવ્રત અને મર્દથકી વિરતિ તે મહાનન કહેવાય છે

૩ તત્સ્થૈર્યાર્થ ભાવના પચ્ચ પચ્ચ ।

એ નતોની ચિચરતા માટે દરેકની પાંચ પાંચ ભાવનાઓ હોય છે

પાંચ નતની ભાવના આ પ્રમાણે—૧ ધર્યાસમિતિ, ૨ મનોગુપ્તિ, ૩ એનલાસમિતિ, ૪ આત્મનિક્ષેપણમમિતિ અને ૫ આનોકિત (સારા પ્રકાશનાળા સ્થાન અને ભાજનમા સાગી ગીતે તપાસ કરી જયણા સહિત) ભાત પાણી વાપરવુ, એ પાંચ અહિંસા નતની, ૧ નિચારીને ભાષણ, ૨ કોરત્યાગ, ૩ લોભત્યાગ, ૪ લયત્યાગ અને ૫ હાસ્યત્યાગ, એ પાંચ સત્યનતની, ૧ અનિદ્ર વસતિ (ક્ષેત્ર) નુ યાચન, ૨ વારવાર વસતિનુ યાચન, ૩ જરૂર પુરતા પદાર્થનુ યાચન, ૪ સાધર્મિક પાસેથી ગ્રહણ તથા યાચન અને ૫ ગુરૂની અનુજ્ઞા લઈને પાન અને ભોજન કરવુ, એ પાંચ અસ્તેય વ્રતની, ૧ સ્ત્રી, ૫ગુ, ૫ડક (નપુ-સક) વાળા સ્થાને નહિ વસવુ, ૨ રાગચુકા સ્ત્રીકથા ન કરવી,

૩ સ્ત્રીઓના અગોપાગ જેવા નહિ, ૪ પૂર્વે કુલેષા નિપયસોગ સંભાળવા નહિ અને ૫ દામ ઉપજ ક્રમે તેના સોજન વાપરવા નહિ, એ પાચ બ્રહ્મચર્યવ્રતની અને અકિંચન વ્રતની સ્થિરતા માટે પાચે ઇદિયોના મનોરૂ વિષય ઉપર ગગ-આસક્તિ કરવી નહિ અને અનિષ્ટ વિષય ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ એ પાચ ભાનના બાણવી

૪ હિંસાદિપિહામુત્ર ચાપાયાવદ્યદર્શનમ્ ।

હિ માદિને વિષે આ લોક અને પન્ડોકના અપાયદર્શન (શ્રેયોર્થના નાશની દ્રષ્ટિ) અને અવચદર્શન (નિદનીયપણાની દ્રષ્ટિ) ભાનના અર્થાત—હિ માદિક્કરી આલોક અને પન્ડોકને વિષે પોતાના શ્રેયનો નાશ વાય છે અને પોતે નિરાય છે એ નાત લક્ષ્ય-મા ગાખવી મતવળ કે તેનાવી વતા અને ધનાના ગુ-ગાન ચિ-તવી તેની રિખમ્બુ

૫ દુઃખમેવ વા ।

અયના હિ માદિને વિષે કુખ્ખર છે એમ ભાવવુ

૬ મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્યમાધ્યસ્થ્યાનિ સત્ત્વગુણાધિક ક્લિપ્યમાનાવિનેયેષુ ।

મર્મ છવો માવે મિત્રતા, ગુણાનિક ઉપર પ્રમોદ, કુખ્ખી છવો ઉપર કંડલાણુદિ અને અનિનીત (મૂક) છવો ઉપર મધ્યસ્થતા (ઉપેના) માનલ કન્વી

૭ જગત્કાયસ્વમાવૌ ચ સવેગવૈરાગ્યાર્થમ્ ।

સવે । અને વૈરાગ્યને અર્થે જગત્ અભાવની અને કાયસ્વ-ભાવની ભાનના કન્વી

મર્ષ ક્રોધોનુ અનાદિ કે આદિ પાપામે પ્રવૃત્ત, અતર્ભાવ, મિથિતિ અન્યત્ર, પરસ્પર અનુગ્રહ અને વિનાશ ભાવના તે જગત્ સ્વભાવ આ કાયા અનિત્ય, રૂપના હેતુભૂત, અમાન અને અગુચિમય છે એમ ભાવતું તે કાયસ્વભાવ મમાન્ભીજતા, આ-ભ પરિગ્રહને વિષે કોઈ જોવાથી અસતિ, રર્ષ અને રર્ષીમા બ-હુમાન, વર્મશ્રવણ અને માત્તર્મિકતા દર્શનને વિષે મનની પ્રસન્ન-તા અને ઉત્તરોત્તર શુભની પ્રાપ્તિની શ્રદ્ધા તે મરે । મરીજ, ભોગ અને મમાન્ની ઉદ્વિગ્નતા (જ્વાનિ) નડે ઉપગાન થયેલ પુરુષની આદ્ય અને અવ્યતર ઉપારિને વિષે અનામકિ તે વેગાન્ય

૮ પ્રમત્તયોગાત્પ્રાણવ્યપરોપણ હિંસા ।

પ્રમત્ત યોગ (મન, વિચય, કપાય, નિદ્રા અને રિધ્ધાના વ્યાપાર) નડે કુરીને પ્રાપ્તનો નાશ કરવો તે હિંસા

૬ અસદભિધાનમનૃતમ્ ।

મિથ્યા કથન તે અનૃત (અમત્ય) છે

અસત્ શબ્દે અહીં સ ભાવનો પ્રતિષેધ, અર્થાત્ અને જાહી એ ત્રણનું નહણ મનુ આત્મા નથી, પન્ડો-નથી એ પ્રકારે શ્રોત્રતુ તે ભૂતનિન્દન (છતી વસ્તુનો નિષેધ કરવો) અને શોખાના કાપા જેવડો અર્થના અ પ્રાના પર્ષ જેવડો આત્મા છે, મુર્ચ જેવો તેજસ્વી અને નિષ્ક્રિય આત્મા છે એમ કહેવું તે અભૂતો ભાવન (અસત્ પદાર્થનું પ્રતિપાલન કરવું), એ એ ભેદ મૂલભાવ પ્રતિષેધ છે ગાયને અર્થ અને અર્થને ગાય કહેવું તે અર્થાત્ હિંસા ક્રોધાન્તા અને પેશુન્ય ના જે યુક્ત નયન તે ગહર્ષ, તે મત્ય જતા પાપ નિતિ હોનાથી અમત્યજ છે

૧૦ અદત્તાદાનં સ્તેયમ્ ।

અન્ન (કોઈએ નાહ આપેલ) વસ્તુનું ગ્રહણ તે ચોરી —
રહેનાય છે

૧૧ મૈથુનમવ્રત્ત્વ ।

શ્રી પુરુષે કર્મ-મૈથુન (શ્રીમિનન) તે અવ્રત્ત્વ કહેવાય છે

૧૨ મૂર્ચ્છા પરિગ્રહ ।

મૂર્ચ્છા પાનિગ્રહ છે

૧૩ નિ શલ્યો વ્રતી ।

શલ્ય (માયા નિયાપ અને મિથ્યાત્વ) ગહત રહેવાય તે વ્રતી
રહેનાય છે

૧૪ અગાર્યનગારશ્ચ ।

પૂર્વોક્ત વ્રતી અગારી (રહી) અને અપ્સુગારી (માણ) એ
એ બેદ રહેવાય છે

૧૫ અણુવ્રતોઽગારી ।

અણુવ્રતનાગો અગારી નથી છે

૧૬ દિગ્દેશાનર્થદણ્ડવિરતિસામાયિકપૌષધોપવાસોપ-
ભોગપરિભોગાતિથિસવિભાગવ્રતસંપન્નશ્ચ ।

દિગ્પાનિમાણુવ્રત, દેશાનુકારિકવ્રત, અનર્થદ ઉવિરમણુવ્રત, સા-
માયિકવ્રત, પૌષ્ણપવાગ્રવ્રત, ઉપબોજપરિબોજપરિમાણુવ્રત અને

અતિથિસ વિભાગમત એ પ્રતોથી પણ યુક્ત હોય તે અગાગી મતી કહેવાય છે અર્થાત્ પાત્ર આપ્રમત અને આ માત (શીવ) મળી આર મત ટહુમ્થને હોય

દમ નિશાઓમા જવા આનનાનુ પન્નિમાણ કન્નુ તે દિગનત પોતાને આનરણુ કરેનારા ઘર, ક્ષેત્ર, ગામ આન્નિમા ગમનાગમ નનો યથાશક્તિ અભિગ્રહ તે દેશમત ભોગોપભોગથી વ્યતિરિક્ત પ થીને માટે * ૩ (કર્મણ ૪) તે અનર્થદેહ, તેની નિન્તિ તે અનર્થદેહ વિરમણુમત નિયતનાગ મુધી સાનવ થોગનો ત્યાગ તે સામાયિકમત. પર્વ વિનસે ઉપવાસ કરી પોપ ૪ કર્યો તે પોપવોપવાસનત બહુ સાવ ૪ ઉપભોગપન્નિભોગ થો ય નસ્તુનો ત્યાગ અને અદ્ય સાનવ ઉપભોગપન્નિભોગ થોચ નસ્તુ પરિમાણુ તે ઉપભોગપરિભોગનત ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યનડે તેયાર કરેય કલ્પનીય આહાનાનિ પદાર્થો દેશ, કાળ, સત્કાર અને શ્રદ્ધાપોષે અત્ય ત અનુગ્રહણુદિએ સયમી પુરુષોને આપના તે અતિથિસ વિભાગમત

૧૭ મારણાન્તિકીં સલેખનાં જોપિતા ।

વાગી તે મતી મારણાન્તિક સ લેખનાનો સેવનાર હોનો ને એ

કાળ, મધ્યહ્ન, દુર્બળતા અને ઉપસર્ગ દોરથકી ર્માનુષાનની પન્નિહાણુ જાણીને ઊભાદગી આ તપવડે આત્માને નિયમમા લાવી ઉત્તમમતસપત્ર હોય તે ચારે પ્રમણ્ણ આહાન્નો ત્યાગ કરી જીવન પર્યંત સાનના અને અનુગ્રેમામા તપન નહી, અમરણુ અને સમાધિમા બહુના પરાયણ થઈ મળ્યા સમયની સ લેખના (અનગન)ને સેવનાર મોક્ષમાર્ગનો આરાધ્ય થાય છે

* આનપાનાદિ એક વખત ભોગવાય તે ઉપભોગ અને વસ્ત્ર અન-કારાદિ વાગવાર ભોગવાય તે પરિભોગ

૧૮ શક્ત્યાકાદૃષ્ટાવિચિકિત્સાઽન્યદદિપ્રશંસાસસ્તવા. સમ્યગ્દષ્ટેરતિચારાઃ ।

ગાકા (સિદ્ધાતની વાતોમાં શકા), આકાશ (પર ભતની ઠ-
ચ્છા, આયોડ પરલોડના વિષયની ઠચ્છા), વિચિકિત્સા (ધર્મના
ફળની શકા ગાખની-સાધુ સાધ્વીના મલિન ગાત્ર દેખી દુગધા
કરની, આ પા છે આ પા છે એવો ભતિનો ભ્રમ), અન્યદદિ
(ક્રિયા અક્રિયા, વિનય અને અજ્ઞાન ભતનાજા) ની પ્રશંસા ક-
રવી અને અન્યદદિનો પરિચય કરવો (કપટથી કે સરસપણે છતા
અછતા ગુણોનું ઝહેલુ તે સસ્તન), એ સમ્યગ્દષ્ટિના અતિચારો છે

૧૯ વ્રતશીલેષુ પञ्च पञ्च यथाक्रमम् ।

અહિ સાનિ પાચ અણુપ્રત અને ત્રિગૂણતાનિ સાત ગીલિતે વિષે
અનુક્રમે (આ ૧૭ કહીશુ તે મુજબ) પાચ પાચ અતિચારો હોય છે

૨૦ ઘન્યવધચ્છવિચ્છેદાતિભારારોપણાન્નપાનનિરોધાઃ ।

અન્ન (ખાવડુ), વર (મારડુ), છનિચ્છેદ (નાક દાન વિ-
ધના ડામ દેવા વિગેરે), અતિભારારોપણ (હુદ ઉપરાંત ભાર ભ-
રવો) અને અન્નપાન નિગેવ (ખાનાપીનાનો વિછાદ પાડવો),
એ પાચ અહિ સામ્યતાના અતિચાર છે

૨૧ મિથ્યોપદેશરહસ્યાભ્યાખ્યાનકૂટલેલ્લક્રિયાન્યા- સાપહારસાકારમન્ત્રભેદા ।

મિથ્યા ઉપદેશ (તૂઠી સલાહ), રહસ્યાભ્યાખ્યાન (સ્ત્રી પુ-

રૂપના ગુપ્ત ભેદ પ્રગટ કરવા), કુલેષ ક્રિયા (ખોળા દબાવેજ કરવા), ન્યાસાપહાર (થાપણ ઓળંગવી) અને સાકારમત્રભેદ (ચાડી કરવી, ગુપ્ત વાત કહી દેવી), એ ધીજા મતના અતિચાર ॥

૨૨ સ્તેનપ્રયોગતદાહતાદાનવિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમહી નાધિકમાનોન્માનપ્રતિરૂપકવ્યવહારા. ।

સ્તેનપ્રયોગ (ચારને સહાય આપી તેના કામને ઉત્તેજન આપવું), તદાહતાદાન (તેની લાવેલ વસ્તુ થોડા મૂલ્યે ખરી કરવી), વિરુદ્ધ ગજ્યાતિક્રમ (રાજ્ય વિરુદ્ધ કાર્ય કરવું—રાજાએ નિરિક્ષ કરેલા ફેરમા ગમન કરવું), હીનાધિક માનોન્માન (તોય માપમા ઓછું નવું આપવું લેવું) અને પ્રતિરૂપકવ્યવહાર (ચા-રી ખોડી વસ્તુને ગેળભેળ કરવી), એ અમત્તેય મતના અતિચાર છે

૨૩ પરવિવાહકરણેત્વરપરિચ્છીતાપરિચ્છીતાગમનાન- ફક્કીડાતીવ્રકામાભિનિવેશા ।

પરવિવાહ કર્ણ (પાન્કા નિવાહ કરાવના), ધરણ પરિચ્છી-તાગમન (થોડા કાળ માટે કોઝાએ સ્ત્રી કરીને રાખેલ સ્ત્રીની સાથે સંગ કરવો), અપરિચ્છીતાગમન (પરણ્યા નિતાની-વેશ્યા વગેરે સ્ત્રી સાથે સંગ કરવો), અનગકીડા (નિયમ નિરુદ્ધ અગાવડે કીડા કરવી) અને તીવ્ર કામાભિનિવેશ (જામથી અત્યંત વિહ્વળ થવું), એ પાંચ અધ્યયર્થમતના અતિચાર છે

૨૪ ક્ષેત્રવાસ્તુહિરણ્યસુવર્ણધનધાન્યદાસીદાસકુપ્ય- પ્રમાણાતિક્રમા ।

૧ ક્ષેત્ર-વાસ્તુ ૨ દિગ્વિષ્ટ-સુવર્ણ ૩ નિ-ધાન્ય, ૪ નિ-સ-દામી અને ૫ કુપ્ય (તાપા પીતળા આદિ ધાતુના વાગણુ વગેરે) ના પરિમાણનું અતિક્રમણ કરવું, એવાય અતિયાન પશ્ચિમ પશ્ચિમ પ્રતના બાણવા.

૨૫ કુર્વાધસ્તિર્યગ્વ્યતિક્રમચેત્રવૃદ્ધિસ્મૃત્યન્તર્યા- નાનિ ।

કુર્વાધસ્તિર્યગ્વ્યતિક્રમ (નિયમ ઉપરાત આગળ ૪૩) તિર્યગ્વ્યતિક્રમ, અધો દિગ્વ્યતિક્રમ, ક્ષેત્રવૃદ્ધિ (એક આગુ ઘટાડી બીજી આગુ વધારું) અને સ્મૃત્યન્તર્યાન (યાદાસ્તિતુ વિ-અમરણ ધનારી નિયમ ઉપરાતની દિગ્મામા ગમન કરવું) એ પાચ દિગ્વિષ્ટ પ્રતના અતિયાન છે

૨૬ આનયનપ્રેષ્યપ્રયોગશબ્દરૂપાનુપાતપુદ્ગલક્ષેપાઃ ।

આનયન પ્રયોગ (નિયમિત જમિધડી બાહેન્ધી સ્થિત વસ્તુ મ ગાનવી), પ્રેષ્યપ્રયોગ (મોકલવી), ગણનાનુપાત (ગણ કરી બોલાવવો), ઉપાનુપાત (પાતાનુ રૂપ દેખાડી બોલાવવો) અને પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ (માટી પાતળ વગેરે પુદ્ગલ દેડી બોલાવવો), એ પ્રકારે દેશાન્કારિક પ્રતના પાચ અતિયાન બાલવા

૨૭ કન્દર્પકૌકુચ્યમૌલર્યાસમીદ્યાધિકરણોપભોગા- ધિકૃત્વાનિ ।

૦૬૪ (રાગયુક્ત અસભ્ય વચન બોલવા હાન્ય કરવું), કૌ-કુચ્ય (હુણ કાચપ્રચારની સાથે ગાગયુક્ત અસભ્ય ભાષણ અને દાસ્ય કરવું), યુષ્કરતા (અસભ્ય-હુદ નિનાનુ બોલવું), અસ-

મીઠ્યાવકુળ (વિના વિચાર્યાં અધિકુલ એકત કરના) અને ઉ-
પભોગાધિકત્વ (ઉપભોગ કરતા નવારે વસ્તુઓ એકત કરવી),
એ પાત્ર અનર્થક ઉનિરમણતત્ત્વ અતિચાર છે

૨૮ યોગદુષ્પ્રણિધાનાનાદરસ્મૃત્યનુપસ્થાપનાનિ ।

કાયદુષ્પ્રણિધાન (અજયણાથી પ્રવૃત્તિ), નાગ્દુષ્પ્રણિધાન, મ-
નાદુષ્પ્રણિધાન, અનાદર અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન (સામાયિક લેણ
વિસાણું, બે ઘડી પહેલા પાણું, પારકું નિસાણું આદિ વિરમણ-
પણ), એ પાત્ર આમાયિકતત્ત્વ અતિચાર છે

૨૯ અપ્રત્યવેક્ષિતાપ્રમાર્જિતોત્સર્ગાદાનનિદોષસંસ્તારોપક્રમણાનાદરસ્મૃત્યનુપસ્થાપનાનિ ।

અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિત ઉત્સર્ગ (બરાબર ગીતે નહિ જો-
યેલ અને નહિ પ્રમાર્જેલ ભૂમિમા વધુનીતિ વડીનીતિ કરના), અ-
પ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિત ભૂમિમા નમ્તુ લેની મૂકવી, અપ્રત્યવેક્ષિત
અપ્રમાર્જિતભૂમિમા સધારે કરવો પ્રતને નિષે અનાદર કરવો
અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન (ભૂડી જણ) એ પૌરધાપનાસપ્રતના પાત્ર
અતિચાર છે

૩૦ સચિત્તસવદ્ધસમિથ્રામિપવદુષ્પકાહારાઃ ।

સચિત્ત આહાર, સચિત્ત નસ્તુના સળ નાળો આહાર, સ-
ચિત્ત વસ્તુથી મિશ્રિત આહાર, તુચ્છાહાર, કાચોપાકો સચિત્ત આ-
હાર, એ પાત્ર ઉપભોગપરિભોગ નિરમણ પ્રતના અતિચાર છે

૩૧ સચિત્તનિદોષપિધાનપરવ્યપદેશમાત્સર્યકાલા- તિક્રમા ।

સચિત્તનિર્દેષ (પ્રામુક આહ્વાગદિ સચિત્ત વસ્તુ ઉપર મુકવા , સચિત્તપિરાન (પ્રામુક આહ્વાગદિને સચિત્ત વસ્તુવડે ઠાપી દેવા), પરબ્યપદેગ કન્વો (ન આપના માટે પોતાની નવ્તુ પગની છે એમ કહે), માત્સર્ય (અભિમાન લાવી દાન દેવું) અને કાલાતિક્રમ (ભોજનગળા પિત્ત્યાઆદિ નિમત્રણ કન્વું), એ પાચ અતિચાર અતિ-થિસ નિભાગ પ્રતના છે

**૩૨ જીવિતમરણાશંસામિત્રાનુરાગસુખાનુવન્ધનિદા-
નકરણાનિ ।**

જીવિતાશંસા (જીવનાની ગન્ધા ૫ મન્થાનના, મિત્રાનુરાગ, મુખ્યાનુબંધ અને નિર્માનકન્થુ (નિયામ) આનુ ૫ એ પાચ સ લે-ખનાના અતિચાર જાણના

૩૩ અનુમ્નહાર્થં સ્વસ્યાતિસર્ગો દાનમ્ ।

ઉપકાન્થુદિએ પોતાની વસ્તુનો ત્યાગ કન્વો અર્થાત ખીજાને આપવી તે નાન કહેનાય છે

૩૪ વિધિદ્રવ્યદાતૃપાત્રવિશેષાત્તદ્વિશેષઃ ।

નિધિ (સ્થપનીયતા ગરે), કન્થ, નાનાર અને પાનની વિ-શેષતાવડે કરીને તે દાનની વિશેષતા હોય છે, એલે કળની તર-તમતા હોય છે

॥ अथ अष्टमोऽध्याय ॥

૧ મિથ્યાદર્શનાવિરતિપ્રમાદકપાયયોગા વન્ધહેતવઃ ।

મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય અને યોગ એ કર્મ-
બંધના હેતુઓ ॥

મગ્યનું દર્શનથી રિપરીત તે મિથ્યાદર્શન તે અભિરૂહીત
(જાણ્યા છતાં હું જાણહારે પોતાના મતન્યને વગળી રહે તે,
કેવડે પાપદીના મત) અને અભિરૂહીત-અર્થ એ પ્રકારે મિ-
થ્યાદર્શન છે વિરતિથી રિપરીત તે અવિરતિ યાદગસ્તનું અનન
સ્થાન અથવા મોખના અનુષ્ઠાનમાં અનાદ- અને મન વચન
કાયાના યોગનું કુશ્મણ્ણિયન તે પ્રમાદ એ મિથ્યાદર્શનાનું મધ્ય
હેતુઓમાંના પ્રથમના છે પાછળના નિષ્ઠે હાથ અને િતગેતર
પાછળના છે પ્રથમનાની સમજના (અનિયમ) બાબતી

૨ सकपायत्वाजीव कर्मणो योग्यान्पुद्गलानादत्ते ।

કપાયત્વાગે હોનાથી જીવ કર્મને યોગ્ય પુદ્ગલો મહાનુ ૨૦ છે

૩ स वन्ध ।

જીવને પુદ્ગલોને જે મહાનુ તે બંધ છે

૪ प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशास्तद्विधय ।

પ્રકૃતિસ્થિતિ, સ્થિતિસ્થિતિ, રસથિતિ અને પ્રદેશસ્થિતિ એ ચાર
સ્થિતિ તે બંધના ॥

૫ આયો જ્ઞાનદર્શનાવરણવેદનીયમોહનીયાયુષ્ક

નામગોત્રાન્તરાયાઃ ।

પહેલો પ્રકૃતિપદ—જ્ઞાનાનન્દ, દર્શનાવરણ વેદનીય, મોહ
નીય, આયુષ્ક, નામ ગોત્ર અને અતનાય એ આઠ પ્રકારે છે ;

૬ પञ्चનવद्वयष्टाविंशतिचतुर्द्विचत्वारिंशद्द्वિપञ्चમેदा
યથાક્રમમ્ ।

તે આઠ પ્રકારના પ્રકૃતિપદના અડેકના અનુક્રમે પાંચ, નવ,
એ, અઠ્ઠાવીસ, ચાર, બેતાલીસ એ અને પાંચ ભેદો હોય છે

૭ મત્યાદીનામ્ ।

મતિજ્ઞાન આદિ પાંચ જ્ઞાન હોનારી તેના આનન્દ પણ મ-
તિજ્ઞાનાનન્દીય વગેરે પાંચ ભેદો છે

૮ ચક્ષુરચક્ષુરવધિકેवलानां निद्रानिद्रાનિદ્રાપ્ર-
ચલાપ્રચલાપ્રચલાस्त्यानगृह्णिवेदनीयानि च ।

ચક્ષુર્ગર્જનાનન્દ, અચક્ષુર્ગર્જનાનન્દ, અનિદ્રર્ગર્જનાવરણ કે-
વળર્જનાવરણ, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલાપ્રચલા અને
સ્ત્યાનગૃહ્ણિવેદનીય એ નવ ગર્જનાવરણના ભેદો છે

* જેના ઉત્પત્તિ નિદ્રાવસ્થામાંથી સુષ્પે કરીને પ્રતિગોષ્ઠિ (ભગવત) થાય
તે નિદ્રા જેના ઉત્પત્તિ નિદ્રાવસ્થામાંથી દુષ્પે કરીને જાગૃત અવસ્થાની
પ્રાપ્તિ થાય તે નિદ્રાનિદ્રા જેના ઉત્પત્તિ ઉભા અને એ । ચક્રા નિદ્રા આવે

૬ સદસદ્વેદ્યે ।

વેદનીયકર્મ-સાતા અને અસાતા વેદનીય, એમ બે પ્રકાર છે

૧૦ દર્શનચારિત્રમોહનીયકપાયનોકપાયવેદનીયા
 રૂપાસ્ત્રિદ્વિપોઢશનવભેદા સમ્યક્ત્વમિધ્યાત્વતદુ-
 ભયાનિ કપાયનોકપાયાવનન્તાનુવચન્યપ્રત્યા-
 રૂપાનપ્રત્યારૂપાનાવરણસજ્વલનવિકલ્પાશ્ચૈકશ-
 ક્રોધમાનમાયાલોભા હાસ્યરત્યરતિશોકમયજુ-
 ગુપ્તસાસ્ત્રીપુનપુસકવેદા * ।

મોહનીયના—૧ દર્શન મોહનીય તથા ૨ ચારિત્રમોહનીય એ
 બે ભેદ છે તે દર્શનમોહનીયના—૧ સમ્યક્ત્વમોહનીય, ૨ મિધ્યા-
 ત્વ મોહનીય અને ૩ મિશ્રમોહનીય એવા ત્રણ ભેદ છે આગ્રિત્ર
 મોહનીયના—૧ કપાયવેદનીય અને ૨ નોકપાયવેદનીય એના બે ભેદ

તે પ્રત્યક્ષ જોના ઉદયથી ચાતના ચાતતા નિદ્રા આવે તે પ્રત્યક્ષપ્રત્યક્ષના
 અંતે જોના ઉદયથી દિવસે ચિત્તવેતુ કાર્ય શાસ્ત્રિએ નિગમ્યામા જાગૃતિની પેઠે
 કરે તે પ્રત્યાનટિદિ (ધીણુદિ) આ નિદ્રા વખતે વજ્રક્ષયખનારામ મધ્યણુ
 વાળાને વાસુદેવના જગ કરતા અર્ધ જાગ હોય છે આ જીવ નરકમાર્ગે
 જાય છે બીજા સત્યજાગાને આ નિદ્રામાં પોતાના મદજ અગ્રથી જમણ
 ત્રમણ જાગ હોય ॥

* આ આત્મા તથા દશમા સૂત્રની વિશેષ મંત્ર પહેલા કેમ પ્રત્યક્ષ
 જાગી લેવી

છે તે કપાયવેદનીયના—૧ અનતાનુબ રી, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની, ૩ પ્રત્યાખ્યાની અને ૪ સજ્વયન એ ચાર ભેદ છે વળી તે ચારના અકેકતા કોચ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર ચા-ભેદ થવા-થી ૧૬ ભેદ થાય છે અને નોકપાયવેદનીય—૧ દુહામ્ય, ૨ ગતિ, ૩ અરતિ, ૪ રોક, ૫ ભય, ૬ દુઃખ, ૭ સ્ત્રીવે, ૮ પુરુષવેદ અને ૯ નપુંસકવેદ એમ નવ ભેદ છે

૧૧ નારકૈર્યગ્યોનમાનુપદૈવાનિ ।

નારકસખ રી, તિર્યચમખ રી, મનુષ્યસ મ'રી અને દેવતામ-ખધી એમ ચા-પ્ર-રે આયુષ્યકર્મ છે

૧૨ ગતિજાતિગરીરાદ્ગોપાદ્ધનિર્માણવન્ધનસદ્વાતસં-
સ્થાનસહનનસ્પર્શરસગન્ધવર્ણાનુપૂર્વ્યગુરુલઘૂપ-
ઘાતપરાઘાતાતપોદ્યોતોર્ચ્ચાસવિહાયોગતય પ્ર-
ત્યેકશરીરત્રસસુભગસુસ્વરશુભસૂક્ષ્મપર્યાતિસ્થિ-
રાદેયયશાંસિ સેતરાણિ તીર્થકૃત્ત્વં ચ ।

૧ ગતિ, ૨ જાતિ, ૩ ગરી, ૪ અગોપાગ, ૫ નિર્માણ, ૬ વન્ધન, ૭ નઘાત, ૮ મઘ્યાન ૯ સહનન (મઘ્યાન), ૧૦ સ્પર્શ, ૧૧ રસ, ૧૨ મઘ, ૧૩ વર્ણ, ૧૪ આનુપરી, ૧૫ અપ્રસપ્ત, ૧૬ ઉપઘાત, ૧૭ પરાઘાત ૧૮ આતપ ૧૯ ઉદ્યોત, ૨૦ ઉર્ચ્ચા, ૨૧ વિહાયોગતિ, ૨૨ પ્રત્યેકગરી, ૨૩ ત્રસ, ૨૪ ગોપાન્ય, ૨૫ સુભગ, ૨૬ શુભ, ૨૭ સુસ્વ, ૨૮ પર્યામ, ૨૯ નિષ્ક, ૩૦ આપ્ય, ૩૧ યશ, પ્રતિપદ્વી માથે એટલે ૩૨ ગાદાન્ય, ૩૩ ન્યાન્ય, ૩૪ કૃત્ત્વં, ૩૫ સેતરાણિ, ૩૬ તીર્થ, ૩૭ કૃત્ત્વં, ૩૮ ચ

૬ સદસદ્વેદો ।

વેદનીયકર્મ-સાતા અને અસાતા વેદનીય, એમ બે પ્રકાર છે

૧૦ દર્શનચારિત્રમોહનીયકપાયનોકપાયવેદનીયા
 ર્યાસ્રિદ્વિપોઢશનવભેદા* સમ્યક્ત્વમિથ્યાત્વતદુ
 ભયાનિ કપાયનોકપાયાવનન્તાનુબન્ધ્યપ્રત્યા
 ર્યાનપ્રત્યાર્યાનાવરણસજ્વલનવિકલ્પાશ્ચૈકશ
 ક્રોધમાનમાયાલોભા હાસ્યરત્યરતિશોકભયજુ-
 ગુપ્સાસ્ત્રીપુનપુસકવેદા * ।

મોહનીયના—૧ દર્શન મોહનીય તથા ૨ ચારિત્રમોહનીય એ
 બે બે છે તે દર્શનમોહનીયના—૧ મમ્યક્ત્વમોહનીય, ૨ મિથ્યા-
 ત્વ મોહનીય અને ૩ મિશ્રમોહનીય એના ત્રણ બે. ૬ ચારિત્ર
 મોહનીયના—૧ કપાયવેદનીય અને ૨ નોકપાયવે નીય એના બે બેદ

તે પ્રથમા જેના ઉદયથી ચાનતાં ચાનતાં નિદ્રા આવે તે પ્રથમાપ્રથમા
 અને જેના ઉપથી દિવસે ચિત્તવેલું કાર્મ રાત્રિએ નિદ્રાવસ્થામાં જાગૃતિની પેઠે
 કરે તે નેત્યાનરુદ્ધિ (પીણુદ્ધિ) આ નિદ્રા વખતે વજ્રકાળનારાય મધ્યજ્ઞ
 વાળાને વામુદેવના બગ કરતાં અર્ધ બગ હોય છે આ જીવ નરકમાંથી
 જાણુવે બીજા સધયજ્ઞવાળાને આ નિદ્રા પોતાના સદજ મગધી ખમણ
 તમણ બગ હોય છે

* આ આત્મા તથા દશમા સૂત્રની વિશેષ મમ્યક્ પહેલા ક્રમ પ્રથમો
 જાણી લેવી

છે તે કૃપાયને નીચના—૧ અનતાનુબવી, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની, ૩ પ્રત્યાખ્યાની અને ૪ સંબલન એ ચાલ બેદ છે વળી તે ચારના અકેકના કોવ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર ચાર બેદ થવાથી ૧૬ બેદ થાય છે અને નોકૃપાયવેદનીય—૧ હ્રાસ્થ, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય, ૬ દુઃખ, ૭ સ્ત્રીવે, ૮ પુરુષવેદ અને ૯ નપુ સકેવેદ એમ નવ બેદ છે

૧૧ નારકતૈર્યગ્યોનમાનુષદેવાનિ ।

નારકસખી, તિર્યચસખી, મનુષ્યસખી અને દેવતામખી એમ ચાર પ્રકારે આધુષ્યકર્મ છે

૧૨ ગતિજાતિગરીરાક્ષોપાક્ષનિર્માણવન્ધનસદ્વાતસં-
સ્થાનસહનનસ્પર્શરસગન્ધવર્ણાનુપૂર્વ્યગુરુલઘુપ-
ઘાતપરાઘાતાતપોદ્યોતોચ્છ્વાસવિહાયોગતય. પ્ર-
ત્યેકગરીરત્રસમુભગસુસ્વરશુભસૂદમપર્યાસસ્થિ-
રાદેયયજાંસિ સેતરાણિ તીર્થકૃત્ત્વ ચ ।

૧ ગતિ, ૨ જાતિ, ૩ ગરી, ૪ અગોપાગ, ૫ નિર્માણ, ૬ વન્ધન, ૭ મઘાત, ૮ મઘ્યાન, ૯ મહનન (સઘયણ), ૧૦ અ-
ર્શિ, ૧૧ રસ, ૧૨ ગંધ, ૧૩ વર્ણ, ૧૪ આનુપૂર્વી, ૧૫ અગુરુલઘુ,
૧૬ ઉપઘાત, ૧૭ પરાઘાત ૧૮ આતપ ૧૯ ઉત્તોત, ૨૦ ઉચ્છ્વાસ,
૨૧ વિહાયોગતિ, ૨૨ પ્રત્યેકગરી, ૨૩ રસ, ૨૪ મોભામ, ૨૫
સુસ્વર, ૨૬ શુભ, ૨૭ સુદમ, ૨૮ પર્યાસ ૨૯ સ્થિત ૩૦ આદેય,
૩૧ યજ્ઞ, પ્રતિપક્ષી સાથે એટલે ૩૨ માચાળ, ૩૩ સ્થાવર, ૩૪ હ-
ર્ભગ, ૩૫ દુસ્વર, ૩૬ અનુભ, ૩૭ બાળ, ૩૮ અપર્યાસ, ૩૯

અસ્થિર, ૪૦ અનાદિય, ૪૧ અયશ અને ૪૨ તીર્થ કરત્ય એ ૪૨
એ નામધર્મના જાણના

૧૩ ઉચ્ચૈર્નીચૈશ્વ ।

ઉચ્ચ ૧૧૨ અને નીચગોત્ર એના બે બે ગોત્રધર્મના છે

૧૪ દાનાદીનામ્ ।

નાનાના નિગ્ગર્તા તે અતરાય છે ૧ દાનાતરાય, ૨ લાભા-
તરાય, ૩ ભોગાન્તરાય ૪ ઉપભોગાન્તરાય અને ૫ રીયાન્તરાય
એમ તેના પાંચ બેઠા થાય છે

૧૫ આદિતસ્તિસૃણામન્તરાયસ્ય ચ ત્રિશત્સાગરોપ- મકોટીકોટ્ય પરા સ્થિતિ ।

પ્રથમના ત્રણ કુર્મ એટલે જ્ઞાનાનરણુ, દર્શનાનરણુ અને ચેત-
નીયની અને અતરાય-ધર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરો-
પમની છે

૧૬ સસતિર્મોહનીયસ્ય ।

મોહનાયધર્મની ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમની પગ (ઉત્કૃષ્ટ)
સ્થિતિ છે

૧૭ નામગોત્રયોર્વિંશતિ ।

નામધર્મ અને ગોત્રધર્મની રીંગ કોડાકોડી સાગરોપમની
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે

૧૮ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણયાયુષ્કસ્ય ।

આયુધર્મની ૩૩ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી

૧૬ અપરા દ્વાદશમુદ્દર્શા વેદનીયસ્ય ।

વેદનીયકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ કષાર મુદ્દર્શની છે

૨૦ નામગોત્રયોરપૌ ।

નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુદ્દર્શની છે

૨૧ શૈવાણામન્તર્મુદ્દર્શમ્ ।

ખીજા કર્મની એટલે—જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, આયુષ્ય અને અત્યયકર્મની અતર્મુદ્દર્શ જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી

૨૨ વિપાકોઽનુભાવ ।

કર્મના વિપાકને અનુભાવ (રસપણે ભોગવવું) કહે છે

સર્વ પ્રકૃતિઓનું ક્ષણ એટલે વિપાકોદય તે અનુભાવ છે વિ-
નિધ પ્રકારે ભોગવવું તે વિપાક તે વિપાક તથાપ્રકારે તેમજ
અન્ય પ્રકારે પણ થાય છે કર્મવિપાકને ભોગવતો જન મૂળ પ્રકૃ-
તિથી અલિપ્ત એવી ઉત્તર પ્રકૃતિને વિષે કર્મ નિમિત્તક અ-
નાભોગ વીર્યપૂર્વક કર્મનું સક્રમણ કરે છે બધવિપાકના નિમિ-
ત્તવડે અન્ય જાતિ હોવાથી મૂળ પ્રકૃતિઓને વિષે સક્રમણ થતું
નથી ઉત્તર પ્રકૃતિઓને વિષે પણ દર્શનમોહનીય, ચારિત્રમોહનીય,
સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યાનમોહનીય અને આયુષ્ય નામકર્મનું
જાત્યતર અનુભવ, વિપાક અને નિમિત્તતરે અન્ય જાતિ હોવાથી
સક્રમણ થતું નથી અપરર્તન તો સર્વ પ્રકૃતિનું હોય છે

૨૩ સ યથાનામ ।

તે અનુભાવ જાતિ જાતિ આદિના નામ પ્રમાણે ભોગવાય છે

૨૪ તતશ્ચ નિર્જરા ।

વિપાકથી નિર્મલ થાય છે

અહીં મૂળમાં “ ચ ” શબ્દ મૂક્યો છે તે બીજા હેતુની અ-
પેક્ષા મૂક્યો છે એટલે અનુભાવથી અને અન્ય પ્રકારે (તપવડે)
નિર્મલ થાય છે

**૨૫ નામપ્રત્યયા સર્વતો યોગવિશેષાત્સૂદમૈકદેત્રાવ-
ગાઢસ્થિતા સર્વાત્મપ્રદેશેષ્વનન્તાનન્તપ્રદેશા ।**

નામકર્મને લીધે સર્વ આત્મપ્રદેશે કળીને મન આદિના બ્યા-
પારથી સૂક્ષ્મ, તેજ આકાશપ્રદેશને અનગાહીને રહેલા, સ્થિર રહેલા,
અનંતાનંત પ્રદેશવાળા કર્મપુગલો સર્વ બાળુએથી બંધાય છે

નામ પ્રત્યયિક—નામકર્મને લીધે પુગલો બંધાય છે કઈ
દિશાએથી બંધાય ? ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્થક્ સર્વદિશાથી આ-
વેલા પુગલો બંધાય શાથી બંધાય ? મન વચન કાયાના બ્યા-
પારવિશેષે કરી બંધાય કેના ? સૂક્ષ્મ બંધાય, બાહ્ય ન બંધાય
નળી એક દેત્રમાં અનગાહી સ્થિર રહેલા હોય તે બંધાય આ-
ત્માના કયા પ્રદેશે બંધાય ? આત્માના સર્વ પ્રદેશોમાં સર્વ કર્મ
પ્રકૃતિના પુગલો બંધાય કેવા પુગલો બંધાય ? અનન્તાનન્ત પ્ર-
દેશાત્મક કર્મના પુગલો હોય તેજ બંધાય, મ બધ્યાત, અસંબધ્યાત
કે અનંતપ્રદેશી પુગલો બંધાય નહિ

**૨૬ સદ્વેદ્યસમ્યક્ત્વહાસ્યરતિપુરુષવેદશુભાયુર્નામગો-
ત્રાણિ પુણ્યમ્ ।**

સાતાનેનીય, સમ્યક્ત્વ, હાસ્ય, રતિ, પુરુષવેદ, શુભ આયુષ્યો
(દેવ, મનુષ્ય), શુભ નામકર્મની પ્રકૃતિઓ અને શુભ ગોત્ર અ-
ર્થાત્ ઉચ્ચગોત્ર તે પુણ્ય છે તેનાથી વિપરીત કર્મ તે પાપ છે

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

૧ આસ્ત્રવનિરોધ સંવર* ।

આસ્ત્રવનો નિરોધ કરવો તે સવર જાણવો

૨ સ ગુત્તિસમિતિધર્માનુપ્રેક્ષાપરીપહજયચારિત્રૈઃ ।

તે સવર ગુત્તિ, સમિતિ, યતિધર્મ, અનુપ્રેક્ષા (ભાવના), પરીપહજય તથા ચારિત્રવડે કરીને થાય છે

૩ તપસા નિર્જરા ચ ।

તપસડે નિર્જરા તથા સવર થાય છે

૪ સમ્યગ્યોગનિમ્નહો ગુત્તિઃ ।

સમ્યક્ પ્રકારે મન, વચન અને કાયાના યોગનો નિમ્ન કરવો તે ગુત્તિ કહેવાય છે

સમ્યક્ એટલે ભેદ પૂર્વક સમજીને સમ્યક્ દર્શન પૂર્વક આદરણ શયન, આસન, આદાન (મહાહુકંબુ), નિર્દોષ (મૂકંબુ) અને ધ્યાન ચક્રમણ (એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જવું) ને વિષે કાયચેષ્ટાનો નિયમ તે કાયગુત્તિ યાચન (માગવું), પ્રશ્ન અને પૂછલાનો ઉત્તર દેવો, એને વિષે વચનનો નિયમ (જરૂર પુરતુ બોલવું અથવા મોન ચાલણ કરવું) તે વચનગુત્તિ માનસ સંકલ્પનો નિરોધ તથા કુશલ (ચુલ) સંકલ્પ કરવો અથવા શુભાશુભ સંકલ્પનો સર્વથા નિરોધ તે મનોગુત્તિ

૧ આ પ્રકારે કરવું અને આ પ્રકારે ન કરવું એવી કાવચાપારની વ્યવસ્થા.

૨ મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ

૫ ઈર્યાભાયૈવણાદાનનિદ્દેપોત્સર્ગા. સમિતય. ।

ઈર્યાસમિતિ (નેધર્મ આપતુ), ભાષામમિતિ (હિતમન્ક^૧ આપતુ), ઐરણા (શુદ્ધ આહાર આદિની ગરેપણા) મમિતિ, આદાન નિદ્દેપ (પૂજા પ્રમાણને લેતુ મેવપુ) મમિતિ અને ઉત્તમર્ગ સમિતિ (પારિધાયનિમાસમિતિ), એ યાચ સમિતિ છે

૬ ઉત્તમ* દ્વમમાર્દવાર્જવશૌચસત્યસયમતપસ્ત્યા- ગાર્કિચન્યવ્રહ્મચર્યાણિ ધર્મ ।

૧ ક્રમા, ૨ નમ્રતા, ૩ સરળતા, ૪ શોચ, ૫ સત્ય ૬ સયમ, ૭ તપ, ૮ નિર્લોભતા, ૯ નિષ્પન્નિહતા અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ દશ પ્રકારે યતિનર્મ ઉત્તમ છે

યોગનો નિમ્નલુ તે સયમ સત્તર પ્રકારે છે-૧ પૃથ્વીકાય સયમ, ૨ અપૂકાય સયમ ૩ તેલકાય સયમ, ૪ વાઉકાય મયમ, ૫ વન-સ્પતિગાય સયમ, ૬ બેઠકદ્રિય સયમ, ૭ તેઠકદ્રિય સયમ, ૮ બો-ગિદ્રિય મયમ, ૯ પચેદ્રિય સયમ, ૧૦ પ્રેક્ષ્ય (જેવુ) સયમ ૧૧ ઓક્ષ્ય સયમ, ૧૨ અપહૃત્ય (પરઠનવુ) સયમ, ૧૩ પ્રમૂલ્ય (પૂજવુ) સયમ, ૧૪ કાય સયમ, ૧૫ વચન સયમ, ૧૬ મન મયમ અને ૧૭ ઉપકન્ધા સયમ ત્રતાની પરિપાવના, જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ અને કૃપાયની ઉપશાતિને અર્થે ગુરુકુળનામ તે બ્રહ્મચર્ય અર્થાત ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહેવુ તેબ્રહ્મચર્ય મૈથુનત્યાગ મહા-નતની ભાવના અને ઈચ્છિત અર્થ, રસ, રૂપ, ગંધ, શબ્દ તથા નિભૂનાને વિષે અપ્રસન્નતા એ બ્રહ્મચર્યના વિગેય ગુણ છે

૧ હિતમન્ક પરિમિત ગસદિધ, નિરવધ અને ચોક્કસ અર્થવાણુ

૭ અનિત્યાશરણસંસારૈકત્વાન્યત્વાશુચિત્વાસ્તવસંવ-
રનિર્જરાલોકવોધિદુર્લભધર્મસ્વાખ્યાતતત્ત્વાનુચિ-
ન્તનમનુપ્રેક્ષા. ।

૧ અનિત્ય, ૨ અગળ, ૩ મસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આશ્રય, ૮ સવર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોકસ્વરૂપ, ૧૧ બોધિ દુર્લભ અને ૧૨ ધર્મને વિષે વર્ણવેલ તત્ત્વોનું અનુચિતન (મનન-નિન્ધ્યાસન) તે બાળ પ્રમાણની અનુપ્રેક્ષા છે

અનિત્યભાવના-આ મસારમા ગરીર, યન, નાન્ય, ટુંકુ બ આદિ સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય (ક્ષણભંગુ) છે એવું ચિંતનવું તે અગળ ભાવના-માસોએ કરીને ગહિત એના અરણ્યમા હુરા પામેલ બગવાન સિંહના હાથમા પકડાયેલ મૃગવાને કોઈતુ રાખા હોતુ નથી તેનીજ ગીતે જન્મ, મૃત્યુ આદિ વ્યાપ્તિએ અન્ત છનને આ સમારમા ધર્મ મિનાય ધીનકોઈતુ ગરણ નથી એવું ચિંતનવું તે

મમાળ ભાવના-આ અનાનિ અનત સમારમા સ્વજન અને પન્જનની કોઈપણ પ્રમારની ચનમ્ધા નથી માતા મરીને સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી મરીને માતા થાય, પિતા મરીને પુત્ર થાય, પુત્ર મરીને પિતા થાય, એમ સમારની સિચિનતા ભાવવી તે

એકત્વ ભાવના-જવ એકલોજ ઉત્પન્ન વાય છે અને એકલોજ મૃત્યુ પામ છે, એકલોજ કર્મ બાધે ૩ અને એકલોજ કર્મ બોગમે છે ઈત્યાદિ ચિંતનવું તે

અન્યત્વ ભાવના-હું ગરીર થરી સિત્ત પુ, ગરીર અનિત્ય છે હું નિત્યપુ, ગરીર જડ છે, હું ચેતન પુ એ પ્રકારે ચિંતનવું તે

૫ ઈર્યાભાષેષણાદાનનિદ્દેષોત્સર્ગા સમિતય ।

ઈર્યાસમિતિ (જોઈને ચાવતુ), ભાગમમિતિ (હિતકારક^૧ બોલતુ), એપભા (ગુહ્ય આહવાન આગ્નિની ગરેષણા) સમિતિ, આદાન નિદ્દેષ (પૃથ્થ પ્રમાણને લેતુ મેવતુ) સમિતિ અને ઉત્સર્ગ સમિતિ (પારિધાપનિધસમિતિ), એ પાંચ સમિતિ છે

૬ ઉત્તમ ક્ષમામાર્દવાર્જવશૌચસત્યસયમતપસ્ત્યા- ગાર્કિચન્યવ્રહ્મચર્યાણિ ધર્મઃ ।

૧ ક્ષમા, ૨ નમ્રતા, ૩ મરણતા, ૪ શૌચ, ૫ સત્ય, ૬ સયમ, ૭ તપ, ૮ નિર્લોભતા, ૯ નિષ્પરિગ્રહતા અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ ૬૩ પ્રમારે યતિરર્થ ઉત્તમ છે

યોગનો નિમ્નહ તે સયમ સત્તર પ્રમારે છે-૧ પૃથ્વીકાય સયમ, ૨ અપ્કાય સયમ, ૩ તેડિકાય સયમ, ૪ વાઠિકાય સયમ, ૫ વન-સ્પતિકાય સયમ, ૬ બેઠકદ્રિય સયમ, ૭ તેમદ્રિય સયમ, ૮ ત્ર્ય-ગ્નિદ્રિય સયમ, ૯ પચેદ્રિય સયમ, ૧૦ પ્રેક્ષ્ય (જોતુ) સયમ, ૧૧ ઉપેક્ષ્ય સયમ, ૧૨ અપહત્ય (પગલવતુ) સયમ, ૧૩ પ્રમુગ્ધ્ય (પજતુ) સયમ, ૧૪ કામ સયમ, ૧૫ નયન સયમ, ૧૬ મન સયમ અને ૧૭ ઉપકન્ધ સયમ ત્રતની પરિપાલના જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ અને કપાયની ઉપશાતિને અર્થે ગુરુકુળનાસ તે બ્રહ્મચર્ય અર્થાત્ ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહેતુ તે બ્રહ્મચર્ય મૈથુનત્યાગ, મહા-નતની ભાવના અને ઈન્દ્રિય અપર્શ, નસ, રૂપ, ગંધ, ગુણ તથા વિભૂતાને વિષે અપ્રસન્નતા એ બ્રહ્મચર્યના વિગેન ગુણો છે

૧ હિતકારક પરિમિત નસદિ ધ, નિરવલ અને ચોક્કમ અર્થવાણુ

૭ અનિત્યાશરણસસારૈકત્વાન્યત્વાશુચિત્વાલવસંવ-
રનિર્જરાલોકવોધિદુર્લભધર્મસ્વાસ્થ્યાતતત્ત્વાનુચિ-
ન્તનમનુપ્રેક્ષા ।

૧ અનિત્ય, ૨ અશાશ્વત, ૩ શમાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આશ્રય, ૮ અવર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોકસ્વરૂપ, ૧૧ ધ્યાનિ દુર્લભ અને ૧૨ ધર્મને નિષે વર્ણવેલ તરંગોનું અનુચિતન (મનન-નિર્દિષ્ટાસન) તે બાર પ્રકારની અનુપ્રેક્ષા છે

અનિત્યભાવના-આ મમારમા મરીર, નન, નાન્ય, કુકુબ
આદિ સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય (ક્ષણભંગુર) છે એવું ચિંતનવું તે

અશરણ ભાવના-માણસોએ કરીને રહિત એવા અગ્રણ્યમા
હુવા પામેય બ્રહ્માન મિહના હાથમા પકડાયેય મૃગવાને કોઈનું
શરણ હોતું નથી તેવીજ ગીતે જન્મ, મરણ આદિ વ્યાપ્તિએ પ્રભ
છનને આ સમારમા ધર્મ મિનાય બીજાકોઈનું શરણ નથી એવું
ચિંતનવું તે

મમાન ભાવના-આ અનાદિ અનત સસારમા સ્વજન અને
પરજનની કોઈપણ પ્રનારની વ્યવસ્થા નથી માતા મરીને સ્ત્રી થાય,
સ્ત્રી મરીને માતા થાય, પિતા મરીને પુત્ર થાય, પુત્ર મરીને પિતા
થાય, એમ સસારની વિચિત્રતા ભાવવી તે

એકત્વ ભાવના-શ્વ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે અને એકલોજ
મૃત્યુ પામે છે, એકલોજ ધર્મ બાધે છે અને એકલોજ કર્મ ભોગવે
છે ઈત્યાદિ ચિંતનવું તે

અન્યત્વ ભાવના-હું મરીનું નથી હિત્ત કુ, મરીર અનિત્ય
છે, હું નિત્યકુ, મરીર જડ છે, હું ચેતનકુ, એ પ્રકારે ચિંતનવું તે

અશુચિ ભાનના-નિશ્ચયે કુઠીને આ શરીર અપવિત્ર છે કારણ કે આ શરીરનું આદિ મારણ શુદ્ધ અને લોહી છે, તે ઘણું અપવિત્ર છે, પછીનું કારણ આહ્વાગદિકનો પરિણામ તે પણ અત્યંત અપવિત્ર છે નગગની ખાળ પેઠે પુરૂષના નન દ્વારમાથી અને સ્ત્રીના બાર દ્વારમાથી નિઃતર અશુચિ વહ્યા કરે છે, એવું ચિંતવવું તે

આશ્રય ભાનના-મિથ્યાત્વાદિકે કરીને કર્મનું આનંદ થાય છે તેથી આત્મા ભવિન થાય છે દયા, દાનાદિકે શુદ્ધ કર્મ બંધાય છે, નિષય કષાયોદિકે અશુભકર્મ બંધાય છે, એવું ચિંતવવું તે

મલ ભાનના-સમિતિ, ગુસિ આદિ પાળનાથી આશ્રયના રોગ થાય છે, એવું ચિંતવવું તે

નિર્જીરા ભાનના-આર પ્રકારના તપનડે કર્મનો મય થાય છે એવું ચિંતવવું તે

લોકસ્વભાન ભાનના-કેડ ઉપર હાથ મૂકી પગ પહોળા કુઠી ઉભા રહેલ પુરૂષના આપારે ધર્માસ્તકાયાદિ પડકાર્યાત્મક ચોર નાજલોક ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વચના ન્વભાનનાગો છે, ક્રિયાદિ અવરૂપ વિચારવું તે

બોધિ દુર્લભ ભાનના-આ અનાદિ સમારને નિષે નરકોદિક ગતિમા અમણ કરતા અમમ નિર્જીરાનડે પુણ્યના ઉચ્ચથી મનુષ્ય જન્મ, આર્થ દેશ, ઉત્તમ કુળ, નિરોગી કાયા, ર્મઅવલની સામગ્રી ઈત્યાદિ પામી શકાય છે પરંતુ અનતાનુમથી કષાય મોહનીયના ઉદયથી અસિદ્ધત જીવને સમ્યગ્ દર્શન પામવું અતિ દુર્લભ છે એવું ચિંતવવું તે

રર્મ ભાનના-દુસ્ત સ સારસમુદ્રમાથી તનનાને વહાણ સમાન શ્રીવીતનાગપ્રણીત શુદ્ધ વર્મ પામવો અતિ દુર્લભ છે તથા રર્મના સાત્ત્વ અરિહુતાદિકનો પણ યોગ પામવો અતિ દુર્લભ છે, એવું ચિંતવવું તે

૮ માર્ગાચ્યવનનિર્જરાર્થં પરિષોઢવ્યાઃ પરીપહા ।

સમ્યગ્ દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગમા સ્થિત રહેના માટે અને નિર્જરાર્થે પરિસહો સહન કરવા યોગ્ય છે

૯ છુત્પિપાસાશીતોષ્ણદશમશકનાગન્યારતિહ્રીચર્યા-
નિપદ્યાશય્યાઽઽક્રોશવધયાચનાઽલાભરોગતુણસ્પ-
ર્શમલસત્કારપુરસ્કારપ્રજ્ઞાઽજ્ઞાનાદર્શનાનિ ।

૧ છુવા (ભુખ) પરિસહ, ૨ પિપામા (તપા) પન્નિસહ, ૩ શીત (ઠાઠ) પન્નિસહ, ૪ ઉષ્ણ (ગરમી) પન્નિસહ, ૫ દશમશક (દાસ મચ્છ) પરિસહ, ૬ નાગ્ય (ગુના મેવા લુગડા) પરિસહ, ૭ અરતિ (મયમમા ઉદ્દેગ ન થાય) પરિસહ, ૮ મી પન્નિસહ, ૯ ચર્યા (નિહાર) પરિસહ, ૧૦ નિપદ્યા (સ્વાધ્યાય માટે સ્થિરતા) પન્નિસહ, ૧૧ ગયા પન્નિસહ, ૧૨ આક્રોશ પન્નિસહ, ૧૩ વન પન્નિસહ, ૧૪ વાચના પન્નિસહ, ૧૫ અલાભ પરિસહ, ૧૬ રોગ પન્નિસહ, ૧૭ તુણસ્પર્શ પન્નિસહ, ૧૮ મલ પન્નિસહ, ૧૯ મત્કાર પન્નિસહ, ૨૦ પ્રજ્ઞા પરિસહ, ૨૧ અજ્ઞાન પરિસહ અને ૨૨ મિથ્યાત્વ પાન્નિસહ એ બારીસ પ્રકારે પરિસહ ગણવા

૧૦ સૂક્ષ્મસપરાયચ્છદ્રસ્થવીતરાગયોશ્વતુર્દશ ।

સૂક્ષ્મસપરાય ચારિત્રનાળાને અને હ્રદયસ્થવીતરાગ ચારિત્રનાળાને ચાર પરિસહ હોય છે છુવા, પિપામા, શીત, ઉષ્ણ, દશ-

* દર્શન અને પ્રજ્ઞા એ બે માર્ગમા સ્થિત રહેવાના અને માકાના ૨૦ નિર્જરાર્થે યોગ્ય ગણવા-સમયસાગ્ર પ્રકરણે

મર્યાદા, ચર્ચા, પ્રશ્ન, અજ્ઞાન, અવાજ, ગતિ, ગગન, તણસપર્શ અને મલ એ ૧૪ હોય છે

૧૧ એકાદશ જિને ।

તેરમે ગુણદાતે અગ્યાર પરિસહ હોય છે ક્રુતા, પિપાસા, શીત, ઉષ્ણ, દગમરોજ, ચર્ચા, શય્યા, વન રોગ, તણસપર્શ અને મલ એ અગ્યાર

૧૨ બાદરસપરાયે સર્વે ।

બાદર સપગાય ચારિત્રે (નવના ગુણદાતા મુધી) મર્તિ એટલે બાવીશ પરિસહ હોય છે

૧૩ જ્ઞાનાવરણે પ્રજ્ઞાજ્ઞાને ।

જ્ઞાનાવરણના ઉપે પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન એ બે પરિસહો હોય છે.

૧૪ દર્શનમોહાન્તરાયયોરદર્શનાલાભૌ ।

દર્શનમોહાવરણ અને અતનય કર્મના ઉપે અદર્શન (મિથ્યાત્વ) અને અવાજ પરીસહ અનુક્રમે હોય છે

૧૫ ચારિત્રમોહે નાગન્યારતિહ્રીનિપઘાઽઽકોશયાચ-

નાસત્કારપુરસ્કારા ।

ચારિત્રમોહના ઉપે નાગ્ય, અરતિ, મી, નિપઘા, આકોશ, યાચના અને માત્કાર પુરસ્કાર એ માત્ર પરીસહ હોય છે

૧૬ વેદનીયે શેષા ।

વેદનીયના ઉપે બાકીના અગ્યાર પરીસહ હોય છે

જિનને જે અગ્યાર હોય તે અહીં ગણના એટલે જ્ઞાનાવરણ,

દર્શનમોહ, અન્તગત્ય અને ચારિત્રમોહના ઉદયે જે ૧૧ પગીસાહો હોય છે તે શિનાયના ૧૧ વેદનીયના ઉદયે હોય છે

૧૭ એકાદયો ભાજ્યા યુગપદેકોનર્વિશતેઃ ।

એ બાવીશ પરિસહભાથી એમ્થી માંડીને ૧૯ પરીસહ સુધી એક સાથે એક પુરૂષને હોઈ ગડે છે કેમકે શીત અને ઉષ્ણભાથી એક હોય અને ચર્ચા, નિપદા તથા ગત્યા એ ત્રણભાથી એક સ-ભવે, કેમકે એક બીજાથી વિગેથી છે મારે એક સાથે ૧૯ હોય

૧૮ સામાયિકચ્છેદોપસ્થાપ્યપરિહારવિશુદ્ધિસૂદમ-સંપરાયયથાસ્થાતાનિ ચારિત્રમ્ ।

૧ સામાયિક મયમ ૨ છેદોપસ્થાપ્ય સયમ, ૩ રિહાર વિ-શુદ્ધિ સયમ, ૪ સક્રમ મયમ અને ૫ યથામ્થાત સયમ, એ પાંચ ચારિત્રના ભેદ છે *

જસમ એટલે સરખું છે મોક્ષ સાધન પ્રત્યે માતમ્ય જેનું એવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો આય એટલે નાબ છે જેમા તે અથવા સમ એટલે મ અથવાભાવ (રમ-દેવ ગહિતપપ્ત) તેનો લાભ જેમા થાય છે તે સામાયિક ચારિત્ર

પૂરના સંદોષ કે નિર્દોષ પર્વાયને છેદાને ગણાધિપે ફરીથી આપેનું પથ મદાવનરૂપ ચારિત્ર તે છેદોપસ્થાપ્ય ચારિત્ર

પરિહાર નામના તપ વિશેષે શુદ્ધિ જેમા છે તે પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર તે આ પ્રમાણે-નવ સાધુનો ગચ્છ નિકળે તેમાથી ચાર જણ તપ સ્થા કરે, ચાર જણ વૈયાવચ્ચ કરે અને એકને આચાર્ય સ્થાપે એ પ્રમાણે ૮ માસ સુધી તપસ્થા કરે, પછી વૈયાવચ્ચ કરનારા તપસ્થા કરે

મશક, ચર્ચા, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન, અવાળ, :
અને મસ એ ૧૪ હોય છે

૧૧ ઇકાદશ જિને ।

તેરમે ગુણુઠાણે અચાર પરિસહ હોય
દિષ્ટુ, દગમશક, ચર્ચા, ગચ્ચા, વન, રો
એ અચાર

૧૨ ઘાદરસપરાયે સર્વે ।

બાદર સપરાય ચાગિરે (નનમા શુ
બાનીશ પરિમહ હોય છે

૧૩ જ્ઞાનાવરણે પ્રજ્ઞાઽજ્ઞાને ।

જ્ઞાનાનજ્ઞાના ઉચે પ્રજ્ઞાઅને અજ્ઞા

૧૪ દર્શનમોહાન્તરાયયોરદર્શ

દર્શનમોહાનજ્ઞા અને અતનય
(મિથ્યાતન) અને અનાસ પગીસહ

૧૫ ચારિત્રમોહે નાગન્યારતિર

નાસત્કારપુરસ્કારા ।

ચારિત્રમોહના ઉચે નાગ્ય, અર્ચ
ચાચના અને મહાર પુરસ્કાર એ માત

૧૬ વેદનીયે શેષા ।

વેદનીયના ઉચે બાકીના અ-
જિનને જે અચાર હોય તે અહીં બા

તર્ગ) અને ધ્યાન (ધર્મ ધ્યાન અને ગુહ્યધ્યાન), એ અલ્પ તર તપના છ બે છે

૨૧ નવચતુર્દશપશ્ચદ્વિમેદં યથાક્રમં પ્રાગ્ધ્યાનાત્ ।

એ અલ્પ તર તપના અનુક્રમે નવ, ચાર, દસ, પાંચ અને એ બેઠા ધ્યાનની અગાઉના (પ્રાયશ્ચિતાદિના) છે

૨૨ આલોચનપ્રતિક્રમણતદુભયવિવેકવ્યુત્તર્ગતપરદ્વે-
દપરિહારોપસ્થાપનાનિ ।

આલોચન (ગુહ્ય આગળ પ્રજ્ઞાગુહ્ય) પટિક્રમણ (મિશ્ર-મિદુહ્ય) તે અને, નિવેડ (ત્યાગ પશ્ચિમ), કથોત્તર્ગ, તપ, ચારિત્ર-પર્યાયદેહ, પશ્ચિદા (ત્યાગ-ગંધ અહા) અને ઉપસ્થા-પન (કેરી ચાગ્રિ આપડુ), એ નવ બે (પ્રાયશ્ચિત્તના) છે

૨૩ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રોપચારા. ।

જ્ઞાન, દર્શન, ચાગ્રિનો વિનય અને ઉપચાર (જ્ઞાન, દર્શન અને ચાગ્રિથી પોતાના કરતા આત્મ ગુણવાળાનો ઉચિત વિનય કરવો), એમ વિનય ચાર પ્રકારે છે

૨૪ આચાર્યોપાધ્યાયતપસ્વિશૈક્ષકગ્લાનગણકુલસ-
ર્જ્જસાધુસમનોજ્ઞાનામ્ ।

૧ આચાર્ય ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ તપસ્વિ, ૪ નવીન નીક્ષિત, ૫ જ્ઞાન (રોગી), ૬ ગણ (અર્થાત્તરી સુતતિ-બૂદ્ધા બૂદ્ધા આચાર્યના શિષ્યો છતાં એક આચાર્ય પામે નાચના લેતા હોય તેનો સમુ-દાય), ૭ કુલ (એક આચાર્યની મતતિ) ૮ મધ, ૯ ગાહુ

૧૯ અનશનાવમૌદર્યવૃત્તિપરિસંખ્યાનરસપરિત્યાગ વિવિક્તશય્યાસનકાયક્લેશા વાહ્ય તપઃ ।

અનશન (આહારનો ત્યાગ), અનમૌદર્ય (ઉલ્લાસરી-એ ચાર કથળ ઉણા રહેવું), વૃત્તિપરિસંખ્યાન (આહારિકાનો નિયમ, જોભ્ય ઉપજોમ્ય પદાર્થની ગણતરી રાખવી), રસપરિત્યાગ (છ વિગયનો ત્યાગ—લોહુપતાનો ત્યાગ), વિવિક્ત શય્યાસનતા (અન્ય મ સર્ગ નિનાના મથ્યા અને આમન) અને કાયક્લેશ (લોચ, આતાપના આદિ કષ્ટ), એ ૬ પ્રકારના બાહ્યતપ ગણના.

૨૦ પ્રાયશ્ચિત્તવિનયવૈયાવૃત્ત્યસ્વાધ્યાયવ્યુત્સર્ગવ્યા- નાન્યુત્તરમ્ ।

પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાનમ્ય, સ્વાધ્યાય, વ્યુત્સર્ગ (કાથો-

અને તપસ્મા કરનારા વૈયાનમ્ય કરે તે પણ પૂર્વોક્ત રીતે છ માસ સુધી કરે પછી આચાર્ય છ માસ સુધી તપસ્મા કરે સાત જીવ વૈયાનમ્ય કરે અને એકને આચાર્ય સ્થાપે એ પ્રકારે અગર માસ સુધી તપ કરે

ન્યા સૂક્ષ્મ કથાયનો ઉદય હોય તે સૂક્ષ્મ સ પરાય ચારિત્ર, આ ચારિત્ર દશમે ગુણસ્થાને વર્તતા જીવોને હોય

ન્યા મર્વધા કથાયનો અભાવ હોય તે યથાખ્યાત ચારિત્ર તેના મે પ્રકાર છે—જાત્રિયક અને કૈવલિક જાત્રિયકના મે પ્રકાર—સાધિક અને ઔપચારિક સાધિક બારમે ગુણકાણે અને ઔપચારિક ૧૧ મે ગુણકાણે હોય કૈવલિક મે પ્રકારે—સયોગી અને અયોગી સયો ૧૧ તેરમે અને અયોગી ચૌદમે ગુણકાણે હોય

આ પાંચ મહિના પ્રથમના મે ચારિત્ર દાસ વિદ્યમાન છે જેના ત્રણ વિચ્છેદ થયા છે

તર્ક) અને ધ્યાન (યર્મ યાન અને ગુહ્યધ્યાન), એ અવ્યતર તપના છ ભેદ છે

૨૧ નવચતુર્દશપદ્ધિભેદં યથાક્રમ પ્રાગ્ધ્યાનાત્ ।

એ અવ્યતર તપના અનુક્રમે નવ, ચાર, દશ, પાંચ અને બે ભેદ ધ્યાનની અગાડિના (પ્રાયશ્ચિતાદિના) છે

૨૨ આલોચનપ્રતિક્રમણતદુભયવિવેકઋયુત્સર્ગતપરજ્ઞે-
દપરિહારોપસ્થાપનાનિ ।

આલોચન (ગુ. આલોચન પ્રવિણુ) , પરિક્રમણ (મિશ્ર-મિશ્ર), તે અને, વિવેક (ત્યાગ પશ્ચિમ), કાયોત્સર્ગ, તપ, ચારિત્ર-પર્યાય, પશ્ચિમ (ત્યાગ-ગત, બહુ) અને ઉપસ્થાપન (રૂપ ચારિત્ર આપન), એ નવ ભેદ (પ્રાયશ્ચિત્તના) છે

૨૩ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રોપચારા ।

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો વિનય અને ઉપચાર (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી પોતાના કરતા આદ્ય ગુણવાળાનો ઉચિત વિનય કરવો), એમ વિનય ચાર પ્રકાર છે

૨૪ આચાર્યોપાધ્યાયતપસ્વિશૈક્ષકગ્લાનગણકુલસ-
દ્વિસાધુસમનોજ્ઞાનામ ।

૧ આચાર્ય ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ તપસ્વિ, ૪ નવીન નીક્ષિત, ૫ જ્ઞાન (ગૌરી), ૬ ગણ (ધર્મનરની સતતિ-જૂદા જૂદા આચાર્યના ગિરિયા છતાં એક આચાર્ય પામે નાચના લેના હોય તેવો સમુદાય), ૭ કુલ (એક આચાર્યની સતતિ), ૮ મઘ, ૯ ગાધુ

અને ૧૦ મનોહર ચાગિને પાવન કરનાર મુનિ, એ દશનો વેયાવચ્ચ અન્ન પાન આસન શયન ઈત્યાદિ આપના નહીં કરીને કહેવો.

૨૫ વાચનાપૃચ્છનાઽનુપ્રેક્ષાઽઽમ્નાયધર્મોપદેશાઃ ।

૧ વાચના (પાઠ લેવો) ૨ પૃચ્છના (પૂછવું) ૩ અનુપ્રેક્ષા (મૂળ તથા અર્થનો મનવી અભ્યાસ કરવો), ૪ આમ્નાય (પરાવર્તના-સંલેપ સભારી જવું) અને ૫ ધર્મોપદેશ કહેવો એ પાંચ પ્રકારે આધ્યાય જાણવો.

૨૬ વાહ્યામ્યન્તરોપધ્યોઃ ।

વ્યુત્સર્ગ એ પ્રકારે છે—આદ્ય અને અવ્યતર આદ્ય વ્યુત્સર્ગ આદ્ય પ્રકારની ઉપરિનો જાણવો અને અવ્યતર વ્યુત્સર્ગ શરીર અને કરામનો જાણવો.

૨૭ ઉત્તમસહનનસ્યૈકાગ્રચિન્તાનિરોધો ધ્યાનમ્ ।

ઉત્તમ મહનન । નજીકનાનચ વજનારાન્ય નારાન્ય અને અર્વનારાન્ય એ ચાલ સંઘચાલ) નાળા જીવોને એકાગ્રપણે ચિન્તાનો રોડ તે ધ્યાન જાણવું.

૨૮ આમુહર્તાત્ ।

તે ધ્યાન એમ મુહર્ત પર્થ ત નહે ૩

૨૯ આર્ત્તરૌદ્રધર્મશુક્લાનિ ।

આર્ત્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન ધર્મ ધ્યાન અને ગુપ્તધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે.

૩૦ પરા મોક્ષહેતુઃ ।

પાત્રના એ ધ્યાન ૩૬

૩૧ આર્તમમનોજ્ઞાનાં સમ્પ્રયોગે તદ્વિપ્રયોગાય સ્મૃ-
તિસમન્વાહાર ।

અનિષ્ટ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ
પ્રવા મારે સ્મૃતિ મમન્યાહાર (ચિંતા કરવી) કરવો તે આર્ત-
ધ્યાન જાણવું

૩૨ વેદનાયાશ્ચ ।

વેદના પ્રાપ્તિ થયે છતે તે દુઃ કરના ચિંતા કરવી તે આર્તધ્યાન છે.

૩૩ વિપરીત મનોજ્ઞાનામ્ ।

મનોજ્ઞ વેદનાનું વિપરીત ધ્યાન મમજનુ અર્થાત્ મનોજ્ઞ વિ-
પયનો વિયોગ થયે છતે તેની પ્રાપ્તિને અર્થે ચિંતા કરવી તે આ-
ર્તધ્યાન જાણવું

૩૪ નિદાન ચ ।

કામ વડે કરી ઉપહુત છે ચિંતા જેનું એના જીવો પુનર્જન્મમા
તેના નિવયો મેળવના મારે ' જે નિયાપ્ત કરે તે ' આર્તધ્યાન છે

૩૫ તદવિરતદેશવિરતપ્રમત્તસયતાનામ્ ।

તે આર્તધ્યાન અવિનિતિ દેશવિનિતિ અને પ્રમત્ત મયતોને
હોય છે (માર્ગપ્રાપ્તિ પછીની અધેનાએ આ નાત સમજવી)

૩૬ હિસાન્નૃતસ્તેયવિપયસરક્ષણેભ્યો રૌદ્રમવિરત-
દેશવિરતયોઃ ।

હિસા, અનૃત (અસત્ય), ચોરીને અર્થે અને નિયય (પદાર્થ)

ની રક્ષાને અર્થે સ કલ્પ નિકલ્પ કરના તે રોડધ્યાન જાણુ તે અ-
વિરતિ અને દેશનિરતિને હોય છે

૩૭ શ્રાજ્ઞાપાયવિપાકસસ્થાનવિચયાય ધર્મમપ્ર-
મત્તસયતસ્ય ।

૧ આજ્ઞાવિચય (જિનાજ્ઞાનો વિવેક), અપાય વિચય (સન્મા-
જ્ઞાથી પડવાપડે થતી ખીડાનો વિવેક), ૩ વિપાક નિચય (ઠમ્હિજ્ઞાના
અનુભવનો વિવેક) અને સ સ્થાન નિચય (લોખની આકૃતિનો
વિવેક)ને અર્થે જે નિચારણા તે રમ્ધ્યાન કહેવાય છે, તે અપ્રમત્ત
સ યતને હોય છે

૩૮ ઉપશાન્તચીણકપાયયોશ્ચ ।

ઉપશાન્તપાય અને ક્ષીણપાય જુણકાવાવાજાને રમ્ધ્યાન
હોય છે

૩૯ શુમ્લે ચાચે ।

શુકલધ્યાનના બે પાઠેલા બે- ઉપશાન્ત-પાયી અને ક્ષીણ-
કપાયીને હોય છે

૪૦ પરે કેવલિન ।

શુકલધ્યાનના પાઠેલા બે ભે- કેવલિનેજ હોય છે

૪૧ પૃથસ્ત્વૈકત્વવિતર્કસૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિવ્યુપર-
તક્રિયાનિવૃત્તીનિ ।

૧ પૃથસ્ત્વ નિવૃત્તિ, ૨ એકત્વ નિવૃત્તિ, ૩ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ
અને ૪ વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ, એમ ચાર પ્રકારે શુકલધ્યાન જાણુ

૪૨ તત્ત્વેકકાયયોગાયોગાનામ્ ।

તે શુક્લધ્યાન ત્રણ યોગવાળાને, ત્રણભાષી એક યોગવાળાને, કાય યોગવાળાને અને અયોગીને અનુક્રમે હોય છે અર્થાત્ ત્રણ યોગવાળાને પૃથક્કાય નિતર્ક, ત્રણભાષી એક યોગવાળાને એકત્વ નિતર્ક, કેવલ કાયયોગવાળાને સદ્ભક્તિયા અપ્રતિપાતિ અને અયોગીને બ્યુપરતકિયા નિવૃત્તિ નામનુ ધ્યાન હોય છે

૪૩ ઇકાશ્રયે સવિતર્કે પૂર્વે ।

પૂર્વના બે શુક્લધ્યાન એક દ્રવ્યાશ્રયી વિતર્ક સહિત હોય છે (પ્રથમ પૃથક્કાયનિતર્ક વિચાર સહિત છે)

૪૪ અવિચાર દ્વિતીયમ્ ।

વિચાર નહિત અને નિતર્ક સહિત બીજુ શુક્લધ્યાન હોય છે

૪૫ વિતર્ક શ્રુતમ્ ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક બાણવો

૪૬ વિચારોઽર્થવ્યજ્ઞનયોગસક્રાન્તિ ।

અર્થ, વ્યજ્ઞન અને યોગનુ જે સક્રમણ તે વિચાર.

આ અર્થ તર તપ સ નર હોવાથી નવીન કર્મ મ થયતો નિવેધક છે, નિર્જરાતપ રૂપ આપનાર હોવાથી કર્મની નિર્જન કરવાવાળો છે અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધ તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી બ્રહ્મભાગને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે

૪૭ સમ્યગ્દષ્ટિશ્રાવકવિરતાનન્તવિયોજકદર્શનમોહ-

અપકોપશમકોપશાન્તમોહઅપકલ્પીણમોહજિ-

ના ક્રમશઃસરયેયગુણનિર્જરાઃ ।

સમ્યગ્દષ્ટિ, આનંદ, વિન્ત (સાધુ), અનન્તાતુષ્ઠિવિના નાશ કરનાર, દર્શનમોહકપદ, મોહને રાખનારો ઉપશાંતમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો ક્ષીણમોહ અને કેવળિમહારાજ એ ઉત્તરેશાન એક એકથી અસંખ્ય ગુણ અધિક નિર્જરા કરનારાઓ છે

૪૮ પુલાકવકુશકુશીલનિર્મન્યસ્નાતકા નિર્મન્યાઃ ।

પુલાક (જિનકથિત આગમથી પતિત નહિ થાય તે), બકુશ શિથિલાચારી પણ નિર્મથ શાસન ઉપર પ્રીતિ રાખનાર), કુશીલ (સયમ પાળવામાં પ્રવૃત્ત પણ પોતાની ઇદિયો આધીન નહિ રહેવાથી ઉત્તર ગુણને પાળી શકે નહિ અને કાળ મળ્યે જેને કપાય ઉત્પન્ન થાય તે) નિર્મથ (નિચિન્તા વીતરાગ હમઅ) સ્નાતક (મયોગી કેવળી, મૈલેશી પ્રતિપક્ષ કેવળી) એ પાંચ પ્રકારના નિર્મથ હોય છે

૪૯ સયમશ્રુતપ્રતિસેવનાતીર્થલિહ્નલેશ્યોપપાતસ્થાન વિકલ્પત સાધ્યા ।

એ પાંચ નિર્મથો સયમ, શ્રુત પ્રતિસેવના, તીર્થ, વેપ, લેશ્યા, ઉપપાત અને સ્થાન, એ નિકલ્પનડે કરીને માધ્ય છે અર્થાત્ સયમ, શ્રુત આદિ બાબતોમાં કેટલા પ્રકારના નિર્મથો લાભે તે બતાવતું

તે આ પ્રમાણે—સામાયિક અને છદાપસ્થાપ્ય ચારિત્રે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ એ ત્રણ પ્રકારના સાધુ હોય પરિહારવિગુહિ અને સુદ્ધિમસ પરાય ચારિત્રે કપાય કુશીલ હોય યથાખ્યાત ચારિત્રે નિર્મથ અને સ્નાતક હોય પુલાક, બકુશ અને

પ્રતિએનના કુશીલ એ ત્રણ પ્રકારના સાધુઓ ઉત્કૃષ્ટથી દરા પૂર્વ ૧૦ હોય કપાય કુશીલ અને નિર્ઘન્ય યૌદ પૂર્વર હોય પુલાક જઘન્યથી આચાર વસ્તુ (તનમા પૂર્વનો અમુક ભાગ) મુધી શ્રુત જાણે બકુગ, કુશીલ અને નિર્ઘ થોને જઘન્યથી આક પ્રત્યન માતા જેટલુ શ્રુત હોય સ્નાતક-કેનળીની શ્રુત-હિત હોય (શ્રુતજ્ઞાન કયો-પરામ ભાનવી થાય છે, કેનળીને તે ભાન નથી પણ ક્ષાયિક ભાન છે મારે શ્રુતજ્ઞાન કેનળીને ન હોય)

પાય મૂળ ગુણ (પાય મહામત) અને ગતિભોજન નિરમળ એ છે આહેલા કોઈ પણ પ્રતને પગની ગ્રેણા અને આમહથી દ્વિપિત કરનાનાળા પુલાક હોય કેટલાક આચાર્ય કહે છે કે કેકત મેથુન નિમ્બજુને પુલાક દ્વિપિત કરે છે બકુગ એ પ્રકારના ઉપકરણમા મમતા ગંખનાગ એટલે ઘણા મૂલ્યવાળા ઉપકરણ એકલા કુગીને વિશેષ એકત્ર કરનાની ઈચ્છાનાળા હોય તે ઉપકરણ બકુશ અને ગરીર ગાભામા જેલુ મન તત્પન છે એવા હુમેશા વિભૂપા કરનાના શરીરબકુશ કહેવાય છે પ્રતિએવનાકુશીળ હોય તે મૂળ ગુણને પાળે અને ઉત્તર ગુણમા કાર્ક કાઝ વિરાનના કરે છે કપાયકુશીળ, નિર્ઘન્ય અને સ્નાતક એ ત્રણ નિર્ઘ થોને કોઈજાતની પ્રતિએનના (દ્વપણ) નથી

મર્ત તીર્થ કંગેના તીર્થમા પાયે પ્રકારના માધુઓ હોય એક આચાર્ય માને છે કે-પુલાક, બકુશ, પ્રતિએવનાકુશીલ એ તીર્થમા નિત્ય હોય, વાકીના માધુઓ તીર્થની હયાતીમા અગર તીર્થ હયાતી ન હોય ત્યારે હોય

લિંગ એ પ્રકારે, છે, રૂઢ્ય અને સ્થાન, મર્ત સાધુઓ ભાવ

૧ રંગેદરણ મુદપતિ વગેરે

૨ ગાન, દર્શન અને ચારિત્ર

વિ. હોયજ, દ્રવ્યવિન લાજના લાલપી (એટલે હોય અથવા
 ન પણ હોય) કુકા કાળનાળાને હોય અથવા ન હોય અને
 નીચે કાળનાળાને અવશ્ય હોય

પુલાકને છેત્રી નજ લેશ્યા હોય બકુગ અને પ્રતિસેવના કુશી
 લને ઇએ લેશ્યા હોય પરિહારનિશુદ્ધિ ચારિત્રનાળા કપાયકુશી
 લને છેત્રી ત્રણ લેશ્યા હોય સૂક્ષ્મસપરાયનાળા કપાયકુશીલને તથા
 નિર્મથ અને સ્નાતકને ફક્ત ગુરુલ લેશ્યા હોય અયોગી શેલેશી-
 પ્રાપ્તે તે અવેશી હોય.

પુલાક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનાળા દેવપણે સહસાર દેવસોકે ઉપજે
 બકુગ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ બાવીસ સાગગેપમ સ્થિતિ મુવીના
 દેવપણે આરણ અચ્યુત દેવસોકમા ઉપજે કપાયકુશીલ અને નિર્મથ
 સર્નાર્થસિદ્ધિમા ઉપજે સર્વે સાધુઓ જઘન્યથી પદ્યોપમ પૃથક્ત્ય
 ના આયુષ્યાગા સૌધર્મ કલ્પમા ઉપજે સ્નાતક નિર્વાણ પદને પામે

હવે સ્થાન આશયી કહે છે—કપાયનિમિત્તક મયમસ્થાને
 અમ ખ્યાતા છે, તેમા સર્વથી જઘન્ય લખિવસ્થાનકો પુલાક અને
 કપાયકુશીલને હોય તે બને એક સાથે અસ ખ્યાતા સ્થાને લાભે
 પછી પુલાક વિ-છે પામે અને કપાયકુશીલ અસ ખ્યાતા સ્થાને
 એકસો લાભે પછી કપાયકુશીલ, પ્રતિસેવનાકુશીલ અને બકુગ
 કુશીલ એક સ્થાને અસ ખ્યાતા સ્થાને લાભે પછી બ-ગ વિચ્છે
 પામે પછી અસ ખ્યાતા સ્થાને જતા પ્રતિસેવના કુશીલ વિચ્છે
 પામે પછી અસ ખ્યાતા સ્થાને જતા કપાય કુશીલ વિ-છે પામે
 અહીંથી ઉપર અકપાય સ્થાને છે, ત્યાં નિર્મથજ જાય તે પણ
 અસ ખ્યાતા સ્થાને જઈને વિચ્છે પામે આથી ઉપર એકજ સ્થાને
 જઈને નિર્મથ સ્નાતક નિર્વાણ પામે એઓની સયમયજિવ
 અનતાનત ગુણી હોય છે

અથ દશમોઽધ્યાયઃ

૧ મોહક્ષયાદ્જ્ઞાનદર્શનાવરણાન્તરાયજ્ઞયાચ્ચ કેવલમ્ ।

મોહનીયનો ક્ષય થનાથી અને જ્ઞાન-દર્શનાવરણના તથા અતરાયના ક્ષય થકી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે

આ ચાર કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય કેવળજ્ઞાનનો હેતુ છે સૂત્રમાં મોહના ક્ષય થકી એમ જુદા મહણ કર્યું છે તે કર્મ દર્શાવવાને માટે જાણવું, તેથી એમ સૂચવાય છે કે મોહનીય કર્મ પ્રથમ અર્થથા ક્ષય પામે, તે પછી અતર્કિત્વમા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અતરાય એ ત્રણ કર્મનો એક સાથે ક્ષય થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય

૨ વન્ધહેત્વભાવનિર્જરાભ્યામ્ ।

બિંધ્યા દર્શનના કારણે થતા બંધનો અભાવ, અને બાંધેલા કર્મની નિર્જરાથી સમ્યગ્ દર્શનાદિની યાવત કેવલ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે

૩ કૃત્સ્નકર્મજ્ઞયો મોક્ષઃ ।

સકળ કર્મનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે

૪ ઔપશમિકાદિભવ્યત્વાભાવાચ્છાન્યત્ર કેવલસમ્ય-
ક્ત્વજ્ઞાનદર્શનસિદ્ધત્વેભ્યઃ ।

ક્ષેત્ર, કાલ, ગતિ, લિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેકબુદ્ધધો-
નિત, જ્ઞાન, અનગાહના, અન્તર, મખ્યા અને અલ્પ બહુત્વ—એ-
વાનુચોગ દ્વારેથી સિદ્ધનો વિચાર કરવો તેમા પૂર્વભાવ
પ્રજ્ઞાપનીય અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય—એ બે નયની અપે-
ક્ષાએ સિદ્ધનો વિચાર કરવાનો છે અતીતકાલના ભાવને જણાવ-
ના પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે, અને વર્તમાન ભાવને
જણાવના પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે

૧ ક્ષેત્ર—જ્યા ક્ષેત્રમા મિઠ વાય ? પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞા-
પનીય નયને આશ્રયી સિદ્ધિ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થાય છે પૂર્વભાવ
પ્રજ્ઞાપનીય નયની નિવક્ષાથી જન્મની અપેક્ષાએ પદ્મ કર્મભૂમિમા
ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ થાય છે, અને સહજણની અપેક્ષાએ મનુષ્ય
ક્ષેત્રમા રહેલો મિદ્ધિપદને પામે છે તેમા પ્રભત સયત અને દેશ
નિરતિનુ સહજ થાય છે માધ્વી, પેન્શિત, પરિહારવિગુહિ-
ચાન્ત્રનાળા, પુવાન્ચાન્ત્રી, અપ્રભતસયત, ચંદ્ર પૂર્વધન,
અને આહાર શરીરી-એઓનુ મહુરણ થતુ નથી ઝગતુમુત્ર અને
ગળદારિ ત્રણનયો પૂર્વભાવને જણાવે છે, અને બાકીના નેગમા-
નિ તલા નયો પૂર્વભાવ તથા વર્તમાન ભાવ-એ બન્નેને જણાવે છે

૨ કાલ—જ્યા કાળે મિઠ વાય છે ? અહીં પણ બે નયની
અપેક્ષાએ વિચાર કરવો આવશ્યક છે પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપની-
યનયની નિવક્ષાથી કાવના અભાવમા મિઠ થાય છે (કેમકે
સિદ્ધિ ક્ષેત્રમા કાળનો અભાવ છે) પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયનયની
નિવક્ષાએ જન્મ અને સહજણની અપેક્ષાએ નિચાન કરવાનો છે
જન્મથી મમાન્ય ગીતે અનસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમા કે ના
ઉત્સર્પિણી-અનસર્પિણીમા ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ વાય છે (ના-
ઉત્સર્પિણી-અનસર્પિણીકાવ મહાનિદેહ ક્ષેત્રમા છે) અને
વિશેષથી અનસર્પિણીમા સુપમ દુપમા આગના મખ્યાતા વર્ષ

કેવળ (માયિક) સમ્યક્ત્વ, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને સિદ્ધત્વ (આ ક્ષાયિક ભાવો ગિદ્ધને નિરતન્ત્ર હોય માટે) શિવાય આકીના ઔપગમિકાનિ ભાવ અને ભવ્યત્વનો અભાવ થનાથી મોય થાય છે

૫ તદનન્તરમૂર્ધ્વ ગચ્છત્યાલોકાન્તાત્ ।

તે (સકળ કર્મના ક્ષય) પછી જીવ ઉંચે લોકાન્ત મુધી જાય છે. કર્મનો ક્ષય થયે છતે દેહવિયોગ, સિધ્ધમાન ગતિ અને લોકાન્તાની પ્રાપ્તિ એ ત્રણે આ મુક્ત જીવને એક સમયે એક સાથે થાય છે પ્રયોગ-(વીર્યાતનાયના ક્ષય અથવા ક્ષયોપગમ દ્વારા ચેષ્ટા ૩૫) પરિણામથી અથવા સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થયેલ ગતિ ક્રિયા નિશ્ચયનો કાર્ય દ્વારા ઉત્પત્તિ કાળ, કાર્યારંભ અને કારણનો નિનાશ જેમ એક સાથે થાય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું

૬ પૂર્વપ્રયોગાદસદ્ગત્વાદ્ બન્ધચ્છેદાસ્તથાગતિપરિણમાન્ત્ તદ્ગતિઃ ।

પૂર્વના પ્રયોગ થકી, અસંગપણા થકી, બંધ છેદકી અને સિદ્ધની ગતિનો અભાવ તેવો હોનાથી તે મુક્ત જીવોની ગતિ (ગમન) થાય છે

૭ ક્ષેત્રકાલગતિલિદ્ધતીર્થચારિત્રપ્રત્યેકવૃદ્ધવોધિનજ્ઞાનાવગાહનાન્તરસરયાલ્પવહુત્વત સાધ્યા ।

*દર્શનસમકના ક્ષયે કેવળ સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાનાવગમના ક્ષયે કેવળજ્ઞાન, દર્શનાવરણના ક્ષયે કેવળદર્શન અને સમસ્ત કર્મના ક્ષયે સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત થાય છે

દત્ત, કાવ્ય, ગતિ, સિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેકબુદ્ધિઓ-
પ્રિત, જ્ઞાન, અનગાહના, અન્તર, સખ્યા અને અદ્ય બહુત્વ—એ-
વાર અનુયોગ દ્વારેથી સિદ્ધનો નિચાર કરવો તેમા પૂર્વભાવ
પ્રજ્ઞાપનીય અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય—એ બે નયની અપે-
ક્ષાએ મિદ્ધનો નિચાર કરવાનો છે અતીતકાલના ભાવને જણાવ-
નાર પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે, અને વર્તમાન ભાવને
જણાવનાર પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે

૧ ક્ષેત્ર—કયા ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થાય ? પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞા-
પનીય નયને આશ્રયી સિદ્ધિ ક્ષેત્રમા મિદ્ધ થાય છે પૂર્વભાવ
પ્રજ્ઞાપનીય નયની નિનક્ષાથી જન્મની અપેક્ષાએ પદ-કર્મભૂમિમા
ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ થાય છે, અને સહજની અપેક્ષાએ મનુષ્ય
ક્ષેત્રમા રહેલો સિદ્ધિપદને પામે છે તેમા પ્રભત સયત અને દેશ
નિરતિતુ સહજ થાય છે સાધ્વી, વેદરહિત, પરિહારવિશુદ્ધિ-
ચાન્ત્રનાગા, પુલાકચારિની, અપ્રભતસયત, ચઉદ પૂર્વધન,
અને આહ્વાનક ગરીગી-એએનુ મહુરધુ થતુ નથી ઋણુમુત્ર અને
ગાન્ધારિ ત્રણનયો પૂર્વભાવને જણાવે છે, અને બાકીના નેગમા-
નિ ત્રણ નયો પૂર્વભાવ તથા વર્તમાન ભાવ-એ બન્નેને જણાવે છે

૨ કાલ—કયા કાળે સિદ્ધ થાય છે ? અહીં પણ બે નયની
અપેક્ષાએ નિચાર કરવો આવશ્યક છે પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપની-
યનયની નિવશાથી કાવના અભાવમા સિદ્ધ થાય છે (કેમકે
સિદ્ધિ ક્ષેત્રમા કાળનો અભાવ છે) પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયનયની
નિનક્ષાએ જન્મ અને મહુરણની અપેક્ષાએ નિચાર કરવાનો છે
જન્મથી સમાન્ય ગીતે અનમર્ષિણી અને ઉત્સર્પિણીમા કે ના
ઉત્સર્પિણી-અનસર્પિણીમા ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ થાય છે (ના-
ઉત્સર્પિણી-અનસર્પિણીકાવ મહાનિદિહ ક્ષેત્રમા છે) અને
વિગેપથી અનમર્ષિણીમા મુપમ દુપમા આરાના મખ્યાતા વર્ષ

બાકી ગહે ત્યાં જન્મેલો સિદ્ધિપદને પામે, દુષ્કર્મમુપમા નામે
ચોથા આરામા ઉત્પન્ન થએલો ચોથા તથા દુષ્કર્મા નામે પાંચમા
આરામા મોક્ષે જાય, પણ પાંચમા આરામા જન્મેલો મોક્ષે ન
જાય સદુરણને આશ્રયી સર્વ કાવમા-અવસર્પિણી, ઉત્સર્પિણી
અને નો ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી કાવમા મોક્ષે જાય

૩ ગતિ—પ્રત્યુત્પન્ન ભાવપ્રજ્ઞાપનીયનયની નિવશાથી
મિદ્ધિ ગતિમા સિદ્ધ થાય પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીયનયના બે પ્રકાર
છે—અનન્તર પશ્ચાત્ કૃતગતિક-અન્ય ગતિના આતરા રહિત
અને એકાન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિક (એક મનુષ્ય ગતિના અતન્નાયા)
અનન્તર પશ્ચાત્ કૃતગતિક નયની નિવશાથી મનુષ્યગતિમા ઉત્પન્ન
થએલો મોક્ષે જાય છે એકાન્તર પશ્ચાત્કૃતગતિનયની અપેક્ષાએ
સર્વગતિથી આવેલો સિદ્ધિપદને પામે છે

૪ લિંગ—લિંગની અપેક્ષાએ અન્ય નિમ્લપ છે, તેના
ત્રણ પ્રકાર છે-૧ દ્રવ્યલિંગ, ૨ ભાવલિંગ, અને અલિંગ પ્રત્યુત્પન્ન
ભાવની અપેક્ષાએ લિંગ રહિત સિદ્ધ થાય છે પૂર્વભાવની અ-
પેક્ષાએ ભાવલિંગી (ભાવચારિત્રી) સ્વલિંગ (સાધુને વેષ)
સિદ્ધ થાય છે દ્રવ્યલિંગના ત્રણ પ્રકાર છે—સ્વલિંગ, અન્યલિંગ
અને શુદ્ધલિંગ, તેને આશ્રયી ભજના જાણવી મર્ષ ભાવલિંગને
પ્રાપ્ત થએલ મોક્ષે જાય છે

૫ તીર્થ—તીર્થ કરના તીર્થમા તીર્થ કર સિદ્ધ થાય
છે-તીર્થ કરપણ અનુભવીને મોક્ષે જાય છે, નોતીર્થ કર પ્રત્યેક
બુદ્ધાદિ થઈ સિદ્ધ થાય છે, અને અતીર્થ કર-સાધુઓ થઈ સિદ્ધ
થાય છે એ પ્રમાણે તીર્થકર્તા તીર્થમા પણ પૂર્વજા ભેદનાગા
સિદ્ધ થાય ॥

૬ ચારિત્ર—પ્રત્યુત્પન્નભાવની અપેક્ષાએ નોચારિત્રી

નાઅચારિત્રી સિદ્ધ થાય છે પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયના બે ભેદ છે—
 ૧ અનન્તર પશ્ચાત્કૃતિક, અને ૨ પરપર પશ્ચાત્કૃતિક ૧ અનન્તર
 પશ્ચાત્કૃતિક (જોને કોઈ અન્ય ચાન્દ્રિત્ર અતરે નથી એવા)
 નયની અપેક્ષાએ યથાખ્યાત ચારિત્રી સિદ્ધ થાય છે પરપર પ
 શ્ચાત્કૃતિક (અન્ય ચારિત્રવડે સાન્તર) નયના વ્યજિત અને
 અવ્યજિત-એ બે ભેદ છે અવ્યજિત સામાન્યત સખ્યામાત્રથી
 કહેલ, અને વ્યજિત એટલે વિશેષ નામદ્વારા કહેલા અવ્યજિતની
 અપેક્ષાએ ત્રણ ચારિત્રનાળા, ચાર ચારિત્રવાળા, અને પાંચ ચાન્દ્રિ-
 ત્રનાળા સિદ્ધ થાય છે વ્યજિતનયની અપેક્ષાએ સામાયિક,
 સૂક્ષ્મસંપરાય, અને યથાખ્યાત ચાન્દ્રિત્રનાળા સિદ્ધ થાય છે અ-
 ધના છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા
 સિદ્ધ થાય છે અધના સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મસંપ-
 રાય, અને યથાખ્યાત ચારિત્રનાળા સિદ્ધ થાય છે અધના છેદોપસ્થા-
 પનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચાન્દ્રિ-
 વાળા સિદ્ધ થાય છે સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર નિશુદ્ધિ,
 સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ થાય છે

૭ પ્રત્યેક પુદ્ગલોધિત—સ્વયં પુદ્ગલના બે ભેદ-તીર્થ-
 કર અને પ્રત્યેકપુદ્ગલ, પુદ્ગલ બોધિતના બે પ્રકાર-પરબોધક અને માત્ર
 પોતાનું જ હિતકરનારા-એ ગીતે પ્રત્યેકપુદ્ગલસિદ્ધના ચાર પ્રકાર છે

૮ જ્ઞાન—પ્રત્યુત્પન્નજ્ઞાનનયની અપેક્ષાએ દેવલી
 સિદ્ધ થાય છે પૂર્વજ્ઞાનપ્રજ્ઞાપનીયના અનન્તર પશ્ચાત્ કૃતિક
 અને પરપર પશ્ચાત્કૃતિક-એ બે પ્રકાર છે અને તે બન્નેના વ્ય-
 જિત અને અવ્યજિત એવા બળે ભેદ છે અવ્યજિતમા બે
 ત્રણ અને ચાર જ્ઞાનવડે સિદ્ધ થાય છે અને વ્યજિતમા મતિ
 શ્રુતવડે મતિ શ્રુત અવધિવડે મતિ, શ્રુત, મન પર્યાયવડે અને
 મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનપર્યાયવડે સિદ્ધ થાય છે

૯ અવગાહના—અવગાહના બે પ્રકારની છે—ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સ્વરૂપ પૃથક્ત્વથી અધિક પાચમા વસ્તુ, અને જઘન્ય અવગાહના અગુણ પૃથક્ત્વથી હીન સાત હાથ પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીયની અપેક્ષાએ એટલી રાગીરની અવગાહનામા વર્તેલો સિદ્ધ થાય છે (આ તીર્થંકરની અપેક્ષાએ કથન છે, અન્યથા જઘન્ય બે હાથની અવગાહનાવાળો સિદ્ધ થાય છે) અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવની અપેક્ષાએ પાતાની અવગાહનાથી ત્રીજા ભાગ ન્યૂન અવગાહનાનાળો સિદ્ધ થાય છે

૧૦ અનંતર—અનંતર અને સાન્તર એ બન્ને પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે અનંતર—જઘ વધી બે સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ સમય સૂધી સિદ્ધ થાય છે સાન્તર—જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી છ માસનું અનંતર પડે છે

૧૧ સંખ્યા—એક સમયે જઘન્યથી એક, અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય ■

૧૨ અદ્યપખાદુત્વ—એ પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રાન્તિક અગીયાર દશોત્ત અદ્યપખાદુત્વ મહે છે તે આ પ્રમાણે—

ક્ષેત્ર—જ મથી સિદ્ધ કર્મભૂમિને વિષે છે, અને સહ જુથી સિદ્ધ અકર્મભૂમિમા થાય છે મહુજુથી સિદ્ધ મર્મથી થાડા છે, અને જમથી સિદ્ધ અમખ્યાત ગુણા ૮

સહરણુ બે પ્રકારનું છે—સ્વયંકૃત અને યન્કૃત દેવ, ચારણમુનિ અને નિવાસરોએ કરેલું મહરણ તે પરકૃત કહેવાય છે, અને ચારણ વિધાસરોનું મહરણ સ્વકૃત હોય છે ક્ષેત્રોના બેદ-કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ, સમુદ્ર, દ્વીપ, ઉર્ધ્વ અધો અને તિર્થંગુ ભાગ છે તેમા સર્વથી થાડા ઉર્ધ્વલોકમા સિદ્ધ થાય છે, તેનાથી

સખ્યાત ગુણા અથો લોકમા સિદ્ધ થાય છે, અને તેનાવી સખ્યાત ગુણા તિર્થગુ લોકમા સિદ્ધ થાય છે સર્વથી થોડા મનુદ્ર સિદ્ધ છે, અને તેનાથી મખ્યાત ગુણા દ્વીપ સિદ્ધ છે એ ગીતે સામાન્યતઃ જાણુવું વિગેયત-સર્વથી થોડા લવણુ સમુદ્રમા મિદ્ધ થએલા છે, તેનાથી કાલોદરિથી મોક્ષે ગએલા સખ્યાત ગુણા છે, તેનાથી સખ્યાત ગુણા જ ભુદ્વીપમા સિદ્ધ થયેલા છે, તેનાથી ધાનકી ખડમા સખ્યાત ગુણા મિદ્ધ થયેલા છે, અને તેનાથી સખ્યાત ગુણા પુષ્ક-સર્પ દ્વીપમા મોક્ષે ગયેલા છે

કાલિ—કાવના ત્રણ પ્રકાર છે-અવસર્પિણી, ઉત્સર્પિણી, અને અનવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણી અહીં સિદ્ધનો વ્યજિત અને અવ્યજિતના ભેદથી અદ્ય બહુત્વનો વિચાર કરવો પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ સર્વથી થોડા ઉત્સર્પિણી મિદ્ધ જાણના, તેનાથી અવસર્પિણી સિદ્ધ નિરોપાવિઃ જાણના, અને અનવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણી સિદ્ધ સખ્યાત-ગુણા જાણના વર્તમાન ભાનની અપેક્ષાએ કાલના અભાવમા મિદ્ધ થાય છે મારે અદ્યબહુત્વ નથી

ગતિ—વર્તમાન કાલની અપેક્ષાએ સિદ્ધિ ગતિમા સિદ્ધ થાય છે, મારે અદ્ય બહુત્વ હોતુ નથી આતરો નહિત પ્રવ્ ભાવની અપેક્ષાએ માત્ર મનુષ્ય ગતિમા સિદ્ધ થાય છે, મારે અદ્ય બહુત્વ નથી આતન નહિત પૂર્વ ભાનની અપેક્ષાએ તિર્થ ચગતિથી મનુષ્યમા આવીને મોક્ષે ગયેલા સર્વથી થોડા છે, મનુષ્ય ગતિયા મનુષ્ય ગતિમા આવી મોક્ષે ગએલા સખ્યાત ગુણા છે, નરક ગતિથી મનુષ્ય ગતિમા આવી મોક્ષે ગએલા મખ્યાતગુણા છે, અને તેથી દેવગતિમાથી મનુષ્ય ગતિમા આવી મોક્ષે ગએલા સખ્યાત ગુણા છે

લિંગ—વર્તમાન ભાનની અપેક્ષાએ વે નહિત સિદ્ધ થાય છે, મારે અદ્ય બહુત્વ નથી પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ મર્વ

થી થોડા નપુસકલિંગ સિદ્ધ જાણના, તેથી સંખ્યાત ગુણા સ્ત્રી
લિંગ સિદ્ધ, અને તેથી સંખ્યાત ગુણા પુલિંગ સિદ્ધ જાણવા

તીર્થ—સર્વથી થોડા તીર્થ કરના તીર્થમા તીર્થ કર
સિદ્ધ જાણવા, તેથી નોતીર્થ કર સિદ્ધ મંખ્યાત ગુણા જાણવા,
તીર્થ કરના તીર્થમા સિદ્ધ થએલા નપુ સકો સંખ્યાત ગુણા, તેથી સ્ત્રી
સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા, અને પુરૂષ તેથી સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા જાણના

ચારિત્ર—વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ નોચારિત્રી નોઅ-
ચારિત્રી સિદ્ધ થાય છે, માટે અલ્પબહુત્વ નથી પૂર્વભાવની
અપેક્ષાએ સામાન્ય ગીતે—સર્વથી થોડા પાત્ર ચારિત્રવાળા મોક્ષે
ગયેલા જાણવા, તેથી ચાર ચારિત્રનાળા સંખ્યાત ગુણા, અને તેથી
ત્રણ ચારિત્રવાળા સંખ્યાત ગુણા જાણના ત્રિગણત—સર્વથી
થોડા સામાયિક, છઠાપરંથાપનીય, પરિહારવિગુહિ, મૂક્ષમસંપરાય
યથાખ્યાત—એ પાત્ર ચારિત્રી સિદ્ધ જાણના, તેથી સામાયિક
ચારિત્ર ગિનાય બાકીના ચાર ચારિત્રને સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત
ગુણા, તેથી પરિહાર વિગુહિ ગિનાય બાકીના ચાર ચારિત્રવડે
સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, તેથી છઠાપરંથાપનીય ચારિત્ર શિવાય
બાકીના ચાર ચારિત્રવડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, તેથી સામા-
યિક, મૂક્ષમ સંપરાય, યથાખ્યાત એ ત્રણ ચારિત્રવડે સિદ્ધ થયેલા
મંખ્યાત ગુણા, અને તેથી છઠાપરંથાપનીય મૂક્ષમ મંપરાય, યથા
ખ્યાત, એ ત્રણ ચારિત્રવડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા જાણના

પ્રત્યેક બુદ્ધ બોધિત—સર્વથી થોડા પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ,
તેથી બુદ્ધ બોધિત નપુસક મંખ્યાત ગુણા, તેથી બુદ્ધ બોધિત સ્ત્રી
મંખ્યાત ગુણી, અને તેથી બુદ્ધ બોધિત પુરૂષ મંખ્યાત ગુણા જાણવા

જ્ઞાન—વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ દેવવજ્ઞાની
સિદ્ધ થાય છે, માટે અલ્પબહુત્વ નથી પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ

સામાન્ય ગીતે—સર્વથી થોડા બે જ્ઞાને સિદ્ધ થાય છે, તેથી આ જ્ઞાનવડે મિદ્ધ થએલા સ ખ્યાત ગુણા, અને તેથી ત્રણ જ્ઞાનવડે સિદ્ધ સ ખ્યાત ગુણા વિશેષતઃ—મર્વથી થોડા મતિ શ્રુત જ્ઞાન સિદ્ધ જાણના, તેવી મતિ શ્રુત અર્વાવ મન પર્યંવ જ્ઞાનસિદ્ધ સ ખ્યાત ગુણા, અને તેથી મતિ શ્રુત અનવિજ્ઞાન સિદ્ધ સ ખ્યાત ગુણા જાણના

૧ અવગાહના—સર્વથી થોડા જ્ઞાન્ય અવગાહનાએ મિદ્ધ છે, તેથી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સિદ્ધ અમ ખ્યાત ગુણા, તેથી યવમધ્ય મિદ્ધ અમ ખ્યાત ગુણા, તેથી યવમધ્યની ઉપરના મિદ્ધ અસ ખ્યાત ગુણા, તેવી યવમધ્યની નીચેના સિદ્ધ વિશેષાદિ, તેથી સર્વ મિદ્ધ વિશેષાદિ જાણવા

૨ અનંતર—આઠ સમય મુધી નિરંતર મિદ્ધ થયેલા સર્વથી થોડા જાણવા, સાત સમય અને ૭ સમય મુધી નિરંતર સિદ્ધ થયેલા યાનત બે સમય મુધી નિરંતર મિદ્ધ થયેલા મ ખ્યાત ગુણા જાણવા ૭ મામના અનંતર વડે—મિદ્ધ થયેલા મર્વથી થોડા જાણના, એ સમયના આતનવડે સિદ્ધ થયેલા સ ખ્યાત ગુણા, યવમધ્યના આતનવડે મિદ્ધ થયેલા મ ખ્યાત ગુણા, યવમધ્યની નીચેના આતનવડે મિદ્ધ થયેલા અસ ખ્યાત ગુણા, યવમધ્યની ઉપરના અનંતરવડે સિદ્ધ થએલા વિશેષાદિ, અને તેથી સર્વ સિદ્ધો વિશેષાદિ જાણના

સ ખ્યા—એ સમયે એકગોને આઠ સિદ્ધ થયેલા મર્વથી થોડા જાણવા, એકમાસાત મિદ્ધ થયેલા યાનત પચાસ સિદ્ધ થયેલા અનંત ગુણા જાણના, એકગણપચાસથી આરભી પચીસ સુધી સિદ્ધ થયેલા અમ ખ્યાત ગુણા, અને ચોવીસથી માઠી એક સુધી મિદ્ધ થયેલા સ ખ્યાત ગુણા જાણના

તે આકાશ ગતિ ચાલ્સ આકાશ (ચાલી જ-યા) ની પેઠે પરત
 મધ્યથી પણ ચાલી ગયે તેની ગતિ તે અપ્રતિધાતિ અદૃશ્ય થયું
 તે અતર્વાન શક્તિ બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારના અનેક રૂપોને એક સાથે
 કરી શકે તથા રિમ્પ તેજ હિપત્ત કરી ગયે તેની ગતિ તે કામ-
 રૂપી અર્થાત્ મન્થુ માનક રૂપ ધાન્સ કરી રામય તે ઈત્યાદિ ત્રાસ
 પ્રાપ્ત થાય ॥ ૨૧ી ઇન્દ્રિયોને રિચે મતિજ્ઞાનની વિશુદ્ધ વગરે
 હોવાથી રપરર્ન, આસ્વાદન, સુષુપ્ત, બેતુ, માલગપ્ત એ વિ-
 પથોના ફર થકી પણ અનુભવ કરે છે એક સાથે અનેક વિષયનું
 અનુભૂ-જ્ઞાન થાય તેથી શક્તિ તે સલિત જ્ઞાન, એ વગેરે કોષ-
 બુદ્ધિ, (જેમ કોષમા અનાજ વગેરે લગાડેયુ રહે તેની પેઠે લ-
 બેન સૂત વગેરે વિગ્મરણ થયા નિના યાદ રહે), બીજાબુદ્ધિ
 [એક અર્થ રૂપ બીજને માલગપ્તે કરી ઘણા અર્થને નીપજાવી
 કાઢે, જેમ એક અનાજનું બીજ વાનનાથી ઘણ નીપજે, તેમ], પદ,
 પ્રારણ, ઉદેશ, અધ્યાય, પ્રાભુત, વસ્તુ, પૂર્વ અને અગ એનું
 અનુસાગીપણ અર્થાત્ પદાદિ થોડા જાળ્યા સાલજ્યા હોય તોપણ
 સંપૂર્ણ મેળની શકે, ઋણુમતિ, રિપુલ્લમતિ, પરત્યક્ત [અલિપ્રાય]
 જ્ઞાન, કચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ અને અનિષ્ઠ વસ્તુની અપ્રાપ્તિ વગેરે
 મન સંભાવ ઋદ્ધિઓ જાણની હીરામન [દૃષ્ટના પ્રનાહના ઝરના
 તુલ્ય વચનની મિષ્ટતા], મધ્યામવ (મધુના પ્રનાહ જેની વચનની
 મિષ્ટતા), વાદિપલ (વાદ વિવાદમા કુરાગતા), સર્વ રૂતજ્ઞ (સર્વ
 પશુ પક્ષી આદિના શબ્દને જાણે) અને સર્વ રાત્વાવબોધન
 (સર્વ પ્રાણીને જોત કરી શકે તેની શક્તિ) વગેરે વચન મળ્યાં
 ઋદ્ધિ જાણવી તથા વિધાવરપલ, આશીવિરપણ (દાદાની અદ-
 ઝેર હિપત્ત થાય, સાથે કરી બીજને મારી શકે તે) અને સિત્રા-
 ક્ષર (ન્યૂન) ચોદ પૂર્વરપણ અને સંપૂર્ણ (અલિત્રાક્ષર) પૂર્વ-
 ધરપલ વગેરે પણ ઋદ્ધિઓ જાણવી

તે વાર પછી નિરપેદ હોનાથી તે ઋદ્ધિઓમા આસન્નિ

રહિત અને મોહનીય કર્મના ક્ષયક પરિભ્રામમા સ્થિત રહેલા એવા તે જીવનુ અધ્યાવીશ પ્રકારવાળુ મોહનીય કર્મ સર્વથા નાશ પામે છે તે વાન પછી હ્રદયસ્થ વીતગગપલુ પ્રાપ્ત થયેલા તે જીવના અત-
મુહુર્ત્તવડે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અતરાય કર્મ સમકાળે સર્વથા નાશ પામે છે તે પછી સસારના ઘીજ (ઉત્પત્તિ) રૂપી બંધનથી સર્વથા મુક્ત, જ્ઞાનપ બંધનથી મોક્ષની અલિલાવાવાળા, યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા, જિન, કેવળી, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, શુદ્ધ, બુદ્ધ, કૃતકૃત્ય, સ્નાતક થાય છે તે વાર પછી વેદનીય, નામ, ગોત્ર અને આયુષ્ય કર્મના ક્ષય થકી ફક્ત જીવનથી રહિત, પૂર્વે અહુણ કરેલ બંધનને બાળી નાખ્યા છે જેણે અને (નના) ધનરૂપ ઉપાદાન કારણુ રહિત એવા અગ્નિની પેઠે પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલ લગ્નના નાશ થનાથી અને હેતુના અભાવથી હવે પછી (નવા) જન્મોની ઉત્પત્તિ નહિ હોવાથી શાત, સસાર મુખથી નિલક્ષણુ, આત્મતિક (અનત) એકાતિક, ઉપમારહિત, નિરતિશય (એક), નિત્ય એના નિર્નાશ (મોક્ષ) મુખને પામે છે

एव तत्त्वपरिज्ञाना—द्विरक्तस्यात्मनो भृशम्,
निरास्रवत्वाच्छिन्नाया, नवाया कर्मसन्ततौ ॥ १ ॥
पूर्वार्जित क्षयतो, ययोक्तैः क्षयहेतुभिः,
ससारबीजं कात्स्न्येन, मोहनीयं प्रहीयते. ॥ २ ॥
ततोऽन्तरायज्ञानघ्न—दर्शनान्नान्यनन्तरम्,
प्रहीयन्तेऽस्य युगपत्, त्रीणि कर्माण्यशेषतः ॥ ३ ॥
गर्भसून्या विनष्टाया, यया तालो विनश्यति,
तया कर्मक्षयं याति, मोहनीये क्षयं गते ॥ ४ ॥
ततः क्षीणचतुष्कर्मा, प्राप्तोऽप्याख्यातसमयम्;
बीजबन्धननिर्मुक्तः, स्नातकः परमेश्वरः ॥ ५ ॥

શેષકર્મફલાપેક્ષા, શુદ્ધો બુદ્ધો નિરાપય	
સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી ચ, જિનો મયતિ કેવલી	॥ ૬ ॥
કૃન્તસ્મૃત્તયાદૂર્ધ્વ, નિર્વાણમધિગચ્છતિ,	
યયા ઢગ્ધેન્નનો યદ્ધિ-નિન્પાન્નસન્તતિ	॥ ૭ ॥
ઢગ્ધે વીજે યયાઙ્ગ્યન્ત માદુર્મવતિ નાદ્કુર.,	
કર્મવીજે તથા ઢગ્ધે, નાગેહતિ મત્તાદ્કુર.,	॥ ૮ ॥
તદનન્તરમેયોર્ધ્વ-માલોકાન્તાત્ સ ગચ્છતિ,	
પૂર્વપ્રયોગસદ્ગત્ત્વ-ચન્ધન્દેદોર્ધ્વગૌરવં .	॥ ૯ ॥
કુલાન્નચક્રે દોલાયા-મિપો ચાપિ યયેપ્પતે,	
પૂર્વપ્રયોગાત્કર્મેહ, તથા સિદ્ધિગતિ સ્મૃતા.	॥ ૧૦ ॥
મુલ્લેપસદ્ધિનિર્મોક્ષા-યયા દ્દષ્ટાપ્પલ્લાનુનં	
કર્મસદ્ધિનિર્મોક્ષા-તથા સિદ્ધિગતિઃ સ્મૃતા.	॥ ૧૧ ॥

એ પ્ર-૧ના તત્ત્વોને સારી રીતે જાણવા થકી સર્વથા વિન્કત થયેલ અને પૂર્વોપાજિત કર્મને શાસ્ત્રોક્ત ક્ષય કરવાના હેતુએ વડે અપાનના આત્મા (૯૧) નું નિરાશ્રયપણ હોવાથી નવીન કર્મ સતતિ (૫૨૫) છેલ્લે થયે હતે સ સારના બીજાપ મોહનીય કર્મ મર્જિયા નાગ પામે ॥ ૧-૨

તે નાર પછી તરતજ તે ૯૧ના અતરાય, જ્ઞાનાવરણ અને નર્શનાવરણ એ ત્રણે કર્મો એક માથે સર્વથા નાશ પામે છે ૩

જેવી રીતે ગર્ભસુચિ (વચ્ચેના અકૂરે-તત્ત્વ) નાશ થયે હતે તાડટ્ટમ નાગ પામે છે, તેવી રીતે મોહનીય કર્મ ક્ષય થયે હતે બીજા કર્મ ક્ષય પામે છે ૪

તે જાન પછી અપાન્યા છે આર કર્મ જોલે એવો અને પ્રાપ્ત

કર્તુ છે યથાખ્યાન આગ્નિ જેણે એવો આત્મા બીજ બધનથી
નહિત આત્મક, પન્મેધન વાય છે ૫

બાકીના કર્મ હોવાથી મોખ દગની અપેક્ષાઓ શુદ્ધ, પુદ્ધ,
નિરામય (ગંગા સહિત), સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, જિન એવો કેવળી
વાય છે ૬

મમતા કર્મના લય વના પાત્રી તે નિર્વાણને પામે છે જેમ
બાળ્યા છે પૂર્વના ઝેન જેણે અને નવીન ઇતરૂપ ઉપાસન સતત
નહિત એવો આગ્નિ શુદ્ધ દેહીયમાન રહે છે, તેમ જન પુદ્ધતાને
પામે છે ૭

જેમ બીજ બાળી ગયે છતે અ કુગ બિયકુવ ઉત્પન્ન થતો નથી,
તેમ મ સાગ બીજ બાળી ગયે ને ભવરૂપ અ કુલ પેદા થતો
નથી ૮

તે ના પછી તરતજ પૂર્વ પ્રયોગ, અમ જાન, બવ ઠેક અને
કુર્વ ગૌરવ નડે ઈને તે લોભન મુધી નય છે ૯

કુ ભાગનો ચાક, હિ ડાયા અને બાણનેરિયે જેમ પૂર્વ પ્રયોગથી
અમણ, ગમનાદિ દિયા વાય છે, તેવી રીતે આહિ પૂર્વ પ્રયોગથી
મિદ્ધની ગતિરૂપ દિયા કહેલ છે-વાય છે ૧૦

જેવી રીતે માટીના લેપ રૂપ સગથી મર્ચ્યા મુદ્ધ થનાથી
તુ બાકીની પાણીમા ઉર્વ ગતિ અખાય છે, તેવીજ રીતે કર્મરૂપ મગ-
થી મર્ચ્યા મુદ્ધ થનારી મિદ્ધની ઉર્વ ગતિ કહેલી છે ૧૧

एगृहयन्त्रपेदासु, नन्यच्छ्रमाग्रथा गतिः,

कर्मन्यनविच्छेदा-त्तिदस्यापि तथेप्यते

॥ ૧૦ ॥

- ऊर्ध्वगोरवर्गमाणा, जीवा इति जिनात्तमैः,
 अधोगोस्वधर्माणा, पुद्गला इति चोदितम् ॥ १३ ॥
 यथाऽधन्तिर्यगूर्ध्वं च, लाघवाच्चग्निरर्वातय ,
 स्वभावतः प्रवर्तन्ते, तथाऽर्ध्वं गतिरात्मनाम् ॥ १४ ॥
 अतस्तु गतिवैकृत्य-मेवा यदुपलभ्यते,
 कर्मणः प्रतिगताच्च, प्रयागाच्च तद्विष्यते ॥ १५ ॥
 अधन्तिर्यगधोर्ध्वं च, जीवानां कर्मजा गति ,
 ऊर्ध्वमेव तु तद्वत्, भवति भीष्मकर्मणाम् ॥ १६ ॥
 द्रव्यस्य कर्मणो यद्वदुत्पत्त्यारम्भर्वातय ,
 समं तथैव सिद्धस्य, गतिमोक्षभवक्षया ॥ १७ ॥
 उत्पत्तिश्च विनाशश्च, प्रकाशतमसोरिह,
 युगपद्भवता यद्वत्, तथा निर्वाणकर्मणो ॥ १८ ॥
 तन्वी मनोना सुगन्धिः, पुण्या परमभास्वरा,
 प्राग्मानामवसुधा, ला कर्मृन्निव्यवस्थिता ॥ १९ ॥
 नृलोकतुल्यविष्कम्भा, सितच्छन्ननिभा शुभा,
 ऊर्ध्वं तस्याः क्षितेः सिद्धा, लोमान्ते समवस्थिता ; ॥ २० ॥
 तादात्म्यादुपयुक्तास्ते, केवलज्ञानदर्शनैः,
 सम्यक्त्वसिद्धतावस्था-हेत्वभावाच्च निष्क्रियाः ॥ २१ ॥
 ततोऽप्यूर्ध्वं गतिस्तेषां, कस्माद्भास्वीति चे मति ;
 धर्मान्तिकायस्याभावान्त्स हि हतुर्गते पर. ॥ २२ ॥

એરડના ગુન્ધાના બના ઝેન થકી જેમ એરડ બીજની ગતિ થાય છે તેની ગતિ કર્મક્રમ બના ઝેન થકી સિદ્ધની પણ ઉર્ધ્વગતિ ગણાય છે ૧૨

ઉર્ધ્વ જમનના જોન્વ ધર્મવાળા હોય છે અને અવોગમનના જોરવ ધર્મવાળા પુરુષો છે, એમ જિન-કેવલી માહે ઉત્તમ એવા તીર્થ ક્રમેએ કહેવું છે ૧૩

જેવી ગતિ પાપાણુ, નાશુ અને અગ્નિની ગતિઓ સ્વભાવેજ અનુક્રમે અર્ધી, તિર્યક અને ઉર્ધ્વ પ્રવર્તે છે તેની ગતિ આત્માની ગતિ પણ સ્વભાવે ઉર્ધ્વ થાય છે ૧૪

ઉપર ગ્રહેલ કન્તા બુદ્ધી ગતિ એ હવ પુરુષોક્તાની ગતિ જે થાય છે તે કર્મધી, પ્રતિઘાતધી અને પ્રયોગધી થાય છે ૧૫

હોમની કર્મક્રમ અર્ધી તિર્યક અને ઉર્ધ્વગતિ થાય છે પરંતુ ક્ષીણ થયા છે કર્મ જેના એના હોમની તે ઉર્ધ્વગતિજ થાય છે કેમકે હવ સ્વભાવે ઉર્ધ્વગતિ ધર્મવાળો છે ૧૬

જેવી ગતિ દ્રવ્યમા ક્રિયાની ઉત્પત્તિ, આજ્ઞા અને નાશ એક સાથે થાય છે તેવીજ ગતિ સિદ્ધની ગતિ, મોક્ષ અને ભવનો ક્ષય સાથે થાય છે ૧૭

અહીં જેમ પ્રકાશની ઉત્પત્તિ અને અસ્તરનો નાશ સાથે થાય છે તેવીજ ગતિ નિર્નાલ (મોક્ષ)ની ઉત્પત્તિ અને કર્મનો નાશ સાથે થાય છે ૧૮

સૂક્ષ્મ, મનોહર, ગુણધી, પવિત્ર અને પરમ પ્રકાશમય પ્રાગભાગ નામની પૃથ્વી લોકત્રેતના માથે ગ્રહેલ છે ૧૯

તે મનુષ્યરોહ તુલ્ય (૪૫ લાખ ચોરસ) વિસ્તારવાળી, જેવે હવ તુલ્ય વર્ણ વાળી ગુણ છે તે પ્રાગભાગ પૃથ્વી ઉપર

હૈયે (એક ચોજન પ્રદેશમા ગુપ્તના ચોજનના ૨૪ મા ભાગમા)
ચોજના અતે સિદ્ધા ૩૩ પ્રમટે જોવા છે ૨૦

તેઓ તાકાત્થ મજબૂદી કેનગજાન અને કેનગ દરિની કડી
મહિત (કેનગજાન દર્શનના ઉપયોગવાળા) છે સમ્યક્ત્વ સિદ્ધતા
અનુધા મહિત છે અને હેતુના અભાવે નિષ્ક્રીય છે ૨૧

જો કાચ એરી બુદ્ધિ (ગકા) થાય કે તેઓની તેનાથી પણ
હૈયે ગતિ શા માટે ન થાય ? તો એ આશાકનો ઉત્તર કહે છે
ધર્માસ્તિમાયનો અભાવ હોનાથી (સિદ્ધોનો) હૈયે ગતિ ન થાય
કેમકે ધર્માસ્તિમાય (૪) ગતિનો પરમુદેતુ છે ૨૨

સસારવિપયાતીત, મુક્તાનામવ્યય સુરમ્,
અવ્યાનાગ્રમિતિ પ્રોક્ત, પરમ પરમર્ષિભિ , ॥ ૨૩ ॥

સ્યાદેતદગરીરસ્ય, જન્તોર્નષ્ટાદર્મણ ,
કય ભવતિ મુક્તસ્ય, સુખમિત્યત્ર મે શૃણુ ॥ ૨૪ ॥

લોકે ચતુર્વિદ્યાર્થેષુ, મુખ્યગચ્છ પ્રયુજ્યતે,
વિપય વેદનાઽમાત્રે, વિપાકે માત્ર એવ ચ ॥ ૨૫ ॥

સુખો વહિઃ સુખા વાયુ-વિપયેષ્વિહ ઋચ્યતે,
દ લાભાવ ચ પુર્ય , સુખિતોઽસ્માતિમન્યતે ॥ ૨૬ ॥

પુર્યકર્મવિપાકાચ, સુખમિષ્ટેન્દ્રિયાર્થજમ્,
કર્પમેગધિમોક્ષાચ માત્રે સુખમનુષ્ઠમમ્ ॥ ૨૭ ॥

મુખ્યમસુખવન્તેચિ-ચિન્તિન્તિ પરિનિવ્રતિમ્,
તત્પુક્ત ક્રિયાવત્ત્વા-ત્સુખાનુશયતસ્તથા ॥ ૨૮ ॥

શ્રમહમમદ્રવ્યાધિ-પન્નમ્યથ સમ્પવાત્,
મોહોત્પત્તેર્વિપાકાચ, દર્શનઘસ્ય કર્મણ ॥ ૨૯ ॥

લોકે તત્સદૃશો ધર્મઃ, કૃત્ત્વેષ્યન્યો ન વિગતે,
 ઉપર્ગાયેત તથેન, તસ્માન્નિરુપમ સુત્વમ્ ॥ ૩૦ ॥

લિङ્ગપ્રસિદ્ધેઃ પ્રાપ્તિયા-દનુમાનોપમાનયોઃ,
 અત્યન્ત ચાપ્રસિદ્ધમ્, તત્ત્વેનાનુમ્ સ્મૃતમ્. ॥ ૩૧ ॥

પ્રત્યક્ષ તદ્ભગવતા-મર્હતા તૈશ્વ માપિતમ્,
 ગૃહ્યતેઽસ્તીત્યતઃ પ્રાપ્તે-ર્ન ન્દુઃસ્ય-પરીક્ષયા ॥ ૩૨ ॥

સ ક્ષાન્ના વિપય થકી વિલક્ષણ, અવ્યય (નાશ ન થાય તેવું) અને અવ્યાખ્યાય (પીડા રહિત) એવું ઉત્કૃષ્ટ મુખ મુક્ત જીવોને પરમ ઋષિઓએ કહેલું છે ૨૩

નાશ કર્યા છે અથ્થ કર્મ જેણે એવા અશરીરી મુક્ત જીવોને એ મુખ કેવી રીતે થાય ? એ પ્રકારે શક થયે હોતે મારો ઉત્તર અહિં સાબળો ૨૪

અહીં લોકમા ચાર પ્રકારના પદાર્થમા મુખ રાખ. જોડેલ છે, અર્થાત્ ચાર પ્રકારે મુખ ગણ્યું છે વિપયમા, વેદના (પીડા) ના અભાવમા, પરિભ્રમમા અને ભોક્ષમા ૨૫

ઉદાહરણ આપે છે—અગ્નિ મુખ, વાયુ મુખ, વિપયમા મુખ એમ અહીં કહેવાય છે તેમજ હું ખના અભાવે પણ ‘હું મુખી છું’ એમ મનુષ્ય માને છે ૨૬

અને પુણ્યકર્મના વિપાકવકી ઈન્ધિત ઇન્દ્રિયના વિપયથી ઉત્પન્ન વ્યવેલ મુખ કહેવાય છે અને કર્મ તથા કપાયના સર્વથા ભોક્ષ (છૂકાના) થકી ભોક્ષમા ગર્વોત્તમ મુખ ગણેલું—કેલું છે ૨૭

એ ભોક્ષ મુખને કેલાએક મુખપૂર્વક નિદ્રા લેનાર જેમ ઉત્તમ શાંતિ ઈન્દ્રિય છે તે ૨૫ માને છે, તે પ્રકારથી મુખ માનવું

અયુક્ત છે કેમકે (તેમ માનવાથી) ત્યા ક્રિયાપણ થાય, તેમજ મુખનુ ઓગાવતાપણ થાય ૨૮

વર્ગી અમ, (ખે.) નાનિ, મદ (મધપાનાદિ જનિત), વ્યાધિ અને મૈથુન થકી તથા મોહના ઉત્પત્તિ ૧૨થાનથી અને દર્શનાનરણ કર્મના નિષાકથી તે (નિદ્રા) નો ઉત્પત્તિ છે તેથી મોક્ષ મુખને નિદ્રા માનવી તે અયુક્ત છે, કેમકે તે મુક્ત જીવો અમાદિથી નહિત છે ૨૯

આપ્તા લોકમા તેના મદગ બીજે કોઈ પણ પદાર્થજ નથી કે જેની માથ તેની ઉપમા દેનાય, તે માટે તે મુખ નિરૂપમ (ઉપમા રહિત) છે ૩૦

અનુમાન અને ઉપમાનુ પ્રમાણ, હેતુની પ્રતિદિધી થાય છે, તે આ બામતમા અત્યંત અપ્રસિદ્ધ છે, તે કારણ માટે તે અનુપમ મુખ કહેનાય છે ૩૧

તે (મોક્ષમુખ) અરિહત ભગવતોને પ્રત્યમ છે તેથી તેઓ એ ભાષિત તે મુખ પડિતોનડે (આગમ પ્રમાણથી) મહુજુ કરવા થાય છે. (આગમ નિના હસમ્બની પરીક્ષાનડે મહુજ થાય તેમ નથી ૩૨

વર્ગી એ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રે કરી સહિત સાધુ મોક્ષને માટે યતન કહે છે પણ કાળ મધ્યજુ અને આયુના હોય થકી અલ્પગામિનાજો હોવાથી અને કર્મનુ અત્યંત ભાગીપણ હોવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે અકૃતાર્થ થયો છતા ઉપરામભાવને પામે છે, તે સોધર્મથી માડીને મર્નાર્થસિદ્ધ પર્યંત કલ્પના નિનાનો મોહના કોહપણ એકને નિષે કનપણે ઉત્પત્ત થાય છે ત્યા પુણ્યકર્મના ફળને બોલીને આયુષ્યનો મય થવાથી ન્યવીને દેગા જાતિ.

૧ રતિ અરતિ, ભય અને મોહ વગેરે

કુળ, શીળ નિઃા વિનય, નિહાન, મુખ અને વિસ્તારનાળી
વિભૂતિએ યુક્ત મનુષ્યભવને વિષે જન્મ પામીને રૂઝીથી મમ્ય
દર્શનાદિ-રૂઝે રિગુરૂ જ્ઞાન પામે છે આ મુખપરપરાવરે પુણ્યાનુ-
ભવિ પુણ્યના અનુભવના કંમે દુઃખને ત્રણ વાર જન્મ લઈ (ત્રણ
ભવ દુઃખ) ને પળી મોક્ષ પામે છે

॥ પ્રશસ્તિ ॥

વાચસ્પત્યસ્ય શિવશ્રિયઃ, પ્રકાશયશસઃ પ્રશિષ્યેણ ।
શિષ્યેણ ઘોષનન્દિશ્મણ-મ્પ્રકાદશાક્કવિદઃ ॥ ૧ ॥
વાચનયા ચ મદ્વાચક-શ્મણમુત્તરપાદશિષ્યસ્ય ।
શિષ્યેણ વાચકાચાર્ય-મૂલનામ્નઃ પ્રથિતકીર્તઃ ॥ ૨ ॥
ન્યમ્પ્રોધિકામ્પ્રમૂતેન, તિહરતા પુનર વસુપનામ્નિ ।
કોર્મીષણિના સ્વાતિતનયેન વાત્માસુતેના ર્યમ્ ॥ ૩ ॥
ઞ્ઞર્દ્ધવન સમ્યગ્મુરુક્રમેણાગત મમુપમાર્ય ।
દુઃવાર્ત્ત ચ દુગામવિવ્રતર્મતિ લોકમગ્લોમ્ય ॥ ૪ ॥
ઇદમુચ્ચૈર્નાગરવાચકેન, સત્ત્વાક્રમ્પયા દ્વયમ્ ।
તત્ત્વાર્થાધિગમાગ્ય, સ્પષ્ટમુપાસ્વાતિના શાસ્ત્રમ્ ॥ ૫ ॥
ય સ્તત્ત્વાધિગમાગ્ય, નાસ્યતિ કરિષ્યતે ચ તત્પ્રોક્તમ્ ।
સોઽપ્યાવાધસુખાર્થ, પ્રાપ્યસ્વત્યચિરેણ પરમાર્યમ્ ॥ ૬ ॥

જગતપ્રકાશક યગયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચકમુખ્યના પ્રશિ-
ષ્ય અને અચ્ચાન અગના જાણ શ્રી ધાન દિમુનિના શિષ્યે ૧

તથા વાચના હેવારે કરીને (ભજાવનારની અધેશાએ)
મુનિભાઈ પરિત્ર મહાનાયક તમણ મુદપાદના ગિયે, પ્રમિદ દે
ગર્તિ જેની અને વાચનાવાર્ય મુદ દ નામ જેનુ તેના ગિ યે
અર્થાત મુદપાદના ગિયેના રિ યે ૨

આનિ નામના પિતા અને વાત્તી છ ગાર જેનુ એવી ઉમા
નામની માતાના પુત્ર, કોલીપણી ભાગના, નયોધિન ગામમા
દિપત થયલા અને કુમુમપુત્ર (પાડીપુત્ર) નામના એક નગ
ને વિષે વિચિના, રૂટે પ્રકારે ગુરુ પરપરાએ આરેલ અમૂલ્ય
અમુલ્યપ્રત્યનને રૂટે પ્રકારે ગાળ કરાને દુખી અને દુનગમ (અં
લિદ મુખોપદશનાગા વચનો) થી નદ્યુદિવાગા લોકોને દેખીને ૩-૪

જીવોની અનુદ પારડે કરીને ઉચ ના ભગાખાના નાચક ઉમા-
રનાતિશ્રમે આ તત્ત્વાર્થાગિ ભ નામનુ ગાત્ર અપદ રીતે
રહેયુ ૫

જે તત્ત્વાર્થાગિગમ નામના ગાત્રને જાણરા અન તેમા કદા
મુજબ કરો, તે અવ્યામાર મુખ (મોક્ષ) નામના પન્માર્થને
થાના વખતમા પામશે ૬

